

**EVROPSKÝ ČASOPIS EKONOMIKY A
MANAGEMENTU**

Svazek 2

3. vydání

2016

**EUROPEAN JOURNAL
OF ECONOMICS AND MANAGEMENT**

Volume 2

Issue 3

2016

Редакційна політика

Європейський журнал економіки та менеджменту – міжнародний журнал, присвячений актуальним проблемам економіки та менеджменту. До публікації в журналі приймаються статті високої якості, які представляють важливий інноваційний, теоретичний, концептуальний, методологічний та емпіричний внесок у відповідних галузях науки. Журнал використовує систему анонімного рецензування (peer-review) з метою верифікації наукової якості статей.

Європейський журнал економіки та менеджменту особливо зацікавлений в роботах на макроекономічну тематику, які можуть продемонструвати перспективні шляхи розвитку державної економіки, а також відобразитимуть досвід успішного розвитку національної економіки.

Європейський журнал економіки та менеджменту приймає для публікації оригінальні матеріали і не розглядає можливості публікації раніше надрукованих матеріалів.

Редакційна колегія:

Беата Стенпень, професор, Голова післядипломних бізнес студій Познанського університету економіки, Польща

Анатолій Гончарук, професор, доктор економічних наук, Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Дагмара Левіцька, професор, доктор наук, Краківська гірничо-металургійна академія, Факультет менеджменту, Кафедра управління персоналом та господарського права, Польща

Маріуш Куделко, професор, доктор наук, Краківська гірничо-металургійна академія, Факультет менеджменту, Кафедра управління персоналом та господарського права, Польща

Наталія Івашук, професор, доктор наук, Краківська гірничо-металургійна академія, Факультет менеджменту, Кафедра управління в енергетиці, Польща

Станіслав Шидло, професор, доктор наук, Краківська гірничо-металургійна академія, Факультет менеджменту, Кафедра управління в енергетиці, Польща

Наталія Андрєєва, професор, доктор економічних наук, головний науковий співробітник відділу економіко-екологічних проблем приморських регіонів, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень, Україна

Ігор Гуцал, професор, доктор економічних наук, Тернопільський національний економічний університет, Україна

Юрій Зайцев, професор, доктор економічних наук, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

Олександра Москаленко, доцент, доктор економічних наук, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

Доктор Олена Пономаренко, Amway Business Centre

Доктор Константин Дмитрусенко, Shell Polska Sp. z o. o., аналітик фінансових операцій, Польща

Бертран Матьє, доктор права, професор Університету, професор Університету Пантеон, Сорбона Париж-І, Президент Французької асоціації Конституційного права, член Вищої ради юстиції Франції

Přístup redakce

«*Evropský časopis ekonomiky a managementu*» – mezinárodní časopis věnovaný aktuálním otázkám ekonomiky a managementu.

Pro publikaci v časopisu přijímají se vysoce kvalitní články, což představují důležité inovativní, teoretické, koncepční, metodické a empirické příspěvky v příslušných oborech vědy. V časopisu se uplatňuje systém anonymního recenzování (peer-review) pro ověření vědecké kvalifikace článků.

Evropský časopis ekonomiky a managementu má velký zájem zejména o výzkumy v makroekonomických tématech, kteří mohou prokázat perspektivní způsoby rozvoje ekonomiky země a také odrážejí zkušenosti úspěšného rozvoje národního hospodářství.

Redakční kolégie:

Beata Stepen', PhD., Vedoucí business-studia pro absolventi Univerzity Vyšší Školy Ekonomické v Poznani (Polsko).

Anatolii Goncharuk, PhD., Doktor ekonomických věd, vedoucí katedry podnikové a obchodní administrativy a ekonomiky a podnikové bezpečnosti, Mezinárodní gumanitární Univerzita (Ukrajina).

Dagmar Levická, PhD., profesorkyně, Akadémie hutnictví a hornictví v Krakově, fakulta managementu, katedra správy zaměstnanců (personnel management) a Obchodního práva.

Mariuszcz Kudelko, PhD., profesor, Akadémie hutnictví a hornictví v Krakově, fakulta managementu, katedra správy zaměstnanců (personnel management) a Obchodního práva.

Natalia Ivashchuk, PhD., profesor, Akadémie hutnictví a hornictví v Krakově, fakulta managementu, katedra řízení v energetice.

Stanislav Šidlo, PhD., profesor, Akadémie hutnictví a hornictví v Krakově, fakulta managementu, katedra řízení v energetice.

Natalia Andrejeva, PhD., Doctor ekonomických věd, vedoucí výzkumník oddělení ekonomických a ekologických problémů pobřežních regionů, Ústav problémů trhu a hospodářských a ekologických studia.

Igor Gucal, PhD., Doctor ekonomických věd, profesor, vedoucí katedry Financi podniků a pojišťování Ternopilské Národní ekonomická univerzity.

Yurii Zajtsev, PhD., Doctor ekonomických věd, profesor, zástupce vedoucího katedry politické ekonomie účetních a ekonomických fakult Státní vysoké školy "Kyjivská národní ekonomická univerzita jm. Vadima Get'mana".

Oleksandra Moskalenko, PhD., Doctor ekonomických věd, profesor katedry politické ekonomie účetních a ekonomických fakult Státní vysoké školy "Kyjivská národní ekonomická univerzita jm. Vadima Get'mana".

Olena Ponomarenko, PhD., Amway Business Centre.

Konstantin Dmitrusenko, PhD., Shell Polska Sp. z o. o., analytik finančních transakcí.

Editorial Policy

The European Journal of Economics and Management is international journal dedicated to topical issues of economy and management. The journal aims at publishing of high quality articles that may bring innovative and significant theoretical, conceptual, methodological and empirical contribution to relevant scientific fields. The journal works with anonymous peer-review system that verifies scientific quality of submitted articles.

The European Journal of Economics and Management has a particular interest in macroeconomic researches that may demonstrate promising ways of national economy development, but by no means restricts its interests to these spaces, welcoming any relevant contribution from and about different parts of the World.

The European Journal of Economics and Management accepts original materials which are not under consideration elsewhere at the time of submission and does not accept already published materials.

Editorial Committee:

Beata Stępień, prof., Head of Postgraduate International Business Studies Poznan University of Economics, Poland

Anatoliy G. Goncharuk, prof., International Humanitarian University, Ukraine

Dagmara Lewicka, dr hab., honoured professor, AGH University of Science and Technology, Faculty of Management, Department of Personnel Administration and Economic Law, Poland

Mariusz Kudelko, dr hab., honoured professor, AGH University of Science and Technology, Faculty of Management, Department of Personnel Administration and Economic Law, Poland

Natalia Iwaszczuk, dr hab., professor, AGH University of Science and Technology, Faculty of Management, Head of the Department of Energy Administration, Poland

Stanisław Szydło, dr hab., professor, AGH University of Science and Technology, Faculty of Management, Department of Energy Administration, Poland

Natalyia Andrieieva, dr., professor, main scientific specialist of the department of economic and ecological problems of seashores regions, Institute of market, economic and ecological studies, Ukraine

Igor Gutsal, dr., professor, Ternopol National Economic University, Ukraine

Yurii Zaitsev, dr., professor, State Higher Education Establishment “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Ukraine

Oleksandra Moskalenko, dr., associated professor, State Higher Education Establishment “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman”, Ukraine

Dr. Olena Ponomarenko, Amway Business Centre – Europe Sp. z o.o. accountant.

Dr. Konstantyn Dmitrusenko, Shell Polska Sp. z o. o., finance operations analyst, Poland

Table of contents

Tatyana Bogdan, Olena Slozko, Eugenii Redzyuk, GLOBAL FINANCIAL TRANSFORMATION IN POST-CRISIS PERIOD	6
Olha Kibik, Viacheslav Kotlubay, Ievheniia Redina, Iuliia Khaiminova TRANSPORT INFRASTRUCTURE IN THE DEVELOPMENT SYSTEM OF EXPORT OPPORTUNITIES OF UKRAINE	12
Mariana Komar, Maryna Nehrey, INNOVATIVE PROCESS MODELING OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE	19
Vita Dovgaliuk, MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF EXCHANGE TRADE ON THE STOCK MARKET OF UKRAINE	25
Iryna Ratynska, DEVELOPMENT OF FINANCIAL PLANNING IN STATE-OWNED JOINT-STOCK COMPANIES OF UKRAINE	33
Halyna Korniiichuk, CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF AGROPRODUCER'S FINANCIAL POTENTIAL	39
Viktoriia Ilchenko, IMPROVEMENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF POPULATED LOCALITY	44
Volodymyr Mazur, STRATEGIC PLANNING – INSTRUMENT OF EFFECTIVE MANAGEMENT UNDER CURRENT ECONOMIC CONDITIONS	51
REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in Ukrainian)	58
REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in Czech)	62
REQUIREMENTS TO MANUSCRIPTS (in English)	66

Тетяна Богдан, д. е. н.

Олена Сльозко, к. е. н.

Євген Редзюк, к. е. н.

Інститут економіки та прогнозування НАН України

ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Tatyana Bogdan, ScD in Economics

Olena Slozko, PhD in Economics

Eugenii Redzyuk, PhD in Economics

Institute of economy and forecasting NAS of Ukraine

GLOBAL FINANCIAL TRANSFORMATION IN POST-CRISIS PERIOD

Discovered and systematized transformational change of the global financial system relating to formation of multipolar currency system and distribution of regional currencies, international expansion leading stock exchanges and emergence of new centers of "financial power" in Asia, increased volatility of prices in asset markets and development of new forms of virtualization world financial market, greater dependence of exporting raw materials from exchange rate fluctuations on world markets and the growing role of international financial institutions (IFO) to overcome the problems of post-crisis development of the world, the accumulation of problems the debt burden in developed countries and reduce the vulnerability of economies with markets that are formed to outflow foreign capital, strengthening geo-economic influence of China and the use of new financial mechanisms transnationalization of economic activity.

Key words: global financial system, multipolar currency system, centers of "financial power", international financial institutions (IFO), transnationalization of economic activity.

Однією з ознак фінансової глобалізації та однією з найприкметніших рис світової фінансової системи останніх десятиріч стало посилення взаємозв'язків і взаємозалежності фінансових ринків окремих країн, виникнення глобального фінансового ринку і світової фінансової системи. Після глобальної кризи 2007-2009 рр. у рамках світової фінансової системи почали відбуватися кардинальні зрушення, динамічні і структурні зміни, які чинитимуть багатовекторний вплив (як стимулюючий, так і гальмівний) на розвиток світової економіки, а тому потребують ретельного вивчення. Серед глобальних фінансових трансформацій у посткризовий період варто відзначити наступні.

1) підвищення волатильності на фондових ринках світу, посилення взаємозв'язків між валютним та фондовим сегментом глобального ринку, збереження високої залежності ринків, що формуються, від грошово-кредитної політики провідних центробанків світу. У посткризовий період концентрація на фондових ринках значного обсягу ліквідних коштів, спрямування масштабних

ресурсів до різних сфер економічної діяльності, підвищення якості обслуговування з боку фінансових інститутів, можливість зваженого хеджування ризиків і диференційованого вибору фінансових послуг надавали позитивні імпульси для відновлення економік різних країн та їх виходу на траєкторію стійкого економічного зростання.

В той же час підвищення волатильності на фондових ринках світу, внаслідок аномального збільшення обсягів спекулятивного і віртуального капіталу, надмірного розростання приватних і державних боргів, неадекватного регулювання діяльності фінансових установ національними урядами і наддержавними структурами підірвали основи для економічного зростання та періодично дестабілізували національні і регіональні фондові ринки. Бурхливе зростання й активізація міжнародного руху спекулятивного капіталу, який не обмежений національними кордонами й законодавством, підвищували вразливість економік до негативного впливу зовнішніх факторів, обмежували можливості центральних банків з регулювання грошово-кредитної системи та утримання бажаної величини обмінного курсу, підвищували волатильність потоків капіталу. Якщо у 2005-2006 рр. середньоквартальне значення індексу волатильності VIX¹ знаходилося на рівні близько 12% і підлягало незначним коливанням, то упродовж 2011-2015 рр. значення індексу VIX змінювалося від 16 до 29% (вище значення вказує на більшу волатильність і менший «апетит до ризиків» інвесторів).

У міжнародному контексті бажання іноземців купувати активи резидентів США, Швейцарії та ін. активізує фондові ринки зазначених країн і має своїм наслідком зміцнення їх національних валют. З іншого боку, несподівана зміна переваг портфельних інвесторів та їх відмова від активів певних країн зазвичай викликає падіння обмінних курсів у цих країнах (в умовах дії вільно плаваючого чи керованого режиму обмінного курсу). Саме вплив іноземного капіталу з ринків, що формуються, у 2013-2015 рр. став одним із чинників повсюдного знецінення їх валют.

Одним із вагомих чинників, що провокує масовий відтік капіталу і розпродаж активів на ринках, що формуються, є підвищення відсоткових ставок Федеральною резервною системою (ФРС) США. Зокрема, у травні 2013 року, коли Голова ФРС озвучив наміри згорнути програму «кількісного пом'якшення», ціни на боргові папери країн, що розвиваються, знизилися у середньому на 10 %, згодом мав місце каскад девальвацій валют цих країн (від індійської рупії до турецької ліри). З іншого боку, низький рівень відсоткових ставок ФРС США, як показник низької вартості ресурсів для учасників фінансового ринку, є індикатором вищої глобальної ліквідності, що позитивно впливає на приплив іноземного капіталу на ринки, що формуються, та сприяє зростанню вартості їх фінансових активів.

2) міжнародна експансія провідних фондових бірж світу і виникнення нових осередків «фінансової могутності» у Східній Азії. Логічним наслідком глобалізації економічної діяльності та транс-націоналізації бізнесу стала інтернаціоналізація інститутів фондового ринку. Більшість провідних фондових бірж активізували власні зусилля щодо експансії на закордонні ринки, відкриття філій, представництв, розповсюдження у світовій мережі інтернет-пропозицій. Таким чином фондові біржі трансформувались з національних гравців на міжнародних учасників перерозподілу капіталу.

Швидкий розвиток інформаційно-мобільних технологій у фінансовій сфері, концентрація капіталу та інтелектуальних ресурсів на даному напрямку значно прискорили глобальну фінансову інтеграцію і піднесли роль фінансового сектору в глобальній економіці. На початку XXI ст. виникла світова фінансова мережа, яка пов'язала основні фінансові центри (Нью-Йорк, Лондон, Токіо, Цюрих, Франкфурт, Амстердам, Париж, Гонконг, Сінгапур), до яких згодом приєдналися нові фінансові центри (Шанхай, Шеньчжень, Сан-Паулу, Варшава).

У якості домінуючих тенденцій розвитку фондових бірж світу слід відзначити і посилення конкуренції за іноземного інвестора, об'єднання і поглинання інших бірж, зростання їх капіталізації і прискорення обігу цінних паперів. Так, провідні фондові біржі світу почали акціонуватись і об'єднуватись з біржами інших країн. У 2008 р. біржа «Nasdaq» придбала сім скандинавських і балтійських бірж, однак у спробі придбання материнської компанії Лондонської біржі їй було відмовлено. Материнська компанія Лондонської фондової біржі, у свою чергу, досягла угоди про

¹ Індекс VIX (Chicago Board Options Exchange Volatility Index) обчислюється Чикагською біржою і відображає ринкові очікування волатильності фондового ринку у наступні 30 днів, що втілюються у доходності опціонів цінних паперів, які входять до індексу S&P-500. Індекс VIX є загальноприйнятим індикатором «апетиту до ризиків» міжнародних інвесторів.

придбання TMX Group (однієї з бірж Торонто).

3) поглиблення процесу віртуалізації світового фінансового ринку та розвиток нових форм віртуалізації. Тут варто згадати становлення глобальної інтегрованої цифрової (віртуальної) інфраструктури фондового ринку; консолідацію капіталу бірж на основі інформаційно-комунікаційних платформ; розвиток електронних комунікаційних мереж для поширення альтернативних торговельних систем позабіржової торгівлі. У банківському секторі проникнення інформаційно-комунікаційних технологій мало такі особливості: розвиток послуг з дистанційного обслуговування клієнтів банків; розширення сфери обігу електронних грошей; становлення розгалужених і диверсифікованих електронних платіжних систем; обслуговування банками електронних платежів клієнтів; інтеграція електронних платежів з міжнародними платіжними системами, активне впровадження технологій інтернет-еквайрингу і оформлення кредитів на

4) формування траєкторії розвитку світової валютної системи як полівалютної, при якій функції міжнародних розрахунків, накопичення та міри вартості виконують кілька національних та регіональних валют (долар США, євро, юань, регіональні валюти країн Африки та Латинської Америки). Не зважаючи на те, що долар зберігає домінуючі позиції в рамках світової валютної системи, в довгостроковому періоді все більш реалістичним є сценарій «виштовхування» долару з «валютного Олімпу» і заміни його монополії на «валютну олігополію». Крім того, зростає значення на розширюється сфера обігу регіональних валют (євро, південноафриканського ранда, центральноамериканського песо).

5) зростання ролі міжнародних фінансових організацій (МФО) у подоланні проблем посткризового розвитку світу та запровадження ними комплексу інновацій, спрямованих на підвищення ефективності власної діяльності. Під час глобальної кризи та у посткризовий період проявилася критично важлива роль МФО як інститутів глобальної фінансової архітектури, які активно залучені до екстреного фінансування та антикризової політики у світі, фінансового забезпечення реформ у системно важливих для світової економіки сферах.

Для реагування на нові виклики посткризового розвитку та підвищення ефективності власної діяльності у практику МФО було запроваджено такі інновації: а) перехід від двостороннього нагляду до багатостороннього; б) вдосконалення методик і процедур раннього попередження фінансових криз; в) проведення оцінок вразливості зовнішнього сектора країн-членів; г) підготовка доповідей про світову фінансову стабільність і «ефекти зараження» на міжнародних ринках; д) посилення впливу МФО на результати реформ країнах-членах, е) підвищення якості управління ризиками кредитного портфеля МФО, є) зміна стратегічних напрямків діяльності МБРР: націленість на боротьбу з бідністю і посилення системи соціального захисту, сприяння підвищенню екологічної безпеки і протидія змінам клімату, налагодження співробітництва з партнерами для мобілізації більшого обсягу ресурсів, формування механізмів раннього попередження кризових ситуацій; ж) модернізація умов кредитування Міжнародним валютним фондом і підвищення гнучкості традиційного інструменту «стенд-бай»; з) подвоєння лімітів доступу позичальників до ресурсів Фонду, введення нових строків кредитування. В цілому у рамках міжнародної фінансової архітектури більш значущими стали регіональні МФО - Європейський стабілізаційний механізм, Європейський інвестиційний банк, Міжамериканський банк розвитку, Азійський банк розвитку.

В той же час у посткризовий період ефективно виконання МФО покладених на них функцій стримувалося такими системними вадами в їх діяльності:

- відсутність єдиної централізованої структури в рамках міжнародної фінансової архітектури, низький ступінь підконтрольності дій МФО у процесі їх взаємодії з країнами-членами, незбалансованість механізму прийняття рішень керівними органами МФО за складом учасників (відома проблема розподілу квот);
- недостатність кредитно-фінансових джерел МФО для вирішення глобальних проблем і виконання МВФ ролі кредитора «останньої інстанції», неадекватність ресурсів Фонду його статутним завданням (сумарний капітал МВФ становить 732 млрд. дол., а річні кредитні можливості Світового банку - 40-50 млрд. дол., в той же час обсяги кредитування однієї Греції у період 2010-2012 рр. сягнули 240 млрд. євро);
- нездатність МВФ як інституту відповідального за посилення стабільності валютних курсів і недопущення тривалого порушення рівноваги платіжних балансів забезпечити впровадження коригуючих заходів урядами країн з великими зовнішніми дисбалансами (якщо вони не звертаються за допомогою до Фонду);

- фрагментарність відповідальності МФО по стабілізації фінансової ситуації у країнах-членах чи проведенню необхідних структурних реформ через вузький перелік їх повноважень;
- неможливість надання СПЗ функцій світової валюти або створення «світових фідуціарних грошей» (які б емітувалися МВФ), внаслідок гальмування необхідних для цього кардинальних змін організаційної та функціональної структури МВФ, як з боку розвинутих країн, так і країн «ісламського фінансування».

б) досягнення рекордного в історичному ракурсі рівня державного боргу у розвинутих країнах і накопичення ризиків макрофінансової нестабільності у світовому масштабі. За даними МВФ рівень боргу загального уряду в розвинутих країнах збільшився з 77,3% ВВП в кінці 2007 року до 99,3% в кінці 2009 року, й надалі продовжував зростати: на кінець 2015 року відношення боргу до ВВП становило 112,5%. Надмірний рівень боргового навантаження у розвинутих країнах справляє багатосторонній негативний вплив на стан міжнародних фінансів у посткризовий період: посилення ступеню економічної непевності та тиску на рівень світових відсоткових ставок; зростання вартості корпоративних позик і зменшення банківського кредитування корпоративного сектору; підвищення ризиків ліквідності/ платоспроможності урядів-позичальників, і погіршення, таким чином, перспектив боргової стійкості і макрофінансової стабільності; зменшення глобального «апетиту до ризиків» і підвищення волатильності світового фінансового ринку, зростання вартості зовнішнього фінансування для країн з ринками, що формуються.

Одним із наслідків існування проблеми надмірного боргового навантаження стало вироблення світовою спільнотою стандартів і «найкращої практики» фіскальних консолідацій у термінах масштабів, періоду дії, оптимальних інструментів бюджетно-податкового коригування. Зокрема, було визначено набір інструментів фіскальної консолідації, які справляють мінімальний негативний вплив на економічне зростання у коротко-строковому періоді і мають позитивні економічні ефекти у довгостроковому періоді: скорочення державних субсидій підприємствам і зростання податків на власність, зменшення реального розміру пенсій і соціальних допомог (крім допомог дітям), підвищення екологічних податків. Було також ідентифіковано перелік інструментів консолідації, які мають найбільш вагомі негативні наслідки в економічному плані: скорочення витрат на освіту, зменшення державних інвестицій, підвищення внесків на соціальне страхування і податків на корпоративні прибутки. Відповідно до «найкращої» світової практики, фіскальні консолідації бажано розпочинати у період економічного зростання, проводити поступово (упродовж кількох років) та уникати різкого скорочення витрат бюджету чи підвищення податків, внаслідок чого первинний циклічно скоригований баланс загального уряду перевищував би 3,5% ВВП.

7) посилення дії «ефектів зараження» у рамках світової фінансової системи та виникнення осередків нестабільності у розвинутих країнах. У практиці функціонування міжнародних ринків з очевидністю почали проявлятися «ефекти зараження» (англ.: contagion effect), коли реальні і фінансові шоки стали з легкістю поширюватися від однієї країни до іншої. І хоча даний феномен заявив про себе ще в кінці ХХ сторіччя, однак до глобальної кризи 2007-2009 рр. вважалося, що лише країни з ринками, що формуються (яким властиві слабкі «фундаменталії» та неякісна економічна політика), є вразливими до дії «ефектів зараження». Остання глобальна криза виникла у розвинутих країнах з масштабними та інтегрованими фінансовими системами і принципово відрізнялася від циклів «бум-спад», які традиційно зосереджувалися у країнах з ринками, що формуються. Виявилось, що ринки розвинутих країн також можуть потерпати від «хронічних хвороб» незрілих ринків – несиметричності інформації та пов'язаної з нею панікою і стадною поведінкою інвесторів, недосконалості фінансового регулювання та неспроможності державних органів ідентифікувати і нівелювати дію системних ризиків.

8) накопичення проблем у банківському секторі розвинутих країн і повільне відновлення кредитування реальної економіки після глобальної кризи. Запровадження нових стандартів банківського нагляду після глобальної кризи 2007-2009 рр., поширене використання політики нульових відсоткових ставок центральними банками провідних країн, виникнення фінансових інновацій, які підривають діючі бізнес-моделі глобальних банків, накопичення «поганих активів» у банківських балансах (внаслідок виникнення фінансових труднощів у нафтодобувних компаній і виробників сировинних товарів, слабкого відновлення економіки ЄС, уповільнення зростання країн з ринками, що формуються), а також взяття та озброєння органами ЄС стратегії рятування банків за рахунок їх кредиторів – так званої стратегії «bail-in», замість традиційних методів «bail-out», породжують масу проблем і викликів для глобальних банків. Так, серед країн ЄС лише у Німеччині

і Франції частка «поганих активів» складає близько 4%, в багатьох країнах ЄС вона досягає 10%, а в Італії - перевищує 15%.²

Значна кількість центральних банків розвинутих країн стали практикувати політику від'ємних відсоткових ставок за депозитами банків у центральному банку. Внаслідок цього, на початку 2016 року негативна доходність 2-річних облігацій державної позики спостерігалася у Швеції, Чехії, Німеччині, Нідерландах, Франції, Бельгії, Данії, Австрії та Японії. Така політика мала на меті заохотити банки кредитувати реальну економіку. Однак, у дійсності вона ще більше знизила прибутковність банківської діяльності (оскільки банки не бажали переносити від'ємні відсоткові ставки на своїх вкладників) і загострила їх фінансові труднощі.

9) зростання гео-економічної ролі Китаю та виникнення для країн з низьким і середнім рівнем доходів нових можливостей фінансово-економічного співробітництва з КНР. З 2001 року в Китаї офіційно стала впроваджуватися стратегія «глобалізація», основними складовими якої є активізація вкладення китайських інвестицій за кордоном; інтенсифікація співпраці з іншими країнами в сфері розробки і добування природних ресурсів на їх території; розвиток зовнішньої торгівлі товарами і послугами; розширення практики контрактної співпраці в рамках технологічних проєктів; стимулювання китайського експорту машинобудівної продукції; розвиток закордонної співпраці у галузі науки, технологій та розвитку талантів; збільшення експорту китайської робочої сили.

10) посилення взаємозв'язку між цінами на сировинні товари і курсовою позицією долара, також залежності країн-експортерів сировини від курсових коливань. У період «фінансiалiзацiї» сировинних ринків почав спостерігатися високий ступінь кореляції між цінами на сировинні товари, цінами на фінансові активи і валютними курсами на світових ринках. Так, одним із факторів зниження світових цін на сировину в 2011-2015 рр. стало зміцнення курсової позиції долара до основних світових валют. Різноманітна динаміка цін на сировинні товари в доларах і обмінного курсу долара США до світових валют пояснюється дією таких чинників:

а) зниження вартості долара до інших валют робить сировинні товари, ціни на які номінуються в доларах, дешевшими для споживачів, що призводить до підвищення попиту на ці товари;

б) доходи виробників/ постачальників сировинних товарів у країнах недоларової зони зменшуються, що стимулює скорочення пропозиції сировинних товарів або підвищення доларових цін (Г. Тілл вказував на те, що девальвація долара зменшує купівельну спроможність експортної виручки виробників сировинних товарів, тому вони намагаються компенсувати втрату доходів від девальвації долара підвищенням доларових цін)³;

в) поширення спекулятивних операцій на ринках сировинних товарів і використання долара для фінансування спекуляцій «carry-trade» призводить до того, що знецінення долара США до основних світових валют підвищує попит на альтернативні активи (в тому числі й сировинні товари), а зміцнення позицій долара на валютному ринку виливається у відтік фінансового капіталу з ринку сировинних товарів.

На початку 2000-х років на ринок сировинних ф'ючерсів увійшла група фінансових інвесторів, які розглядали сировину як інвестиційну альтернативу таким класичним активам як акції, облігації, нерухомість. Вони відкривали позиції на сировину, ґрунтуючись на їх оцінках доходності-ризикованості сумарного портфеля активів. З 2002 до середини 2008 рр. кількість ф'ючерсних і опційних угод на сировину на світових товарних біржах збільшилася більше ніж утричі⁴. Тільки у 2007 році обсяги торгів ф'ючерсами і опціонами на сільськогосподарську продукцію збільшилися на 32%, на енергоносії – 28,6%, а на промислові метали – на 29,7%.⁵ Інвестиції в сировинні товари створювали для інвесторів надійний ступінь захисту проти інфляції та девальвації долара.

11) зменшення вразливості економік країн з ринками, що формуються, до впливу іноземного капіталу і підвищення їх стійкості до фінансових і боргових криз. Такі трансформації були пов'язані

² Kastrop, S. (2016). Macroeconomic Policies in Europe: Quo Vadis? *Lecture in Joint Vienna Institute*, 12th February.

³ Till, H. (2008). The oil markets: Let the data speak for itself. In: Amenc N, Maffei B and Till H, eds., *Oil Prices: The True Role of Speculation*. Risk and Asset Management Research Centre.

⁴ *United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)*. Trade and Development Report 2009. New York, Geneva, 55.

⁵ Burghardt, G. (2016). Volume surges again. *Futures Industry Magazine*, March-April.

із збільшенням валютних резервів як буферних запасів підтримки міжнародної ліквідності, підвищенням гнучкості обмінних курсів і зменшенням частки боргів у іноземних валютах. Так, обсяг міжнародних резервів країн з низьким і середнім рівнем доходів збільшився з 1,67 млрд. дол. у кінці 2005 року до 4,17 млрд. дол. у 2009 році та до 6,12 млрд. дол. у 2014 році.⁶

Дослідження МВФ вказує на кілька факторів забезпечення стійкості економік з ринками, що формуються, до відтоку капіталів. По-перше, у даний час такі економіки глибше інтегровані у світові ринки капіталів і мають більше зарубіжних активів, включаючи резерви в іноземних валютах. Це дає їм більшу свободу дій в управлінні фінансовими потоками у випадку їх скорочення. По-друге, з часом покращилася економічна політика багатьох країн з ринками, що формуються. Кращі стратегії управління державним боргом та макро-пруденційна політика спричинили зміни валютної структури державного та приватного боргу економік цих країн. Як результат, вони стали менш вразливими до різкого зниження вартості національних валют, внаслідок яких збільшувалося навантаження зовнішніх боргів та зростав ризик дефолту.

По-третє, іншою важливою зміною став перехід до більш гнучких режимів валютного курсоутворення, що допоміг пом'якшити наслідки глобального скорочення обсягів зовнішнього фінансування країн. Падіння вартості валют в кінцевому рахунку зробило виведення капіталів менш вигідним і допомогло залученню нових капіталів, зробивши вітчизняні активи більш дешевими для іноземних інвесторів. Аналіз показує, що в цілому зовнішні фактори («виштовхування») впливу на фінансові потоки – глобальне зростання, схильність інвесторів до прийняття ризиків, а також різниця відсоткових ставок – мають менший вплив на економіки тих країн з ринками, що формуються, у яких наявні більш гнучкі режими валютного курсу.⁷

References

1. Kastrop, S. (2016). Macroeconomic Policies in Europe: Quo Vadis? *Lecture in Joint Vienna Institute*, 12th February.
2. Till, H. (2008). The oil markets: Let the data speak for itself. In: Amenc N, Maffei B and Till H, eds., *Oil Prices: The True Role of Speculation*. Risk and Asset Management Research Centre.
3. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). *Trade and Development Report 2009*, New York, Geneva.
4. Burghardt, G. (2008). Volume surges again. *Futures Industry Magazine*, March-April.
5. *World Bank Group*. International Debt Statistics 2016.
6. *International Monetary Fund*. World Economic Outlook, April 2016. <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/pdf/text.pdf>>

⁶ *World Bank Group*. International Debt Statistics 2016, 19.

⁷ *International Monetary Fund*. World Economic Outlook, April 2016. <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2016/01/pdf/text.pdf>>

Olha Kibik, ScD in Economics

Viacheslav Kotlubay, PhD in Economics

Ievheniia Redina, PhD in Economics

Iuliia Khaiminova, PhD in Economics

National University «Odesa Law Academy»

TRANSPORT INFRASTRUCTURE IN THE DEVELOPMENT SYSTEM OF EXPORT OPPORTUNITIES OF UKRAINE

The current state of the export in the world is investigated. The imperfections of volumes and structure of export operations which are provided by export-oriented entities engaged in various sectors of economic activity Ukraine are studied.

The lack of medium-term strategy for promotion of development and implementation of export potential of Ukraine was found.

The role of transport system potential in the export business is defined.

The main types of Ukrainian goods allocated for export are grain, metal, chemical fertilizers, which are mainly transported by rail and sea transport are mentioned.

It is noted that the capacity of transport enterprises of Ukraine can't provide the appropriate qualitative and quantitative level of service to meet the needs of export cargo traffic.

The necessity of the development and quick implementation of the update programs of fixed assets of different transport modes, improving the quality and quantity characteristics of the transport network, enhance of technical, technological, environmental requirements and safety requirements for domestic transport are established.

Problems of Ukrainian transport companies that hinder to realize their export potential are systematized.

The system of measures for improvement of the transport system competitiveness as an important chain of export activity of the state is offered.

Key words: export, export opportunities, transport potential, development.

Statement of the problem. Export of Ukrainian goods subject to the limited capacity of the internal market is a prerequisite for providing of economic stability, economic reform and improving the welfare of society. Currently the volume and structure of Ukrainian export activities are not optimal due to the presence of a number of legal, economic, administrative and other problems that have to be solved on the basis of implementation of organizational and legal measures' complex.

In this case it is necessary to implement measures to improve the efficiency of export operations of industrial and agricultural enterprises, development of transit potential, to stimulate the creation of high-tech and export goods with high added value, the formation of economic relations on the basis of investment and innovation and others. The main task of the state is to promote the development of

enterprises in Ukraine with significant export potential, most of them are enterprises of marine, rail and other modes of transport. At the same time the potential of transport companies is one of the determining factors in the process of implementation of national export policy. Competitive transport infrastructure, on one hand can promote and on the other – stave off the effective implementation of export potential, which is a prerequisite for the development of socio-economic system of the state. Institutional factors largely determine the results of the various elements of transport infrastructure.

Analysis of recent research and publications. The issue of export potential was investigated during a long period by scientists of Ukraine and other countries, in particular M. Benoa, M. Koriston, J. Leonard, A. Mikhailiv, J. Nafilian, M. Tracy, L. Striwe, I. Burakovsky, P. Haidutsky, S. Kvasha, P. Sabluk, V. Savchuk, A. Yukhnovsky and others. The factors of promoting and resistance of export business in Ukraine were investigated by V. Movchan, T. Miller, L. Ivashov, A. Mazaraki, N. Reznikova etc. The questions of formation of potential capacity of transport enterprises are examined in the works of B. V. Burkynskyi, V.L. Dikan, V.M. Zagorulko, Y. M. Tsvetov, V.G. Shynkarenko and others. In implementation provision of export potential of the state special role is dedicated to maritime transport enterprises, what is investigated in the works by O. M. Kotlubai, M.T. Primachov, V.I. Chekalovets, V.V. Zhikhareva, D. Thomson, A. Berhantino, M. Stopford.

Unresolved components of the general problem. Export model of the economic system of the state is determined by the system of factors. The majority of scientists define such main factors as natural resource potential, technological level of production, the level of development of human capital^{8,9,10}. To these fundamental factors must be added a factor, which is the state and prospects of development of transport infrastructure. On one hand, these factors form the basis of the export potential of the national economy, on the other - hinder the development of "non-traditional" export. Comprehensive study of current conditions of export development required to be studied all-up to ensure the effective inclusion of Ukraine into the global system of economic relations. Among these conditions, special attention should be devoted to the state and prospects of development of infrastructure provision. An important part of infrastructure provision is public transport, in particular maritime.

The purpose of the article. The main purpose is to define the basic prerequisites for improving the efficiency of the transport infrastructure functioning to improve the results of export activity in Ukraine.

The main material of the research. It is well known that foreign trade, industrial and investment and credit cooperation with foreign countries provide powerful additional impetus to the development of the national economy. Over the past two decades, foreign trade has provided almost a quarter of global GDP growth.

However, in recent years, the world trend has shown the deceleration of global economy pace of growth. Thus, according to forecasts of various international organizations, the pace of growth in the coming years will not exceed 3.0 - 3.4%. It comes from the significant glut of international markets in goods and services. The deceleration of global growth usually leads to the decrease in consumer power, prices falling for goods and services, the result is - the reduction of country needs in imports.

So, for example, in 2015 the world price fall reached 30% (for products of mining and smelting complex, agricultural and food industry) up to 120% (for products of the chemical industry and machine engineering).

Against this backdrop, currency depreciation and the escalation of military conflict in Ukraine negatively affected the volume of its foreign trade. According to data of State Customs Service Ukraine exported 29.3% goods less in 2015 than in 2014.¹¹

According to the research of many different works, speeches of politicians and government officials,

⁸ Kotlubay, V.A., Redina, I.V. (2015). Formation program for the development of export potential of Ukraine. *Молодий вчений: науковий журнал*, 12.1, 81-84.

⁹ Мазаракі, А.А. (2007). *Управління експортним потенціалом України*. К.: КНТЕУ, 210.

¹⁰ Зубрицький, А.І., Серебрянський, Д.М. (2015). *Пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу економіки України*. Ірпінь: НДІ фінансового права, 59.

¹¹ Котлубай, В.О. (2016). Інструменти формування експортного потенціалу України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах Євроінтеграції*. Одеса: Юридична література, 465-468.

the practice of national export activity^{12,13,14,15}, it was perceived that the volume and structure of export operations, export-oriented entities engaged in various sectors of economic activity of Ukraine are not optimal due to the presence of number of legal, economic, administrative and other problems that have to be solved on the basis of realization of complex of economic, legal and organizational measures.

World practice support of export activities involves the implementation of various measures^{16,17}.

One of the topical issues is the adoption and implementation of optimal mid-term strategy of promoting the development and implementation of export potential of Ukraine. Strategy can be defined as a set of rules adopting urgent, adequate and effective solutions in the field of export activity. All members of national export business have to follow the rules contained in this strategy. This will be instrumental in achievement of the overall goal, which is the increase of the competitiveness of the export potential of Ukraine at the international level.

Current national export strategy should correspond to globalization and integration processes based on the use of forms and mechanisms of cooperation which give an opportunity to optimize potential relationships of Ukraine with economically developed countries. This strategy should be developed on modern management principles, one of the main of which is the orientation for the result. The strategy should take into account global trends in sphere of technology transfer, investment attraction, marketing activities, etc. and the possibility and extent of participation of their national entities¹⁸.

To resolve the situation with exports in Ukraine the respective state policy on the formation of its export potential should be conducted. The research of scientific publications on the formation of export potential of the country and companies has shown that there is a sufficiently large number of tools on the formation of its export potential.

There are two major groups among them - external and internal tools. In our opinions, external tools are more influential, they include state regulation of foreign trade. Such regulation should be understood as the relevant activities of the state to ensure the necessary preconditions for the country's foreign trade and the protection of its interests in economic and political spheres.

Among other industries, the transport sector has a major impact on the efficiency of the external economic complex of the country and for its development the appropriate government regulation is required. The balanced development of regions of Ukraine depends on the level of development of the transport sector.

With a huge and geographically advantageous location area, Ukraine has considerable export potential in providing transit services that will grow with the development of transit transport infrastructure and improvement of international transport corridors.

Infrastructure transport potential acts as a chain that links the components of the country's export potential. Transportation companies are providing forward and backward linkages between domestic and foreign participants of the processes of production and sale of export goods. To improve the infrastructure provision of export potential implementation in Ukraine in modern conditions state entities and other interested economic operators should make joint efforts to address the optimization of traffic flow, to improve the cooperation different transport modes companies, to search cheaper and more long-range forms and ways of transportation. Complex solving of such problems will reduce transportation costs per unit of export products, reduce energy costs and ensure environmental protection. Since the specific (often quite

¹² Кібік, О.М. Подцерковний, О.П., Котлубай, В.О., Хаймінова, Ю.П., Постоленко, Ю.П. (2015). Організаційно-правові передумови інтенсифікації експортної діяльності в Україні. *Наукові праці НУ «Одеська юридична академія»*, 17, 62–96.

¹³ Зубрицький, А.І., Серебрянський, Д.М. (2015). *Пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу економіки України*. Ірпінь: НДІ фінансового права, 59.

¹⁴ Пріоритетні реформи. *Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. <<http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>> (2016, червень, 10).

¹⁵ Інтернаціоналізація бізнесу та вихід на ринки Європейського Союзу. *Електронна бібліотека export-ua.blogspot.com* <<http://export-ua.blogspot.com/>> (2016, червень, 10).

¹⁶ Зубрицький, А.І., Серебрянський, Д.М. (2015). *Пріоритетні напрями реалізації експортного потенціалу економіки України*. Ірпінь: НДІ фінансового права, 59.

¹⁷ Інтернаціоналізація бізнесу та вихід на ринки Європейського Союзу. *Електронна бібліотека export-ua.blogspot.com* <<http://export-ua.blogspot.com/>> (2016, червень, 10).

¹⁸ Кібік, О.М. (2016). Концептуальні засади формування експортної стратегії України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*. Одеса: Юридична література, 465-468.

high) percentage of transport costs is included in final cost of significant export products, their reduction should be a prerequisite for optimizing of financial results of exports and competitiveness of the relevant export production.¹⁹

According to the statistics of Ministry of economic development and trade of Ukraine, the production of agriculture and food industry is considered to be the main source of export revenues in Ukraine during a long period of time. This sphere, despite a 15% decline compared to 2014, gave more than 10 billion dollars to the country for 9 months of 2015. Metal industry has formed revenues from export sales amounted up to 7.4 billion dollars (reduction was noted as 40%). Engineering is the third sector in export oriented spheres with revenues around 3.3 billion dollars (the reduction was more than 43%).²⁰

The situation is quite complicated in other export oriented spheres of Ukraine. The economic lobbying of leading countries in the sphere of export of goods, which are considered to be competitive by Ukrainian exporters, especially by the price factor, should be taken into account. They are for Germany – the protection steps of metal industry and production of energy resources, for France – raw-agro-industrial production, for Italy – supply of raw-agro-industrial production²¹. Thus, the main types of Ukrainian export goods are grain, metal, chemical fertilizers, which are mainly transported by rail and sea transport.

Despite the implementation of Ukraine Association Agreement with EU regarding lifting of the trade restrictions, the complete restore of lost volume of Ukrainian exports by increasing trade with the EU can't be done.

In this situation, the Asian countries are considered to be long-range partners for Ukrainian products, primarily agricultural. In 2015 marketing year, the fastest pace increased the export of Ukrainian products to China, Turkey, Saudi Arabia, Iran, Lebanon, Jordan, Kazakhstan, the Philippines, Tunisia²².

According to experts estimate, currently India's market for Ukrainian exporters is wider than German or Hungarian, Chinese - wider than Polish or Italian. Prospective countries for Ukrainian export are Turkey (agricultural exports) and Saudi Arabia (cooperation in aircraft construction)²³. In 2015 cost volume of domestic exports to Asia rose to 6.7 billion dollars. The share of Asian countries in total exports of Ukrainian agricultural products increased from 38.5% in 2014 up to 45.3% - in 2015. Ukrainian engineering products are exported to Asia in large volumes. For example, following the results of 2015 Turkey was supplied by 2.5 mln tones of rolled metal products or 15% of total Ukrainian exports by Ukraine.

Currently, facilities of transport companies of Ukraine can't provide the needs of export cargo traffic at the appropriate qualitative and quantitative service levels. For example, not all Ukrainian ports are capable to receive and ensure quick processing of commercial vessels with tonnage of more than 100 thousand tons which are more profitable for the transporting of mining and metal products. The reasons are lack of depth, a high level of depreciation and obsolescence of equipment, long-term control procedures and so on. In addition, the Ukrainian transport enterprises face high intensity of competition in the national and international markets especially transport and services markets, the manifestations of economic and political crisis, imperfect economic and transport legislation, the problem of resource potential and more. In the absence of effective government support in solution of these problems, the main overhang of solving problems take the entities which are different transport companies.²⁴

The involvement of Ukraine to participate in the project of "New Silk Road" will help to restore the transit potential of Ukraine as the basis of export of transport services. "New Silk Road" (NSR) - infrastructure project to integrate the economic complexes of China with the neighboring countries of Central Asia and further access to the markets of European countries. The participation of Ukraine in this project means more incentives for economic growth, infrastructure development and logistics corridors,

¹⁹ Кібік, О.М. (2015). Транспортна інфраструктура в системі розвитку експортного потенціалу України. *Міжнародні транспортні коридори та корпоративна логістика*, 51-52.

²⁰ Пріоритетні реформи. *Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. <<http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>> (2016, червень,10).

²¹ Інтернаціоналізація бізнесу та вихід на ринки Європейського Союзу. *Електронна бібліотека export-ua.blogspot.com* <<http://export-ua.blogspot.com/>> (2016, червень,10).

²² Український ринок експорту «прямує» в Азію. *Електронна бібліотека uisgda.com* <<http://uisgda.com/ekspertni-dumky/1446-ukrayinskiy-rinok-eksportu-pryamuye-v-aziyu/>> (2016, червень,15).

²³ Там само.

²⁴ Кібік, О.М. (2015). Транспортна інфраструктура в системі розвитку експортного потенціалу України. *Міжнародні транспортні коридори та корпоративна логістика*, 51-52.

reducing the time of delivery of goods, trade deepening and investment ties. In early 2016 Ukraine joined NSR with the first experimental delivery from Illichivsk Sea Commercial Port, taking the route through Ukraine-Georgia - Azerbaijan - Kazakhstan - China. For successful and proper work of created route the issues of reducing the transportation cost of containers, regularity and timing of delivery shipments, involving of European partners (for example, Poland and Hungary), the competitiveness of ship calls at ports of Ukraine, development of transport infrastructure should be considered. The volume growth of transit delivery depends on the development of logistic supplying.

Creating of favorable conditions for cargo owners, carriers, freight forwarders as a part of accumulation of export potential in Asian markets requires the formation of a mechanism of state regulation, which should be considered as a set of economic (state mechanisms of investment, credit, tax, insurance activities); motivation (tariff policy, the international image of Ukraine in the direction of transit potential development, informational support and compliance with corporate social responsibility by the organizations that provide transit potential of Ukraine); organizational (coordination of state authorities and companies involved in transit); political (the formation of foreign policy); legal (legal support) mechanisms.²⁵

Proper implementation of export possibilities' development of Ukrainian activity provides the necessity of working out and quick implementation of the update programs of fixed assets of different transport modes, improving the quality and quantity characteristics of the transport network, enhance of technical, technological, environmental requirements and safety requirements for domestic transport. All this requires considerable investment, which is one of the most important conditions for optimal realization of export potential of any economic entity.

Exporters, in particular transport companies, at all stages of production and services should have sufficient financial resources. In current conditions a decrease in cargo traffic serving the transport companies, due to the influence of factors that are mainly external is observed. Accordingly the amount of income of many transport companies is reduced, which limits the financing of adaptation projects of technical and technological level of their resource base to the current requirements of export business. State creates additional problems to the public transport companies functioning, in particular to the seaports, which artificially reduce their level of competitiveness. Such companies must deduct huge part of their net profit to the state budget (depending on the period of such deductions ranged from 25 to 75%). Accordingly own funds of transport companies are extremely limited.

Therefore, it is important to create economic and legal conditions for optimizing the amount of own funds of domestic transport companies, to raise funds for national and foreign investors into the transport system, in particular on the basis of public-private partnership.

The principles of currency regulation which are applied now in Ukraine impede the financial activities and reduce the financial capacity of the national transport companies. This makes them less competitive compared to foreign competitors. World practice shows that the defined sector operates largely through the use of involved financial resources, mainly credit one. Debt financing of export activity of transport companies is a challenge that hinders not only the development of their export opportunities, but also other entities, the state in tote. Ukrainian banks in the terms of financial and economic crisis, which causes many risks in banking, especially related to credit operations, not primarily interested in allowing loans to the exporters. In many cases, credit terms are not acceptable to exporters, in particular due to very high percentage.

The liability of creation of national export credit agency (ECA) is often mentioned in scientific publications. The feasibility of the establishment of ECA due to such advantages as the availability of long-term financing, protection of property and financial risks (for the exporter), settlement of security interest question by the way of possible insurance of collateralized property, the opportunity to optimize financial flows due to the pre-agreed payment schedule, reduced funding costs compared with national banks and others. Currently, the Ministry of Economic Development and Trade jointly with the Ministry of Finance of Ukraine and the National Bank of Ukraine has developed a program accordingly to which the support system of Ukrainian exporters consists of two institutions - the export-credit agency, which will handle insurance and guarantee and JSC "Ukreximbank", which will provide loans. Thus there are two models of interaction:

²⁵ Подп'ятнікова, А.Я. (2016). Механізми державного регулювання розвитку транзитного потенціалу України: *дис. к.н. з держ.управління*. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 267.

1. ECA creation as a subsidiary insurance company of JSC "Ukreximbank". The bank continues to implement the credit and guarantee functions, but insurance activities will be singled out in a new business. The source of security remains the state budget. The implementation of this model doesn't require additional state budget funds, corresponds the practice of EU and OECD, the possibility of efficient start-up, the creation at the basis of infrastructure of JSC "Ukreximbank" needs light changes in the legislation etc.

2. Cabinet of Ministers of Ukraine creates new insurance company which doesn't extend credits. The source of credit guarantees is the state budget. Furthermore, the bank continues to implement the credit - guarantee functions. The advantage of this model is the independence of the new financial institution of JSC "Ukreximbank" and lower costs for creation of financial institution by covering only the insurance function. However, implementation of this model requires additional funds from the state budget for the creation of state insurance company and amending legislation for creation of the new state insurance company^{26,27}. Taking into account the advantages and disadvantages of each model, we agree with the appropriate implementation of the first option.

For implementation of most of these measures further development of domestic legislation, in particular transport one, taking into account the need of adaptation to the transport legislation of EU, harmonization of the regulatory framework of relevant international legal norms and WTO requirements should be carried out.

Conclusions and suggestions. The difficult economic and political situation in Ukraine leads to the decline in the export and transport industries of the country. The lack of regulatory support of the spheres in accordance with international standards, lag behind European countries in the innovative development and others require decisive actions from the Government of Ukraine. At the current stage of economic system development in Ukraine, the problem of organization and effective implementation of export potential remains extremely relevant, because Ukraine is in the list of countries that are export oriented to a significant degree (the ratio of Ukrainian exports to GDP is 55%). Therefore, to overcome the crisis and ensure the prerequisites for sustainable development in the future national export-oriented economic entities have to take into account numerous internal and external conditions, negative and positive factors that determine the state of their export potential. Experience shows that effective implementation of its own foreign policy in conditions of maximum utilization of transport capacity is an essential prerequisite for the inclusion of many countries in the global economic system as equal partnership.

Asian markets are considered to be a promising area for such Ukrainian exports growth as the agricultural products, machinery and transport services. However, there are legal, financial, informational factors deterring the cooperation growth of Ukrainian exporters with Asia. Development of export economic relations with Asia is possible in terms of solving of technical issues, development of financial and organizational support and protection of domestic producers of export products, participation of Ukraine in New Silk Way project. Containers loading with Ukrainian goods, increase of exports to Azerbaijan and Kazakhstan, construction of new railways are considered to be the advantages of the project. In the case of effective cooperation of all participants of transport chain in New Silk Way project volume of carriage can be amounted up to 1 mln tones per year that can facilitate the development of export potential of Ukraine. The effective operation of Ukrainian exporters and carriers in Asia will be contributed to the development of economic, organizational, motivational, legal elements of the mechanism of state regulation of transit potential development of Ukraine.

The essence of state regulation of national transport policy should lie in the fact that the transport infrastructure should be developed, as is customary in all developed countries, not spontaneously, but purposefully under legal and economic protection of the state. The importance of Ukraine's export potential development on the basis of development and optimal use of its transit facilities and transport infrastructure is undisputed.

References

1. Kibik, O.M., Podcerkovnij, O.P., Kotlubaj, V.O., Hajminova, YU.P., Postolenko, YU.P. (2015). Organizacijno-pravovi peredumovi intensifikacii eksportnoi diyalnosti v Ukraïni. *Naukovi praci NU «Odes'ka*

²⁶ Шимаєв, В.В. (2012). Фінансова підтримка розвитку експорту на основі створення експортно-імпортного агентства. *Фінанси України*, 4, 50-55.

²⁷ Kibik, O.M., Khaiminova, I.V., Nesterova, K.S. (2015). Financial preconditions for export potential development of the maritime complex. *Молодий вчений. Спеціальний випуск*, 12, 69-72.

yuridichna akademiya»,17, 62–96.

2. Kibik, O.M. (2015). Transportna infrastruktura v sistemi rozvitku eksportnogo potencialu Ukraïni. *Mizhnarodni transportni koridori ta korporativna logistika*, 51-52.

3. Kotlubay, V.A., Redina, I.V. (2015). Formation program for the development of export potential of Ukraine. *Molodij vchenij: naukovij zhurnal*, 12.1, 81-84.

4. Mazaraki, A.A. (2007). *Upravlinnya eksportnim potencialom Ukraïni*. K.: KNTEU, 210.

5. Zubric'kij, A.I., Serebryans'kij, D.M. (2015). *Prioritetni napryami realizacii eksportnogo potencialu ekonomiki Ukraïni*. Irpin': NDI finansovogo prava, 59.

6. Prioritetni reformi. *Oficijnij sajt Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukraïni*. <<http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>> (2016, cherven',10).

7. Internacionalizaciya biznesu ta vihid na rinki Evropejs'kogo Soyuzu. *Elektronna biblioteka export-ua.blogspot.com* <<http://export-ua.blogspot.com/>> (2016, cherven',10).

8. Kibik, O.M. (2016). Konceptual'ni zasadi formuvannya eksportnoï strategii Ukraïni. *Pravovi ta institucijni mekhanizmi zabezpechennya rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii*. Odesa: Yuridichna literatura, 465-468.

9. Kotlubaj, V.O. (2016). Instrumenti formuvannya eksportnogo potencialu Ukraïni. *Pravovi ta institucijni mekhanizmi zabezpechennya rozvitku derzhavi ta prava v umovah evrointegracii*. Odesa: Yuridichna literatura, 465-468.

10. Ukraïns'kij rïnok eksportu «pryamue» v Aziyu. *Elektronna biblioteka uisgda.com* <<http://uisgda.com/ekspertni-dumky/1446-ukrayinskiy-rinok-eksportu-pryamuye-v-aziyu/>> (2016, cherven',15).

11. Podp'yatnikova, A.YA. (2016). *Mekhanizmi derzhavnogo reguluyuvannya rozvitku tranzitnogo potencialu Ukraïni: dis...k.n. z derzh.upravlinnya*. Zaporizhzhya: Klasichnij privatnij universitet, 267.

12. SHimaev, V.V. (2012). Finansova pidtrimka rozvitku eksportu na osnovi stvorennya eksportno-importnogo agentstva. *Finansi Ukraïni*, 4, 50-55.

13. Kibik, O.M., Khaiminova, I.V., Nesterova, K.S. (2015). Financial preconditions for export potential development of the maritime complex. *Molodij vchenij. Special'nij vipusk*, 12, 69-72.

Mariana Komar, PhD in Economics

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Maryna Nehrey, PhD in Economics

National University of Life and Environmental Science of Ukraine

INNOVATIVE PROCESS MODELING OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Small business is a very important part of the economy. Small business requires small initial capital, provides jobs for thousands of employees and is responsive for new opportunities and risks. The research of innovation in small business determines the characteristics of small business. Small business is intermediary between research and production. Innovation in small business can optimize the management and production by combining functions. Flexibility of production management allows quickly modernize production in accordance with the requirements of innovation. Small business directs its attention to more risk-based innovations, because it can't compete with large innovative producers. The limited financial resources prevent the implementation of innovative projects. Scholars define the procedure of modeling of structures of financial sources for innovative processes in small business. This procedure includes three blocks: formation of innovation portfolio, search for financial sources and optimization of structures of financial sources for innovative processes.

Key words: small business, innovation in small business, formation of innovation portfolio, search for financial sources, optimization of the structures of financial sources for innovative processes.

Small business is a prerequisite for economic development. It is easy to establish and manage the small business because its responsive to new opportunities and requires relatively small initial capital. Small business uses state benefits. Small and medium-size enterprises account for the largest share of employment in the developing world.

The Top 10 Countries in the Ease of doing business ranking are Singapore, New Zealand, Hong Kong, China, Denmark, Korea, Norway, United States, United Kingdom, Finland and Australia. Ukraine is the 83th country in the Ease of doing business ranking.²⁸

The definition of a Small Business is different in many counties. In Ukraine small business is defined as an entity income from sales of products (goods and services) for the last financial year or the value of assets. It shouldn't exceed an amount equivalent to 500 000 euros.²⁹

Recent studies reveal many aspects of small business: the theory of operation and innovative development of small business in regional aspects³⁰, innovation and economic evaluation of enterprise

²⁸ World Bank. 2016. *Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*. Washington, DC: World Bank. <<http://www.doingbusiness.org/rankings>>

²⁹ Закон про підприємництво від 07.02.1991 № 698-ХІІ (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12>>

³⁰ Редіна, І. (2008) *Становлення і розвиток малого бізнесу в регіоні*: монографія. Дніпропетровськ: ДДФА; Ступко, А. В. (2014) *Інноваційна активність малого бізнесу в регіонах України. Ефективна економіка*. <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=155>>; Черных, С. С. (2007) *Моделирование стратегий*

innovation process³¹, the current trends of small and medium business and its role in the post-crisis development.³²

Study of the nature, goals and specific market innovative investment analyzes organizational and economic preconditions for the development and activation of venture innovative activity in Ukraine, international experience of venture innovation and identified prospects for its use in Ukrainian reality.³³

Tasks of risk management innovation in small business were highlighted in the works.³⁴ In the works of A. Kvasnytsya³⁵ it proposed to improve evaluation of the state support of small business by determining the maximum impact with limited financial resources, as well as the calculation of budgetary, economic efficiency and social components of state support. State support of small business banking microcredit in their studies covered N. Kryven.³⁶

The share of enterprises engaged in innovation in Ukraine tends to increase. Thus, in 2013 the share of these enterprises increased by 50% compared to 2006 and is still almost three times lower than in developed economies.

Low innovation activity of enterprises indicates their limited effective demand for innovation and lack of effective incentives for innovation.

Subjects innovation interested in scientific and technological development, which determines the socio-economic development, because the main task for all participants of innovation activity is an effective system of financial innovation processes.

An important issue in the analysis of innovation in funding is to analyze the sources of funding. It is known that the main problem for small business working in the innovation field is the lack of funding.

Analysis stages of the innovation process, the nature and properties of small business concluded that small business is essentially can't fully fund the innovation process at their own expense, loans (often credit conditions are rigid and do not meet customers) and borrows (the process of development and innovation is costly, and to borrow a large sum of money is not always possible). An exception is the venture capital innovation small business which allows to implement innovative process in full.

We offer representation of financial provision modeling for innovative processes in small business in the sequence of blocks.

The first analytical block defines the current financial for innovative small business processes. In the first block analysis is performed at the microeconomic level, ie at the level of individual small business.

Financial analysis is necessary in the first block. It includes an assessment of the current state of funding for innovative processes using quantitative and qualitative characteristics. In the same block should research existing financial sources of funding innovative processes in small business. It is important to investigate the structure of funding sources, funding conditions, to determine the advantage and

фінансового забезпечення інноваційної діяльності в регіоні. *Моделі управління в ринковій економіці*. Вип. 10, 43-50.

³¹ Аyyagari, M., Demirguc-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2011). Firm Innovation in Emerging Markets: The Role of Finance, Governance, and Competition. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 46(6), 1545-1580; Дишкант, М. В. (2002). Моделювання інноваційно-інвестиційного розвитку фірми. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*, 1, 19-22; Долбнева, Д. В. (2011). Теоретико-практичні аспекти фінансового посередництва в Україні. *Інноваційна економіка*, 6 (25), 270-274; Харів, П. (2003) *Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів*. Тернопіль, Економічна думка.

³² Christiano, L. J., Trabandt, M., & Walentin, K. (2011). Introducing financial frictions and unemployment into a small open economy model. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 35(12), 1999-2041; Дідух, В. В. (2012). Моделювання інструментів податкової підтримки малих інноваційних підприємств. *Економічний аналіз*, 10(2), 228-233; Бутенко, А. І., Войнаренко, М. П., Ляшенко, В. І. (2011). *Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу*. НАН України, Ін-т економіки пром-сті.

³³ Біломістний, О. М. (2010). Особливості кредитування діяльності малих підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України. *Вісник Університету банківської справи НБУ*, 1 (7), 90-93.

³⁴ Berger, A. N., & Udell, L. K. (2011). Bank size, lending technologies, and small business finance. *Journal of Banking & Finance*, 35(3), 724-735; Василева Т. А. (2007). *Банківське інвестування на ринку інновацій*. Сумий, СумГУ; Федорович, П. П., Харів, П. С. (2008). Моделювання розвитку венчурного бізнесу. Терноп. нац. екон. ун-т.

³⁵ Квасниця, О. В., Кириленко, О. П. (2005). Франчайзинг і розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. Вип. 1-5, 246-251.

³⁶ Кривень, Н. В. (2011). Банківське мікрокредитування «нового» бізнесу в Україні. *Економічний аналіз*, Вип. 8(1), 382-385.

disadvantages of each financing conditions of resource owners.

Management of innovative processes is an integral part of the overall business management and a major factor in the growth of its efficiency, improve product quality. Therefore, within the second block should define the features of small business as the subject of the innovation process.

The second block of modeling finance innovative processes in small business includes three-step procedure study based on the definition of innovative process, features a small business as a subject of the process and classification of innovative processes in small businesses.

There are several approaches to financial sources selection for innovative processes:

1. Financial sources selection is based on the criterion of minimizing the cost of financing.
2. An efficient financial sources are analyzed and used to fund innovation.
3. Financial sources selection is based on the level of impact and effectiveness of the use of funding.
4. Financial sources selection is based on the calculation of net present value and internal rate of return for product innovation project, technical and technological innovation projects.

The next step is the classification of innovative processes of small business innovation, the selection of their key attributes and a match between the types of innovation processes and sources of funding.

Thus, implementing a firm that collects proposals for innovation from academic, research institutions and inventors, the main source of funding is private capital corporations, which commissioned searches for new ideas, products and technologies.

Spin-off enterprises engaged in commercial implementation of scientific and technological innovations that are by-product of research and partly financed from the state budget (on defense and space industries) or private capital, which is interested in developing.

Firms which product and implement their innovative projects, requiring investments of the private risk capital. Small business which just introduce technologies in production or buy patents have their own sources of funding or attract from banks and private investment funds.

Formation sources of financial small business innovation process depends on the type of innovation process, stages of the innovation process (initiative, marketing, manufacturing, commercial sales, promotion and diffusion of innovation), amounts and terms of financial.

Block implementation models include valuation of innovative projects taking into account the degree of risk. Using the model of "income-risk" determined that the projects are more attractive for certain sources of funding.

To build a model of "income-risk" process of optimizing financial provision should be considered at the micro level (ie at the level of small business) and by mapping the interests of owners of financial resources or investors.

For example on sources of funds for innovation processes at the entity level, we can distinguish self-financial, loans and state appropriations. But now self-financial a small business is possible if there is at least one profitable project loans banks are expensive and those that require collateral or other security.

Government programs financial small business sector face the constraints of small enterprises in developing and substantiating the feasibility of the project for public funds. Therefore, the model should include next conditions: risk→min, costs→min, effectiveness→max.

For construction the optimization model that would reflect the interests of the owners of financial resources, first of all it should take into account the payback period of the innovation project and its degree of risk. For example, if the company uses loans banking institutions, the bank, the figure payback is not decisive, because the greater the payback period - the institution receives more revenue from interest and the higher the risk - the higher the interest rate.

If, for example, a project funded by the venture capital fund or similar institution - that the activities of the Fund are laid risks and payback period is considered from the standpoint of medium- and long-term investment that venture investor allocates risk between a manufacturer and innovation. But the issue with this type of financial is that the Ukrainian venture funds prefer not innovative financial risky projects and investments in the implementation of business ideas profitable enterprises. Today small innovative enterprises is not the subject of interest for investors, although they are the most flexible and dynamic innovators. Regarding this direction finance, there are also problems in the legal field (imperfect domestic legislation) and shortcomings of regulatory policy.

The third block of modeling financial support for innovative processes is a block with model of financial sources for innovative processes in small business. This block contains the optimization model of the structures of financial sources for innovative processes.

The first phase of construction of the optimization model of the structures of financial sources measures financial resources necessary to define a set of financing and innovative set of projects.

In the second phase construction of model analyzes the possibilities owners of financial sources and examines the characteristics of the project.

The third phase of construction of the optimization model of the structures of financial sources for innovative processes for each innovative project is determined by the structure of financial sources including the cost of resources and opportunities for resource owners.

We offer a step by step procedure for building an optimization model of the structures of financial sources for innovative processes in small business.

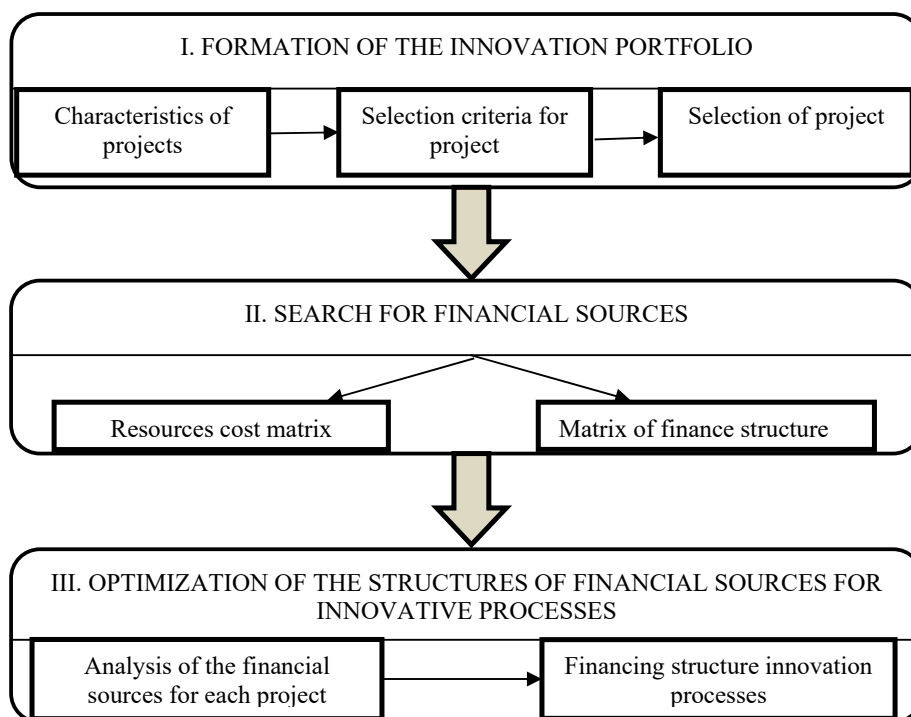

Figure 1. Procedure for modeling of the structures of financial sources for innovative processes in small business.

The risk degree (R_k) describes the innovative project. The risk of k-th proposed project assessed against the market risks, including:

- Information (risk of uncertainty, unreliability or lack of information);
- Innovation (risk does not have the expected market demand for the product);
- Industry (the risk of losses resulting from changes in the economic state of the industry).

The risk of k-th project is defined by the equation:

$$R_k = \sum_{i=1}^3 l_i \cdot R_k^i, \quad (1)$$

where R_k^i - type of marketing risks; l_i - weight of marketing risk.

Social impact of the innovation project (Soc_k) manifested by the needs of society in general and humans in particular. Social impact can be measured in monetary terms how additional revenue obtained through innovation.

Mathematical model of innovation portfolio is:

$$\begin{cases} \sum_{k=1}^K E_k y_k \rightarrow \max \\ \sum_{k=1}^K P_k y_k \rightarrow \max, \\ \sum_{k=1}^K R_k y_k \rightarrow \min \end{cases} \quad (2)$$

y_k – boolean variable that takes the value 1 if selected project of small business for sale, and 0 - if not selected.

The result of the first phase is to develop a portfolio of innovation projects of small business.

The second phase of construction of model optimization of financial support for innovative processes at the enterprise level search is funding. Owners of financial resources analyzed portfolio of innovative projects presented small business, and taking into account their own interests, take decisions on preparedness funding. The owner offered conditions and financial structure, terms of providing the necessary funds for innovative projects.

The result of the second phase of construction of model optimization of financial support for innovative processes is the formation of the owners of financial resources cost matrix (F) and matrix of finance structure (S).

Resources cost matrix:

$$F = \begin{pmatrix} f_{11} & f_{12} & \dots & f_{1j} \\ f_{21} & f_{22} & & f_{2j} \\ \dots & & & \dots \\ f_{k1} & f_{k2} & \dots & f_{kj} \end{pmatrix}, \quad (3)$$

f_{kj} – project cost of resources received from owner resources.

Matrix of finance structure

$$S = \begin{pmatrix} s_{11} & s_{12} & \dots & s_{1j} \\ s_{21} & s_{22} & & s_{2j} \\ \dots & & & \dots \\ s_{k1} & s_{k2} & \dots & s_{kj} \end{pmatrix}, \quad (4)$$

s_{kj} – share of financial of project by j -th owner financial resources.

The third phase of construction of model optimization of financial support for innovative processes at the enterprise level for each innovative project is determined by the structure of funding sources including the cost of resources and opportunities for resource owners.

Optimization of funding sources for project is subject to minimizing the cost of resources:

$$\sum_{j=1}^J f_{kj} \frac{s_{kj}^*}{s_{kj}} \rightarrow \min, \quad (5)$$

$$\sum_{j=1}^J s_{kj}^* = 1, \quad s_{kj}^* \leq s_{kj}. \quad (6)$$

Small business, solving the problem (5) - (6) determines the structure of the financial provided innovative processes to minimize the cost of resources.

Using of the proposed model optimize financial provision of innovative processes allow resource owners choose innovative projects that they are willing to fund according to their interests.

Conclusion. The research of innovation in small business determined the characteristics of small business. Firstly, small business is intermediary between research and production. Secondly, innovation in small business can to optimize the management and production by combining functions. Thirdly, flexibility of production management (in comparison with big business) allows to quickly modernize production in accordance with the requirements of innovation. Fourth, small business directs their attention to more risk-based innovation, because they can't to compete with large producers with focus on improving innovation. Fifth, the limited financial resources prevents costly to implement innovative projects.

References

1. World Bank. 2016. *Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency*. Washington, DC: World Bank. <<http://www.doingbusiness.org/rankings>>
2. *Zakon pro pidpriemnytstvo* vid 07.02.1991 № 698-XII (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12>>
3. Redina, I. (2008) *Stanovlennia i rozvytok maloho biznesu v rehioni: monohrafiia*. Dnipropetrovsk: DDFA.
4. Stupko, A. V. (2014) Innovatsiina aktyvnist maloho biznesu v rehionakh Ukrainy. *Efektivna ekonomika*. <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=155>>
5. Chernukh, S. S. (2007) Modelyrovanye stratehiyi fynansovoho obespechenyia ynnovatsyonnoi deiatelnosti v rehyone. *Modely upravlenyia v runochnoi ekonomyke*. Vyp. 10, 43-50
6. Ayyagari, M., Demirguc-Kunt, A., & Maksimovic, V. (2011). Firm Innovation in Emerging Markets: The Role of Finance, Governance, and Competition. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 46(6), 1545-1580.
7. Dyshkant, M. V. (2002). Modeliuvannia innovatsiino-investytsiinoho rozvytku firmy. *Visnyk Ternopil'skoi akademii narodnoho hospodarstva*, 1, 19-22.
8. Dolbnieva, D. V. (2011). Teoretyko-praktychni aspekty finansovoho poserednytstva v Ukraini. *Innovatsiina ekonomika*, 6 (25), 270-274.
9. Khariv, P. (2003) Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta ekonomichna otsinka innovatsiinykh protsesiv. Ternopil, *Ekonomichna dumka*.
10. Christiano, L. J., Trabandt, M., & Walentin, K. (2011). Introducing financial frictions and unemployment into a small open economy model. *Journal of Economic Dynamics & Control*, 35(12), 1999-2041.
11. Didukh, V. V. (2012). Modeliuvannia instrumentiv podatkovoi pidtrymky malykh innovatsiinykh pidpriemstv. *Ekonomichnyi analiz*, 10(2), 228-233.
12. Butenko, A. I., Voinarenko, M. P., Liashenko, V. I. (2011). *Modernizatsiia mekhanizmiv rozvytku maloho ta serednoho biznesu*. NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti.
13. Bilomistnyi, O. M. (2010). Osoblyvosti kredyтуvannia diialnosti malykh pidpriemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU*, 1 (7), 90-93.
14. Berger, A. N., & Black, L. K. (2011). Bank size, lending technologies, and small business finance. *Journal of Banking & Finance*, 35(3), 724-735.
15. Vasyleva T. A. (2007). *Bankovskoe ynvestirovanye na runke ynnovatsyi*. Sumui, SumHU.
16. Fedorovych, P. P., Khariv, P. S. (2008). *Modeliuvannia rozvytku venchurnoho biznesu*. Ternop. nats. ekon. un-t.
17. Kvasnytsia, O. V., Kyrylenko, O. P. (2005). Franchaizynh i rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Visnyk Ternopil'skoi akademii narodnoho hospodarstva*. Vyp. 1-5, 246-251.
18. Kryven, N. V. (2011). Bankivske mikrokredyтуvannia «novoho» biznesu v Ukraini. *Ekonomichnyi analiz*, Vyp. 8(1), 382-385.

Віта Довгалюк, к. е. н.

Житомирський державний технологічний університет, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Vita Dovgaliuk, PhD in Economics

Zhytomyr state technological University, Ukraine

MODERN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF EXCHANGE TRADE ON THE STOCK MARKET OF UKRAINE

This article analyzes the actual problem of identifying features of trading on the stock market of Ukraine. And we also investigated the current state of the stock market of Ukraine, because it is a system of relationships sale of various financial assets or stock values. Current state securities exchange outlined in the analysis of the structure and volume of contracts concluded in the domestic stock market. Also the article noted the appropriateness of consolidation of stock exchanges, the need to increase capitalisation, liquidity and transparency of the stock market to resolve problematic issues and to stimulate further development of the domestic stock market. In the study of peculiarities of functioning of stock exchange's sector, we have provided several recommendations for improving the state of the stock market and stock trading in the future.

Key words: stock market, stock exchange, market regulation, self-regulatory organization, depository system, clearing, listing.

Вступ. Фондовий ринок може виступати провідником глобалізаційних процесів через сприяння створенню та функціонуванню різних фінансових інструментів та інститутів. Нині одним із основних напрямів розвитку світового фондового ринку є збільшення інтернаціоналізації фондової діяльності країн. Актуальним на сьогодні є проблеми створення та розвитку ефективного функціонуючого фондового ринку, який може забезпечити економіку України необхідним обсягом інвестиційних ресурсів.

Аналіз використаних джерел свідчить про значний інтерес науковців до функціонування фондового ринку, зокрема особливостей організації біржової торгівлі на ньому. Серед науковців, що здійснюють аналіз світового фондового ринку, досліджують питання його розвитку слід відмітити Коваленко Ю.М., Шапран В.С., Щербань О.Д., Шкодін І., Штанько О.Д., Юхименко В.В. та інші. Згадані вчені надали загальний опис на особливості функціонування як світових, так і вітчизняних організаторів біржової торгівлі. Однак питання вирішення проблематики перспективного розвитку відносин між професійними учасниками, які проявляються в процесі купівлі-продажу фінансових активів та фондових цінностей на ринку, залишається ще повністю не розкритим.

Метою статті є обґрунтування основних напрямів вдосконалення біржової торгівлі з метою розвитку фондового ринку України.

Викладення основного матеріалу. Однією з найважливіших сфер національної економіки, де здійснюється формування та розподілу фінансових активів; взаємодія між суб'єктами господарювання, фінансовими посередниками та державою є фінансовий ринок. Сталий розвиток фінансового ринку та досягнення рівня та вимог Європейського Союзу повинний забезпечити фондовий ринок. Так як основними принципами ефективного функціонування будь-якого фондового ринку є його прозорість та цілісність, а також відповідність національних систем обігу

цінних паперів загальноприйнятим міжнародним стандартам. За останні роки суттєво розвинулася інтеграція європейського фондового ринку. Досвід зарубіжних країн відображає той факт, що основним двигуном у функціонуванні ринку є розвиток бізнесу у сфері обігу цінних паперів (професійної діяльності), посилена державна підтримка та стимулювання механізмів фондового ринку, а також гарантування фінансової стабільності для його учасників. Хоча той же світовий досвід показує, що саме фондові ринки можуть бути джерелами масштабної нестабільності, макроекономічних ризиків і соціальних потрясінь. Таким чином, будучи похідним від реального сектору, фондовий ринок може здійснювати істотний зворотний вплив як стабілізуючого, так і дестабілізуючого характеру.

Економічний розвиток України протягом останніх років, зокрема і ринку цінних паперів, свідчить про закріплення позитивних тенденцій. Серед головних позитивних змін, які були характерні для фондового ринку та сформували надійну основу для подальшого зміцнення ринку цінних паперів, а також сприяли відновленню її інвестиційної функції, – збільшення обсягу торгів, зростання співвідношення капіталізації до ВВП, залучення інвестицій та ін.

Фондовий ринок в Україні характеризується, в першу чергу, показниками капіталізації, обсягом біржової торгівлі цінними паперами та кількістю цінних паперів, що перебувають в обігу на фондових біржах. На кінець 2015 року капіталізація лістингових компаній фондового ринку склала 63,49 млрд. грн., що свідчить про зменшення цього показника (станом на липень 2015 року капіталізація складала 114,48 млрд. грн.). Таке зменшення відбулося за рахунок скорочення кількості лістингових компаній, що пов'язано з прийняттям Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку низки рішень, якими зупинено торгівлю цінними паперами на будь-якій біржі.

Практика країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою свідчить про те, що фондові біржі відіграють визначальну роль як інститути на національних ринках капіталу. За результатами щоденних біржових торгів визначаються показники, які відображають стан ділової активності в окремих галузях та економіці країни в цілому: динаміка курсових цін, індекси активності на ринку, а також ринкова капіталізація та ринкова вартість підприємств-учасників торгів. Також зазначені показники орієнтують інвесторів щодо спрямованості інвестиційних потоків.

Сутність та роль фондової біржі в організованій торгівлі на фондовому ринку визначається перш за все її функціями: мобілізацією заощаджень; наданням місця для торгівлі; забезпеченням доступу до торгів; забезпеченням відкритості біржових торгів; встановленням правил для учасників торгів; гарантуванням виконання угод; здійсненням біржового арбітражу; стандартизацією вимог до якісних характеристик біржових товарів (контролювання в проходженні цінними паперами процедури лістингу); визначенням єдиних вимог щодо розрахунків за угодами; виявлення та регулювання біржової ціни; хеджуванням учасників торгів; здійсненням спекулятивної біржової діяльності тощо.

На організованих ринках, що представлені фондовими біржами, концентрується торгівля найбільш ліквідними цінними паперами. Сьогодні українські фондові біржі не є регульованими ринками фінансових інструментів, а лише один з видів ліцензованої професійної діяльності. В Україні нараховується 10 фондових бірж, з яких найбільш "плідно" працюють лише 3 з яких (ПФТС, Перспектива та ІННЕКС) відмічають значну активність учасників. Але і навіть загальне зростання обсягів торгівлі на фондовому ринку не позначилося на динаміці обсягів біржової торгівлі.

За результатами торгів на фондових біржах України обсяг біржових контрактів з цінними паперами за 2015 рік становив 290,77 млрд. грн.³⁷:

- 1) Українська фондова біржа – 0,302 млрд. грн.;
- 2) Київська міжнародна фондова біржа – 3,565 млрд. грн.;
- 3) Фондова біржа "ІННЕКС" – 0,005 млрд. грн.;
- 4) Придніпровська фондова біржа – 0,591 млрд. грн.;
- 5) Українська міжбанківська валютна біржа – 0,119 млрд. грн.;
- 6) Українська міжнародна фондова біржа – 0,006 млрд. грн.;

³⁷ Щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-грудня 2015 року: Інформаційна довідка НКЦПФР (2016). Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. <http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/1453204675> (2016, березня, 1).

- 7) Східно-європейська фондова біржа – 1,413 млрд. грн.;
- 8) Фондова біржа “ПФТС” – 53,621 млрд. грн.;
- 9) Фондова біржа “Перспектива” – 224,456 млрд. грн.;
- 10) Українська біржа – 6,692 млрд. грн.

Можна виділити два найбільших організаторів торгів за обсягами біржових контрактів, укладених протягом 2015 року – Фондова біржа “ПФТС” та Фондова біржа “Перспектива”, що складають 95 % усіх торгів (лише на ФБ “Перспектива” припадає 77 %).

Щодо фінансових інструментів, то за 2015 рік зафіксовано найбільший обсяг торгів з державними цінними паперами – 253,32 млрд. грн. (87 % від загального обсягу фінансових інструментів) та облигаціями підприємств – 13,604 млрд. грн. (майже 5 % від загального обсягу фінансових інструментів)³⁸ :

- 1) акції – 5,811 млрд. грн.
- 2) облигації підприємств – 13,604 млрд. грн.
- 3) державні облигації України – 253,32 млрд. грн.
- 4) облигації місцевих позик – 0,02 млрд. грн.
- 5) інвестиційні сертифікати – 2,170 млрд. грн.
- 6) опціонні сертифікати – 0,615 млрд. грн.
- 7) деривативи – 6,516 млрд. грн.
- 8) депозитні сертифікати НБУ – 8,714 млрд. грн.

Загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у січні-березні 2016 року становив 35,41 млрд грн, що більше на 17,90 млрд грн порівняно з відповідним періодом 2015 роком (17,51 млрд грн).

Обсяг зареєстрованих випусків акцій має тенденцію до збільшення. Значні за обсягом випуски акцій, які суттєво вплинули на загальну структуру зареєстрованих випусків акцій протягом січень-березень 2016 року, зареєстровано наступним банківським установам, з метою збільшення статутного капіталу, зокрема: ПАТ “ВТБ БАНК”, ПАТ “Державний ощадний банк України”, ПАТ “УКРСОЦБАНК”, ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України” та ПАТ “Комерційний банк “ХРЕЩАТИК”.

За січня-березня 2016 року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку зареєструвала 42 випуски облигацій підприємств на суму 1,96 млрд грн, що менше на 197,91 млн грн. порівняно з аналогічним періодом 2015 року. Теж саме відбулося і з облигаціями внутрішньої державної позики (табл. 1).

Таблиця 1

Інформація щодо розміщення облигацій внутрішньої державної позики

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	01.02.2016 р.*
Розміщення на первинному ринку ОВДП, номіновані у гривні, млрд. грн.	65,221	218,046	85,015	14,548
Розміщення на первинному ринку ОВДП, номіновані у іноземній валюті (млрд. долари США)	5,310	0,792	0,643	0,486
Розміщення на первинному ринку ОВДП, номіновані у іноземній валюті (млрд. євро)	0,112	0,40	–	–

Примітка. Складено автором за даними Національного банку України

Зберігається тенденція до зменшення необхідності розміщення ОВДП на первинному ринку в іноземній валюті, що є безпосереднім позитивним індикатором на шляху стабілізації економічної ситуації в країні. Середньозважена дохідність ОВДП, номінованих у гривні, за останні 4 роки коливається в межах 13 %, хоча станом на січень 2016 р. – складає 6 %.

Щодо розміщення державних цінних паперів на біржовому та позабіржовому ринках, то більшість операцій здійснюється на організованому біржовому ринку. Це свідчить про прозорість та полегшення операцій з державними цінними паперами. НБУ за останні 3 роки здійснив на біржовому

³⁸Щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-грудня 2015 року: Інформаційна довідка НКЦПФР (2016). Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України. <http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/1453204675> (2016, березня, 1).

ринку обсяг операцій на суму 231 168 млн. грн., що в тричі менше ніж на позабіржовому ринку. А для суб'єктів господарювання обсяги купівлі-продажу державних цінних паперів на біржі навіть в чотири рази перевищують позабіржове їх розміщення.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі протягом періоду зафіксовано з державними облігаціями України – 34,59 млрд грн (72,04% від загального обсягу біржових контрактів) та депозитними сертифікатами Національного банку України – 10,73 млрд грн (22,35% від загального обсягу біржових контрактів).

Ступінь розвитку фондового ринку України можна характеризувати і обсягом діяльності фондових бірж на окремому його сегменті. Щодо сегментарної роботи фондових бірж України, то найбільше біржових контрактів з цінними паперами було укладено на вторинному ринку та складав 97,6 % від загального обсягу біржових контрактів протягом 2015 року. Як видно з таблиці 2, єдиним організатором на первинному строковому ринку виступає Українська фондова біржа (обсяг біржових контрактів – 18,48 млн. грн.).

Таблиця 2

Сегментарна роботи фондових бірж України

		УФБ	КМФБ	ІННЕКС	ПФБ	УМВБ	УМФБ	СЄФБ	ПФТС	Перспек- тива	УБ
Первинний ринок	Строковий ринок	–	–	–	–	+	–	–	–	–	–
	Ринок приватизації	–	–	–	–	+	–	+	–	–	–
	Спотовий ринок	+	+	–	–	–	–	+	+	+	+
Вторинний ринок	Ринок РЕПО	–	–	–	–	–	–	–	+	+	+
	Строковий ринок	–	–	–	–	–	–	–	–	+	+
	Спотовий ринок	+	+	+	+	–	+	+	+	+	+
	Ринок приватизації	–	+	–	–	–	–	–	–	+	–
	Спеціалізован ий аукціон з продажу цінних паперів в процесі процедури банкрутства	–	–	–	+	–	–	–	–	–	–

Як на первинному, так і на вторинному ринку приватизації торгівлю організують чотири фондові біржі: Українська міжнародна валютна біржа, Східно-європейська фондова біржа, Київська міжнародна фондова біржа та фондова біржа “Перспектива”. На спотовому ринку України працюють майже усі організатори торгівлі, окрім української міжнародної валютної біржі. І лише на Пridніпровській фондовій біржі діє спеціалізований аукціон з продажу цінних паперів в процесі процедури банкрутства (обсяг біржових контрактів складає 71,99 млн. грн.).

Одним із важливих та результативних показників розвитку фондового ринку та фінансової системи країни вцілому є співвідношення капіталізації лістингових компаній до ВВП країни. В 2015 році рівень капіталізації помірно зростав через збільшення кількості цінних паперів емітентів, які пройшли лістинг. Станом на березень 2016 року капіталізація лістингових компаній фондового ринку складала 29,78 млрд. грн.

Головне завдання, яке повинен виконувати фондовий ринок, є покращення умов для залучення інвестицій суб'єктами господарювання та доступ їх до більш дешевого, порівняно з

іншими джерелами, капіталу. Інвестиції у цінні папери залучаються через їх придбання в процесі емісії. Акции та облигації є найефективнішим джерелами отримання додаткових фінансових ресурсів для фінансування поточної господарської діяльності, довгострокових проектів підприємств і держави.

Фондовий ринок України, на жаль, відкритий лише для обмеженого кола учасників, адже діяльність на ньому потребує висококваліфікаційного рівня для забезпечення безпечної високоприбуткової діяльності. Хоча це є місце залучення нових іноземних інвесторів для емітентів новостворених перспективних підприємств. Такий показник, як обсяг залучених інвестицій в економіку України через інструменти фондового ринку за результатами 2015 року знизився через політичні та військові процеси на території країни. Хоча протягом останніх років можна було відмічати стабільне зростання цього показника. Слід відмітити, що зацікавленість іноземних інвесторів українськими активами, навіть у кризові для країни роки (2013-2014 рр.), зростала в межах 17%. Хоча частка обсягу торгів на фондовому ринку зростала лише з резидентами. Так, всеодно, у 2014 році спостерігався незначний відтік капіталу іноземних інвесторів з фондового ринку України: сальдо торговельних операцій за участю нерезидентів у річному підсумку становило – 4,97 млрд. грн.

Взагалі біржова торгівля є універсальним механізмом ринкової організації, масштабом використання якого можна вимірювати стан розвитку економіки країни. Протягом існування незалежної України правові норми і правила, за якими здійснюється біржова торгівля суттєвих змін не зазнали. Лише форми провадження торгівлі на біржі постійно модернізуються через процеси фінансової глобалізації в країні: економічну інтеграцію, фінансовий інжиніринг, невпинний прогрес інформаційних технологій та засобів ділової комунікації.

І ось, одним з прогресів інформаційних технологій, можна спостерігати на ринку фінансових послуг – це онлайн-трейдинг, операцій з цінними паперами щодо формування й управління інвестиційним портфелем через мережу Інтернет. За допомогою спеціалізованого для таких цілей програмного забезпечення надається можливість отримання віддаленого доступу до біржових торгів³⁹. Існує окремо поняття онлайн-брокериджу, що є видом фінансових послуг, який надається професійним учасником фондового ринку (брокером). Зарубіжні науковці⁴⁰ розділяють два види цієї послуги: “посередницький онлайн-брокеридж” (пряме посередництво онлайн-брокера – торгові термінали брокера підключені до торговельних систем та бірж фондового ринку) та “самостійний онлайн-брокеридж” (непряме посередництво – “спільна локація” інвестора та брокера).

Через подрібнення біржового сегменту організованого фондового ринку виникають проблеми із залученням (відбувається “розсіяння”) на фондовій біржі емітентів, інвесторів та інших учасників ринку, що в свою чергу гальмує процеси залучення інвестицій, таких необхідних для розвитку самих бірж. Однак операції з придбання цінних паперів носять “приватний”, а не “публічний” характер, і здійснюються на неорганізованому фондовому ринку.

Переважаючий неорганізований (позабіржовий) фондовий ринок над біржовим означає існування непрозорості та недостатньої інформативності на ринку. Через укладання більшості угод в позабіржовому режимі національні індекси активності (в тому числі, індекс ПФТС) не можуть реально відобразити стан ринку та процеси, які на ньому відбуваються. Одним із недоліків національних фондових індексів є вузька база емітентів, на основі якої визначається ринкова капіталізація їх акцій та стан ринку в цілому. Також знижується зацікавленість потенційних іноземних та вітчизняних інвесторів через блокування доступу до достовірної інформації щодо об’єктів інвестування та ситуації на національному ринку.

Фондові індекси є інтегрованими показниками стану організованого фондового ринку, які дозволяють встановити ступінь впливу окремих ринків на фондовий ринок України з метою підвищення ефективності прогнозування розвитку національної економіки. Оцінка рівня взаємозв’язку між фондовим ринком України та зарубіжними ринками може визначити більш обґрунтовані і точні прогнози розвитку національної економіки в цілому та фондового ринку

³⁹ Щербина, А.Г. (2012), Тенденції розвитку електронної торгівлі на фондовому ринку. *Актуальні проблеми економіки*, 2 (128), 301-309.

⁴⁰ Вайн, С. (2006), *Інвестиції и трейдинг: формирование индивидуального подхода к принятию инвестиционных решений*. Москва: Альпина Бизнес Букс.; Майоров, С. (2009), О современных тенденциях развития торговых технологий. *Биржевое обозрение*, 10, 14-17; Пейтел, З., Пейтел, П. (2003), *Интернет-трейдинг*. Москва: Издательский дом “Вильямс”.

Україні зокрема. І знову ж таки це, в свою чергу, допоможе іноземним інвесторам зробити більш точних аналіз і прогноз щодо світової і національної кон'юнктури, визначити лідируючі ринки для адекватного порівняння ефективності інвестування на різних ринках.

Існування проблем з організації біржової торгівлі на фондовому ринку впливає на його капіталізацію і ліквідність в цілому, блокуючи суб'єктам господарювання через механізми ринку капіталів джерела залучення фінансових ресурсів. Таким чином підприємства спрямовуються за фінансовими ресурсами в сектор банківського кредитування. Банк, хоч і універсальний фінансовий посередник, але здійснює незначний обсяг торгівлі цінними паперами. Тому домінування позабіржової торгівлі ставить під сумнів наявність в країні систем ціноутворення, здатних визначити справедливую вартість фінансового ресурсу.

Ефективності біржової торгівлі заважає існування такої депозитарно-клірингової системи, яка передбачає окремий депозитарний облік як для державних та корпоративних цінних паперів. Цей факт є недоліком тому, що призводить до збільшення витрат (організаційних, технологічних та фінансових) для учасників ринків та власників цінних паперів. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку повина сприяти та захищати інтереси не лише держави в цілому, а й інвесторів та інших учасників ринків. Одним із перших напрямів удосконалення розвитку біржової торгівлі є впровадження нових механізмів ведення обліку окремих видів цінних паперів.

Біржі як інституції на світових фінансових ринках з кожним роком зміцнюють свої позиції. В США, Великобританії, Німеччині та в інших розвинених країнах запущений процес консолідації й універсалізації бірж. Сьогодні біржі з організації і управління ринком лише одного виду фінансового інструменту, щодо яких хеджуються цінові ризики, перейшли до багатопрофільності та об'єднують учасників, які одночасно присутні на різних ринках, диверсифікуючи таким чином свої фінансові ризики. Окрім національних об'єднань, останнім часом все більше відчувається рух біржового ринку до транснаціональних глобальних форм управління операційною діяльністю бірж та об'єднання фінансових інструментів різноманітних бірж в єдині індекси. Слід виділити два такі об'єднання: NYSE Euronext та NASDAQ OMX.

Країни Східної Європи – Польща та Угорщина – при розбудові фондового ринку виходили з потреби створення єдиного біржового майданчика, в результаті чого було створено два потужних національних центри розвитку – Варшавська фондова біржа (Польща) та Будапештська фондова біржа (Угорщина). Однак в Україні такі процеси є новими та недостатньо обізнаними, що характеризує біржовий ринок як низьколіквідний і нерозвинений в необхідних ресурсах. Звісно, біржову систему на рівні кожного організованого ринку змінити неможливо. А саме цілеспрямована та ефективна державна політика повинна бути спрямована на індивідуальний підхід щодо створення особливих умов (правил) для кожного учасника біржової торгівлі.

Сьогодні Україна намагається здійснити чергові реформи, в тому числі і на фінансовому ринку. Згідно Комплексної програми розвитку фінансового ринку України на 2015-2020 роки для досягнення суттєвих результатів від державних реформ передбачено зосередження на чотирьох основних напрямках:

- 1) макроекономічна стабільність, яка забезпечується через формування ефективної монетарної політики Національного банку України на основі таргетування та режиму гнучкого валютного ринку; відповідність законодавства стандартам ЄС; удосконалення інструментів регулювання та нагляду;
- 2) мікроекономічна стабільність, яка забезпечується через динамічний розвиток інструментів та інфраструктури; вдосконалення системи оподаткування учасників ринку; очищення ринків від проблемних активів;
- 3) розбудова інституційної спроможності регулятора, яка забезпечується через покращення координації роботи як регулятора (підвищення організаційної ефективності), так і учасників ринку; впровадження нових ІТ-технологій; забезпечення інституційної незалежності регулятора;
- 4) захист прав споживачів та інвесторів, який забезпечується через покращення їх фінансової грамотності; підвищення стандартів захисту прав.

Створюючи національну систему біржової торгівлі необхідно встановити зв'язок між реальним і фінансовим секторами економіки, щоб по-перше, гарантувати суб'єктам господарювання вигідне та надійне розміщення їх заощаджень, а по-друге, сприяти науково-технічному прогресу в країні у цілому. Питання щодо створення універсального національного біржового інституту розглядалося багатьма теоретиками та практиками в цій сфері. Існування універсальної національної

біржі можливе при об'єднанні більше половини ліцензованих учасників ринку, здійснення лістингу для підприємств стратегічного значення, виконанні державних замовлень на первинне розміщення та забезпеченні вторинного обігу державних і муніципальних цінних паперів. Крім цього, Національна біржа повинна мати права саморегульованої організації для здійснення безпосередньої функції контролю та нагляду за функціонуванням ринку. Отже такий організатор біржового ринку, впроваджуючи у взаємовідносини учасників ринку нові правила та нові можливості, повинен стати центром ринкової економіки та прикладом дієвого ринку, на якому щоденно зустрічались би інтереси виробників, споживачів, фінансистів, спекулянтів, банків, компаній та організацій.

Підпорядкування рішення організатора і регулятора біржового ринку цінних паперів певним принципам, які утворюють упорядковану сукупність правил, що в свою чергу сприятиме стабільності та безпеці професійних учасників ринку, інвесторів (табл. 3).

Таблиця 3

Принципи розвитку організованого фондового ринку⁴¹

Принципи	Сутність
Соціально-економічної значимості	Зобов'язує організаторів ринку, аби нормативно-правова база, технології, інститути й фінансові потоки на біржовому ринку не лише працювали на користь бізнесу, але й сприяли вирішенню пріоритетних для суспільства макроекономічних завдань
Інформаційної прозорості	Означає розробку уніфікованих правил проведення біржових торгів, поведінки професійних учасників. Нормативна база надає можливість їхнього відбору й ліцензування; розкриття інформації про емітентів, інвесторів та учасників ринку; контролю за дотриманням законів і правил проведення операцій
Технологічності	Передбачає впровадження в практику біржової торгівлі прогресивних технологічних рішень. Наприклад, автоматизованого програмно-технологічного комплексу, який забезпечує укладання угод у без документарній формі з одночасною персональною відповідальністю за прийняті рішення
Універсальності	Орієнтує на використання версій програмного забезпечення, здатних підтримувати торгівлю різними цінними паперами, забезпечувати депозитарне обслуговування учасників торгів, кліринг і розрахунки за результатами угод. Надає можливість встановлювати зв'язки і взаємодіяти віддаленим учасникам торгів
Гарантування розрахунків	Забезпечення виконання зобов'язань за всіма угодами й операціями своєчасно та у повному обсязі, забезпечуючи довіру до системи біржової торгівлі цінними паперами з боку її учасників та інвесторів

Звісно, дотримання правил учасниками ринку неможливе без регулювання з боку держави через формування зваженої та ефективної політики у сфері біржової торгівлі. Ця політика повинна ґрунтуватися на: пріоритетному розвитку ринків фінансових та товарно-сировинних ресурсів (для вітчизняної промисловості та сільського господарства); ефективному використанні заощаджень фізичних осіб як інвестицій у народному господарстві; моніторингу руху капіталів; попередженні системних криз на ринку та підтриманні рівноваги між біржовим та позабіржовим ринками; захисті прав індивідуальних інвесторів; правовому забезпеченні діяльності учасників біржової торгівлі та їх клієнтів; прийнятті державних програм розвитку системи біржових торгів тощо.

Висновки. Отже, щоб досягнути якісних цілей, які сприятимуть перспективному розвитку фондового ринку та економічного зростання країни в цілому, необхідно підвищити інвестиційну активність вітчизняних підприємств (промисловості та сільського господарства); знизити системні та інші ризики, пов'язані із залученням капіталу; делегувати державні регуляторні повноваження спеціально створеним саморегульованим організаціям (універсальним національним біржам); впровадити у біржову торгівлю світової практики укладення біржових угод, їх обміну та виконання; моніторити біржові угоди, торги та ціноутворення для прогнозування торговельного процесу;

⁴¹ Ревтюх, В.В. (2003), Фондовий ринок України: аналіз сучасного стану та перспектив розвитку в порівнянні зі світовими тенденціями. *Фондовий ринок*, 2, 7.

вирішити проблему достатньої капіталізації бірж, необхідної для покриття операційних витрат та фінансування розвитку ринку; використовувати превентивні заходи зниження фондових ризиків (залучення інноваційних технологій) тощо.

Реформи у сфері біржової торгівлі сприятимуть біржовій консолідації та зближенні з ринками ЄС, а також інтеграції у світовий фінансовий простір. Адже сучасний стан біржової торгівлі свідчить, що вона потребує структурної перебудови, суттєвої технологічної модернізації, адаптації до правових норм європейського законодавства та впровадження кращої практики функціонування аналогічних систем на світових ринках.

Державна політика має бути спрямована на підтримку процесу концентрації торгівлі на біржах України та сприяння процесу набуття найбільш конкурентоздатними біржами статусу національних, делегування їм суттєвих регуляторних повноважень. Тому проблематика у сфері біржової торгівлі завжди залишається актуальною як для світової практики, так і для українських реалій. Виділення основних принципів розвитку фондового ринку сприятиме дослідженню нових інструментів перспективного розвитку біржової торгівлі та активізації інвестиційних процесів зокрема.

References

1. *Shchodo rozvytku fondovoho rynku Ukrainy protiahom sichnia-hrudnia 2015 roku*: Informatsiina dovidka NKTsPFR (2016). *Ofitsiyni sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku Ukrainy*. <http://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/1453204675> (2016, bereznia, 1).
2. Kovalenko, Yu.M. (2009), *Strukuryzatsiia suchasnoho finansovoho rynku*. *Finansy Ukrainy*, Vol. 1, 49-53.
3. Maiorov, S. (2009). *O sovremennukh tendentsiyakh razvytyia torhovukh tekhnolohyi*. *Byrzhoeve obozrenye*, 10, 14-17.
4. *Monetary and financial statistics* (2016). *The official site of National Bank of Ukraine*. <http://www.bank.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=8782121&cat_id=8782106> (2016, March, 1).
5. Peitel, Z., Peitel, P. (2003). *Ynternet-treidynh*. Moskva: Yzdatelskyi dom "Vyliams".
6. Revtiukh, V.V. (2003). *Fondovyi rynek Ukrainy: analiz suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku v porivnianni zi svitovymy tendentsiyamy*. *Fondovyi rynek*, 2, 7.
7. Scherban', O.D. (2013), *Vyznachennia struktury suchasnoho mizhnarodnoho finansovoho rynku*. *Naukovyj visnyk: Finansy, banky, investytsii*, Vol. 2, 64-68.
8. Shcherbyna, A.H. (2012). *Tendentsii rozvytku elektronnoi torhivli na fondovomu rynku*. *Aktualni problemy ekonomiky*, 2 (128), 301-309.
9. Shkodina, I. (2013), *Rozvytok svitovoho fondovoho rynku v umovakh finansovoi nestabil'nosti*. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhivl'no-ekonomichnoho universytetu*, Vol. 3, 74-82.
10. Shtan'ko, O.D. (2013), *Suchasni tendentsii funktsionuvannia svitovykh fondovykh ryнкiv*. *Akademichnyy ohliad*, Vol. 2 (39), 170-176.
11. Vain, S. (2006). *Ynvestytsyy y treidynh: formirovanye yndyvidualnoho pokhoda k pryniatyi y unvestytsyonnykh reshenyi*. Moskva: Alpyna Byznes Buks/
12. Yukhymenko, V.V. (2013), *Doslidzhennia funktsionuvannia svitovoho fondovoho rynku v umovakh intehratsijnykh protsesiv*. *Aktual'ni problemy ekonomiky*, Vol. 7 (145), 39-49.

Ірина Ратинська

Національна академія державного управління при Президентіві України

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ДЕРЖАВНИХ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ УКРАЇНИ

Iryna Ratynska

National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

DEVELOPMENT OF FINANCIAL PLANNING IN STATE-OWNED JOINT-STOCK COMPANIES OF UKRAINE

This paper analyzes features of the current financial planning system in state-owned joint-stock companies of Ukraine and defines prior directions of development under present market conditions. The study substantiates necessity to elaborate the medium-term financial strategy of joint-stock company considering product features, market position, potential risk of changes external conditions. This medium-term strategy must bring together long- and short-term planning level of the development strategy. It emphasizes that efficient tool of strategic analysis and entrepreneurial management style need to be used in formulation and implementation of financial strategies of state-owned companies.

Key words: state regulation of economy, state-owned joint-stock company, strategic management, financial planning, financial strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Важливою особливістю функціонування вітчизняних державних акціонерних товариств в сучасних умовах господарювання є те, що реалізація їх потенційних конкурентних переваг, пов'язаних з імплементацією Угоди між ЄС та Україною⁴², ускладнюється внаслідок нестабільності інституційного середовища ведення фінансово-господарської діяльності. Вирішення цієї проблеми передбачає не тільки удосконалення окремих процедур і правил розробки і реалізації планових завдань для державних компаній, але й використання нових для вітчизняної практики державного управління інструментів стратегічного менеджменту з метою забезпечення взаємоузгодженості всіх складових системи фінансового планування в державному секторі національної економіки.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологічним підґрунтям запровадження системи стратегічного планування розвитку компаній різних організаційно-правових форм служать фундаментальні праці І. Ансофа⁴³ і Р. Акофа⁴⁴. Ці автори визначають планування як одну з основних функцій стратегічного управління і детально аналізують етапи розробки і реалізації відповідних документів компаній. Різноманітні аспекти фінансових відносин корпорацій, у тому числі системи забезпечення фінансового

⁴² Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part (Brussels, 15.5.2013) <http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2013/0290/COM_COM%282013%290290%28PAR2%29_EN.pdf>

⁴³ Ansoff H.I. (2007) *Strategic management (classic ed.)*. New York: Palgrave Macmillan

⁴⁴ Ackoff, R. L. (1981). *Creating the corporate future: Plan or be planned for*. New York: Wiley

менеджменту, розглядали Р. Брейлі та С. Маєрс⁴⁵, І. Бланк⁴⁶, О. Терещенко⁴⁷. При цьому закордонні дослідники за звичай пов'язують ефективність управління фінансами компаній із функціонуванням фондового ринку, а одним з найважливіших джерел корпоративного фінансування визнають випуск акцій. Вітчизняні науковці більше зосереджуються на загальних питаннях управління активами підприємств корпоративного типу, зокрема, можливостях їх банківського кредитування. Дослідники підкреслюють, що прийняття будь-яких управлінських рішень стосовно структури капіталу корпорацій базується на даних, отриманих в результаті проведення стратегічного аналізу. Так, Р. Грант відзначає, що стратегічний аналіз в першу чергу виявляє рухомі сили прибутковості галузі та конкурентні переваги компанії⁴⁸, а також робить акцент на оцінці загальної вартості підприємства – ринкової вартості всіх акцій компанії та її боргових зобов'язаннях. Відповідно, для реалізації стратегічних цілей розвитку і максимізації своєї вартості компанія прагне максимізувати свої майбутні чисті грошові потоки, одночасно керувати фінансами у спосіб, який дозволяє мінімізувати вартість свого капіталу⁴⁹.

Як бачимо, питання управління фінансовими потоками корпоративних підприємств досить широко представлені в сучасних наукових дослідженнях. При цьому проблеми фінансового планування діяльності державних акціонерних товариств розглядаються опосередковано і, як правило, без чіткої прив'язки до практики реалізації функцій з управління державними активами, закріпленими за уповноваженими органами влади. Однак у цьому разі досить складно виявити потенційні резерви зростання ефективності будь-яких господарських структур державного сектору та задіяти їх для забезпечення конкурентоспроможності відповідних підприємств.

З огляду на це, *метою цієї статті* є аналіз особливостей чинної практики фінансового планування діяльності державних акціонерних товариств уповноваженими органами влади та з'ясування пріоритетних напрямів розвитку зазначеної державно-управлінської системи в сучасних умовах України.

Вклад основних результатів та їх обґрунтування. Фінансове планування виступає однією з основних функцій управління суб'єктом господарювання та спрямовується на ефективне формування й використання його фінансових ресурсів для досягнення довгострокових цілей розвитку. Така управлінська діяльність дозволяє мінімізувати майбутні фіскальні ризики та формує передумови фінансової безпеки підприємства.

У фаховій літературі фінансове планування корпоративних підприємств розглядається як важлива складова системи їх стратегічного планування, що зорієнтована на розробку їх фінансової стратегії і досягнення довгострокових цілей розвитку⁵⁰. Підкреслюється, що фінансова стратегія є функціональною стратегією, яка забезпечує механізм реалізації довгострокових загальних та фінансових цілей майбутнього економічного та соціального розвитку підприємства як в цілому, так і окремих його структурних одиниць⁵¹. Для цього вона охоплює і координує у часі всі рівні та напрямки фінансової діяльності компанії, зокрема, в інвестиційній, податковій, дивідендній, цінovій сферах. Саме обрана стратегія поєднує встановлені фінансові цілі, методи їх досягнення та відповідні горизонти планування. Враховуючи підпорядкованість фінансової стратегії загальній стратегії розвитку компанії, їх горизонти планування взаємоузгоджуються. За звичай горизонт планування фінансової стратегії не перевищує горизонт планування загальної стратегії розвитку компанії. Для довгострокових фінансових стратегій узагальнений горизонт планування становить більше п'яти років, середньострокових – 2-5 років, короткострокових (оперативних) планів – 1 рік.

Фінансові цілі визначаються залежно від загальних стратегічних цілей розвитку компанії. Вони відображають довгострокові та середньострокові цілі діяльності компанії, а також враховують оперативні рішення, які пов'язані зі своєчасною реакцією на поточну ситуацію. Як правило, завдання короткострокового фінансового планування визначаються рівнем довгострокового

⁴⁵ Brealey, R. A., Myers, S. C. & Allen, F. (2013) *Principles of corporate finance* (global ed.). New York: McGraw Hill Higher Education

⁴⁶ Бланк І. А. (2004) *Фінансовий менеджмент*. Київ: Ника-Центр.

⁴⁷ Терещенко О. О. (2003) *Фінансова діяльність суб'єктів господарювання*. Київ: КНЕУ.

⁴⁸ Grant R. M. (2010) *Contemporary strategy analysis*. (7th ed.). Barcelona: John Wiley & Sons Ltd, 12,

⁴⁹ Там само, 39.

⁵⁰ Бланк І. А. (2004) *Фінансовий менеджмент*. Київ: Ника-Центр, 13; Brealey, R. A., Myers, S. C. & Allen, F. (2013) *Principles of corporate finance* (global ed.). New York: McGraw Hill Higher Education, 1044;

⁵¹ Бланк І. А. (2004) *Фінансовий менеджмент*. Київ: Ника-Центр, 96.

планування⁵². Для ефективного визначення цілей та встановлення відповідних фінансових показників, що їх описують та характеризують, необхідним етапом розробки фінансової стратегії компанії стає проведення стратегічного аналізу, який, крім іншого, передбачає й дослідження внутрішнього та зовнішнього середовища її діяльності.

Сформована фінансова стратегія розвитку компанії узгоджується та затверджується у вигляді планового документу. Для державних акціонерних товариств результати процесу планування їх діяльності втілюються в системі їх планових документів різного горизонту планування. На основі узагальнення джерел⁵³ автором визначені наступні характеристики чинної системи фінансового планування державних акціонерних товариств в Україні (табл. 1.)

Таблиця 1

Особливості чинної системи фінансового планування державних акціонерних товариств в Україні

Різновид фінансового плану розвитку	Горизонт планування	Обов'язкові планові документи	Рекомендовані планові документи	Контроль виконання фінансових завдань з боку уповноважених органів влади
Довго-строковий	5-10 років	стратегічний план розвитку	корпоративна стратегія, бізнес-стратегія	не обов'язковий
Середньо-строковий	2-5 роки	не передбачено	функціональна стратегія	не обов'язковий
Оперативний	1 рік	фінансовий план	не передбачено	обов'язковий

Як випливає з аналізу наведеної інформації, нині розробка стратегічного плану будь-якого державного акціонерного товариства є обов'язковою, проте контроль за його виконанням з боку органів влади, які здійснюють відповідні функції з управління державними активами, – ні. У цьому зв'язку слід зауважити, що сучасні науковці визначають контроль як необхідний елемент у процесі планування діяльності компанії на всіх рівнях. Він створює базу для виявлення причин відхилень основних фінансових показників і визначення слабких місць на підприємстві⁵⁴. Контроль одночасно є завершенням одного циклу планування і початком іншого⁵⁵. Саме функція контролю забезпечує безперервність та зворотній зв'язок у процесі планування, дозволяє оцінити ефективність реалізації визначених планових завдань; відсутність обов'язкового контролю призводить до формальної розробки та виконання стратегічних планів розвитку відповідних компаній. Через відсутність обов'язкового контролю розроблені стратегічні плани розвитку державних акціонерних товариств втрачають свою практичну цінність з точки зору конкретизації цілей їх функціонування на довгострокову перспективу. Як результат, державні акціонерні товариства залишаються без чітко визначеного та узгодженого з основним власником – державою стратегічного орієнтира свого розвитку, що, в свою чергу, негативно впливає на визначення ефективного ринкового сегменту їх

⁵² Brealey, R. A., Myers, S. C. & Allen, F. (2013) *Principles of corporate finance* (global ed.). New York: McGraw Hill Higher Education, 1029.

⁵³ *Господарський кодекс України 2003* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>>; *Методичні рекомендації щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору 2015* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) *Офіційний сайт Мінекономрозвитку* <<http://www.me.gov.ua>>; *Про затвердження Методичних рекомендацій з питань методологічного забезпечення складання середньо- та довгострокових стратегічних планів розвитку державних підприємств, державних акціонерних товариств та господарських структур 2013* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) *Офіційний сайт Мінекономрозвитку* <<http://meold.kmu.gov.ua>>; *Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки: 2015* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15>>; *Про управління об'єктами державної власності 2006* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/185-16/>>.

⁵⁴ Терещенко, О. О. (2003). *Фінансова діяльність суб'єктів господарювання*. Київ: КНЕУ, 415.

⁵⁵ *Asckoff, R. L. (1981). Creating the corporate future: Plan or be planned for*. New York: Wiley, 250.

діяльності та формування структури капіталу.

Слід також додати, що середньострокове планування діяльності вітчизняних державних акціонерних товариств на теперішній час має необов'язковий, рекомендований характер. В методичних рекомендаціях, розроблених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України⁵⁶, визнається лише можливість, а не зобов'язання створення функціональних стратегій відповідних господарських структур строком до трьох років. Таким чином, із системи стратегічного управління державними компаніями повністю випадає ланка середньострокового планування, що ще більше посилює фрагментарність всієї системи.

Згідно з чинним законодавством України основним плановим документом державного акціонерного товариства є однорічний фінансовий план. Форма складання та методичні рекомендації з розробки цього плану затверджується Міністерством економічного розвитку та торгівлі України. Відповідно до нього державне підприємство отримує доходи і здійснює видатки, визначає обсяг та спрямування коштів для виконання своїх функцій⁵⁷. Фінансовий план відповідного підприємства складається щорічно з поквартальною розбивкою та відображає очікувані фінансові результати в запланованому році, зокрема: валовий прибуток, результати від операційної діяльності, показники рентабельності, податкові платежі, капітальні інвестиції тощо⁵⁸. Обов'язковим елементом фінансового планування у цьому разі є обчислення рентабельності діяльності підприємства, рентабельності його активів, рентабельності його власного капіталу, коефіцієнту фінансової стійкості, коефіцієнту зносу основних засобів.

При розробці плану проводиться аналіз фінансово-господарської діяльності відповідної компанії за попередній рік, в поточному році та на плановий рік. В свою чергу, уповноважений орган влади для прийняття рішення про затвердження фінансового плану проводить аналіз проекту фінансового плану підприємства з обов'язковим порівнянням його показників з показниками його фінансово-господарської діяльності за два попередні роки. Фінансовий план підприємства повинен забезпечувати збільшення показників рентабельності його діяльності, активів та власного капіталу порівняно з плановими та прогнозними показниками на поточний рік⁵⁹.

Проте через відсутність чітко встановлених довго- та середньострокових цілей діяльності державних акціонерних товариств функція аналізу в оперативному фінансовому плануванні обмежується лише частковим використанням інструментів екстраполяційного аналізу, під час якого відстежуються тенденції розвитку компанії у минулому та відбувається перенесення їх характеристик на майбутнє. При цьому розробники фінансового плану виходять з припущення, що у майбутньому розвиток підприємства обов'язково буде краще минулого. Це суперечить сучасним засадам стратегічного управління⁶⁰ і, відповідно, суттєво зменшує практичну цінність розробки такого роду фінансових документів. Практика засвідчує, що застосування принципів екстраполяційного аналізу може бути виправдано у разі, коли тенденції розвитку зовнішнього середовища є передбачуваними та повільними, або підприємство є монополістом та не зазнає суттєвого конкурентного впливу з боку інших суб'єктів господарювання. Проте сучасні умови ведення господарської діяльності державними акціонерними компаніями в Україні зовсім не підпадають під такі ознаки. Якість їх фінансових планів, розроблених на цих засадах, залишається вкрай низькою.

Ці обставини зумовлюють доцільність перегляду деяких методологічних підходів до розробки фінансових планів діяльності акціонерних товариств України. Пріоритетними завданнями має стати забезпечення цілісності та взаємоузгодженості існуючої системи стратегічного планування їх

⁵⁶ *Методичні рекомендації щодо складання стратегічних планів підприємствами державного сектору 2015* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України) *Офіційний сайт Мінекономрозвитку* <<http://www.me.gov.ua>>.

⁵⁷ *Господарський кодекс України 2003* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>>.

⁵⁸ *Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки: 2015* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15>>.

⁵⁹ *Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансового плану суб'єкта господарювання державного сектору економіки: 2015* (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15>>.

⁶⁰ *Ansoff, H.I. (2007). Strategic management (classic ed.).* New York: Palgrave, 43.

розвитку, підсилення елементів аналізу та контролю на всіх рівнях фінансового планування. Першим кроком у вирішенні цієї проблеми може стати створення системи показників, які описують стратегічну мету діяльності відповідних компаній, та її конкретизація для на всіх рівнів управління та окремих виконавців. При цьому моніторинг стратегічних цілей на середньостроковому та оперативному рівнях має стати базисом для аналізу та контролю реалізації стратегії розвитку кожної державної акціонерної компанії.

У цьому зв'язку актуальності набуває запровадження обов'язкової практики розробки середньострокової фінансової стратегії державних акціонерних товариств, що базується на чіткій ідентифікації довгострокових цілей їх розвитку (принаймні – на 2-3 роки). Середньострокова фінансова стратегія державних компаній має слугувати з'єднувальним елементом між їх довгостроковими стратегіями розвитку та відповідними однорічними фінансовими планами. Для цього необхідно забезпечити чітке та несуперечливе методологічне забезпечення процесу розробки уповноваженими органами влади планово-фінансових документів державних акціонерних товариств. Також важливо закріпити в нормативно-правовій базі обов'язковість складання відповідними компаніями своїх середньострокових фінансових стратегій з використанням інструментарію стратегічного аналізу.

Зауважимо, що визначення фінансової стратегії розвитку будь-якого державного підприємства передбачає вибір найбільш доцільного варіанту її реалізації. Тому з метою створення необхідних передумов для модернізації чинної системи фінансового планування державних акціонерних компаній необхідно розробляти принаймні декілька альтернативних стратегій, які у сукупності враховуватимуть найвирогідніші наслідки розвитку ринкової кон'юнктури. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень доречно доповнити інструментарій стратегічного аналізу діяльності відповідних компаній такими елементами як аналіз чутливості до змін кон'юнктурних умов ведення бізнесу та аналіз сценаріїв досягнення визначених планових завдань. Методологія проведення такого роду досліджень нині розроблена і переважно застосовується в приватному секторі національної економіки. На наш погляд, поширення такого досвіду має значення й у відношенні державних компаній. У цьому разі слід виходити з того, що фінансова стратегія повинна бути похідною від виробничої стратегії діяльності компанії і враховувати, зокрема, життєвий цикл самої компанії та життєвий цикл продукції, що випускається або планується випускати. В залежності від стадії життєвого циклу продукту виробництва, його тривалості, компанія формує фінансові стратегії свого розвитку у розрахунку на різні часові горизонти планування. Це дозволяє інтегрувати фінансові стратегії компаній в цілісну систему стратегічного управління ними, а також поєднати її реалізацію із виробничою, маркетинговою та іншими функціональними стратегіями діяльності відповідних господарських структур.

Посилення підприємницького підходу до формування фінансових стратегій розвитку державних акціонерних товариств в сучасних умовах України пов'язується із розвитком системи корпоративного управління ними, залучення до їх наглядових рад професійних менеджерів, які мають бездоганну ділову репутацію та успішний досвід управління підприємством в кризових умовах. Уявляється, що при формуванні складу наглядових рад на таких засадах доречно саме цим корпоративним управлінським структурам передавати розширені повноваження з розробки загальної стратегії розвитку державних акціонерних компаній. Це сприятиме скороченню переліку операційних питань, що потребують узгодження з органами державної влади в процесі реалізації функцій з управління державними активами і, головне, суттєво підвищить якість розробки відповідних планових документів та ступінь відповідальності менеджменту компаній за їх реалізацію.

Висновки та перспективи подальших досліджень Існуюча на сьогодні в Україні система фінансового планування діяльності державних акціонерних товариств переважно має номінальний, фрагментарний характер і обмежується лише складанням оперативних фінансових планів. Вона не забезпечує взаємозв'язок між стратегічним та оперативним рівнями управління відповідними компаніями, що зумовлює низьку якість управлінських рішень стосовно визначення довгострокової структури корпоративного капіталу, розрахунку потреби в інвестиціях, адмініструванні боргів підприємства тощо. Це пояснюється існуванням численних прогалин і суперечностей в нормативно-правовій і методичній базі розробки фінансових документів відповідних господарських структур, використання застарілого інструментарію фінансового аналізу й контролю їх реалізації.

Пріоритетними напрямками розвитку системи фінансового планування розвитку державних

акціонерних товариств в сучасних умовах України є унормування порядку складання, затвердження та контролю виконання відповідних фінансових планових документів, їх інтеграція в систему стратегічного управління суб'єктами господарювання державного сектору національної економіки. Необхідно розвивати підприємницький підхід до розробки фінансових планів зазначених господарських структур через створення висококваліфікованих наглядових рад та надання ним розширених повноважень щодо визначення цільових орієнтирів діяльності компаній та формування дієвих механізмів менеджменту їх реалізації.

Перспективними напрямками подальших досліджень автор статті вважає з'ясування механізмів розмежування повноважень з адміністрування короткострокової фінансової діяльності державних акціонерних товариств між органами виконавчої влади, які здійснюють управління об'єктами державної власності, та наглядовими радами відповідних компаній.

References

1. Ackoff, R. L. (1981). *Creating the corporate future: Plan or be planned for*. New York: Wiley.
2. Ansoff, H.I. (2007). *Strategic management (classic ed.)*. New York: Palgrave Macmillan.
3. *Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part* (Brussels, 15.5.2013) <http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2013/0290/COM_COM%282013%290290%28PAR2%29_EN.pdf>
4. Blank, I. A. (2004). *Finansovyyi menedzhment*. Kyiv: Nika-Tsent
5. Brealey, R. A., Myers, S. C. & Allen, F. (2013). *Principles of corporate finance* (global ed.). New York: McGraw Hill Higher Education.
6. Grant R. M. (2010). *Contemporary strategy analysis*. (7th ed.). Barcelona: John Wiley & Sons Ltd.
7. *Hospodarskyi kodeks Ukrainy 2003*. (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>>
8. *Metodychni rekomendatsii shchodo skladannia stratehichnykh planiv pidpriemstvamy derzhavnoho sektoru 2015*. (Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy) *Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy* <<http://www.me.gov.ua>>
9. *Pro upravlinnia ob'iektamy derzhavnoi vlasnosti 2006* (Verkhovna Rada Ukrainy). *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy*. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/185-16/>>
10. *Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z pytan metodolohichnoho zabezpechennia skladannia seredno- ta dovhostrokovykh stratehichnykh planiv rozvytku derzhavnykh pidpriemstv, derzhavnykh aktsionermykh tovarystv ta hospodarskykh struktur 2013* (Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy) *Ofitsiyni sait Ministerstva ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy* <http://meold.kmu.gov.ua/minec/control/uk/publish/printable_article?art_id=218665>
11. *Pro zatverdzhennia Poriadku skladannia, zatverdzhennia ta kontroliu vykonannia finansovoho planu sub'iehta hospodariuvannia derzhavnoho sektoru ekonomiky 2015* (Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy) *Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy* <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0300-15>>
12. Tereshchenko, O. O. (2003). *Finansova diialnist sub'iektiv hospodariuvannia*. Kyiv: KNEU.

Halyna Korniiichuk, PhD in Economics

Institute of feed research and agriculture of Podillya NAAS, Ukraine

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF AGROPRODUCER'S FINANCIAL POTENTIAL

The paper analyzes formation of the conceptual foundations of financial management capacity of domestic agro formations. It was determined that financial capacity of the enterprise is a system component of economic efficiency of its production and investment activities and should be the object of administrative influence. It is shown that in the domestic financial science general methodological foundations of financial potential of a company is not emphasized enough. The paper revealed that formation of conceptual approaches to building an integrated financial management system of small and medium-sized agricultural enterprises is not yet completed and requires further research. It was also established that resolution of these issues requires a scientific basis for the purpose, main objectives, principles and instruments of financial potential of agricultural enterprises. The author determined the content of each of these components, formulated directions for further researches on development of conceptual foundations of financial potential in the context of issues of formation mechanism and its economic use for these purposes, methodological and management tools.

Key words: conceptual framework, financial management, financial capacity, financial resources, target parameters, principles, methodological tools, management tools, enterprise.

The problem. With the move to the market mechanism of managing significant qualitative transformations are taking place in all spheres of economic life which are accompanied by the rapid development of international links and expansion of financial markets. These processes enhance practical interest of the whole gamut of available financial instruments and promote activation of scientific research in the sphere of financial management. *Financial potential* is one of major objects of company's financial management that provides its stable functioning. Therefore, it is increasingly attracting attention of local researchers in recent years.

Analysis of recent researches and publications indicates that the theoretical and methodological aspects and practical issues of the company's financial potential are constantly among the research interests of leading domestic scholars: V.G. Andriychuk, I.A. Blanca O.E. Gudz, H.M. Davydenko, M.Y. Demyanenko, I.M. Zelisko, N.S. Krasnokutsk, Y.O. Lupenko, O.O. Nepochatenko, P.A. Stetsiuk, N.S. Tanklevskoyi, N.V. Trusov to name a few. Scientific efforts of these scholars are related with the disclosure of content of economic and financial capacity and its relations with other economic categories. It can be stated that a scientific paradigm of the financial potential management of the company is now forming. Research results in financial capacity at regional and sectoral socio-economic systems are fairly well represented in the scientific literature.

However, there are not enough scientific papers on general methodological bases of formation and management of the financial potential at the enterprise level. This situation affects the definition of conceptual approaches to the evaluation and optimization of volume, structure of forming sources and ways of financial potential use of real economy specific subjects.

Purpose of the article is to conduct a critical analysis of modern theoretical basis of formation and use of company's financial potential and conceptual foundations substantiate management of these processes with specific economic activities of domestic agricultural enterprises.

Presentation of the main results of the study. Financial capacity of the enterprise is a complex, dynamic and multilevel category. Its economic meaning is defined by us as the maximum amount of financial resources in the specific organizational, economic and financial conditions, that are able to attract the company for implementation of its production and investment programs and reimburse in full by net cash flows that generate (provide) the programs. That's why, the processes of formation and use of financial potential of the company must have controlled and focused character, and become the object of administrative influence.

In our analysis of the financial practices of small and medium-sized agricultural enterprises, most of them have organized a financial management system which corresponds to modern conditions and requirements of the dynamic development of market economy. Usually, they don't develop a strategic economic development programs and don't perform forecasting, assessment of financial resources and production balance, investment programs with the possibilities of financial support. Above mentioned information indicates that in practice are missing identification and evaluation of company's financial potential which in our opinion is a system-forming component of economic efficiency of its production and investment activity.

This situation is associated not only with the human and financial capabilities of specific companies, but also with scientific and methodological support of their financial activity. Lack of development of general and applied aspects of the question restricts the use of modern methods and technologies for the financial potential of domestic agricultural enterprises. It is not only the study of rational volume and structure of financial potential and determining the most suitable sources of its formation but also the organization of rational management influence on the movement of its elements, focus on the efficiency of production and investment activities, balance of economic interests of all participants in the reproductive process of the company.

We share the opinion of those authors who believe that the system of financial potential represents a certain set of principles, methods and instruments of acceptance and implementation of management financial solutions to ensure the optimal formation and management of the financial potential of a socio-economic system (the economy, industry, territory, enterprises, etc.). Therefore, the logic of further scientific research about the solution of the problem of establishing the conceptual foundations of management formation and use of financial potential of agricultural enterprises causes necessity to justify its goals, main tasks, principles and complex of administrative tools of influence on these processes.

Analysis of literary sources shows that among scientists are spread different ideas about the purpose of the financial potential in the context of building a system of its formation and use. Most authors do not identify the purpose of the system. However, from the definitions of the economic nature of financial potential, which are in most research explorations on this issue, you can get an idea of objective function in this category.

Quite often as the target indication of the financial potential is the task of "increasing the market value of the company" which as you know is the target function of financial management within the neoclassical theory of finance. Such identification, in our view, is not quite justified, since the financial management has a wide range of tasks, including the financial potential of the company. For the same reason it is impossible to agree with the position of authors who delegate the financial potential "achievements of the totality of financial goals and objectives faced by the enterprise"⁶¹. Rightly notes on this occasion Z. E. Shershnev "target management discovers existence of its composition of several movements, from which not all are able to achieve the entire set of financial goals and objectives"⁶².

However, there are more concrete and pragmatic financial tasks that belong to the competence of the financial potential management. For example, "to maximize company's profits and ensuring their financial stability"⁶³, or "financing of certain activities and future strategic directions of the company"⁶⁴.

⁶¹Пилипенко, А.А. (2005). *Менеджмент: Підручник для студ. вищих навч. закл.* – Харків: ВД «ІНЖЕК», 106-108.

⁶²Шершньова, З.Є. (2004). *Стратегічне управління: підручник (2-ге вид., перероб. і доп.)*. Київ: КНЕУ.

⁶³Підлісна, О.А. (2014). *Фінансовий потенціал будівельних підприємств: формування та управління. Ефективна економіка, № 5.*

We believe that the financial potential is categorized as qualitative economic performance of the enterprise, which is determined by certain conditions of its operations and changes dynamically. It definitely creates financial company's image and affect on the status and dynamic development of its economic relations with outside environment. Therefore, in our opinion, the purpose of the financial potential is the creation of conditions and opportunities for attracting financial resources in amounts sufficient to finance production and investment programs of the company, the best time of income and appropriate levels of costs and financial risks. However, is necessary to mean that "the financial resources act as the main component of the financial potential"⁶⁵.

To achieve the goal of managing of our financial potential is a necessity for regular resolving certain range of economic problems that are related with the formation, development and effective use of financial potential. Considering this question we leave aside such aspects as overall external environment and its prospective dynamics, analysis of financial and economic situation of the company and a number of other regular administrative procedures that are mandatory in the management of not only financial potential, and carried out in other areas of financial management.

To the main objectives of the financial potential that have individual character, we refer such as prognostication of its amount and structure; diagnostics of individual elements of potential; quantitative and qualitative assessment of potential; formation of cost and quantitative proportions between financial capacity and other elements of resource and economic potential, optimization of financial potential based on its concentration in certain areas and fields of use; estimation of risks and the formation of the financial potential and the development of measures to control and minimization of negative consequences; identification of reserves efficiency potential.

An effective management system always takes into account specific requirements of specified objective economic laws formulated in the form of fundamental rules or principles. Finance academic science were grounded and offered a wide range of principles concerning the management of various aspects of financial activity, including financial potential. They include the classic principles of universal and functional (financial) management, as well as specific, which reflect the conceptual approaches of authors to solution of the problem of building financial management potential. Logical analysis of diversity of ideas and suggestions allowed conducting selective selection of the most significant among them. Next stop we will do on their short characteristics.

The principle of *science* means the construction of financial potential management system in accordance with advances of modern financial theory and methodology, as well as the requirements of objective economic laws.

Systematical principle involves forming an idea of the financial potential as a constitutive element of an integrated socio-economic system, which is administered in the context of subordination purpose and objectives of overall economic development of the company.

The principle of *comprehensiveness* requires that the financial potential was carried out on the basis of multivariate study of this phenomenon in relation to all economic processes related to business enterprises, using all available administrative tools implanted in a single organizational and economic management mechanism to achieve key parameters of the target functioning parameters of the company.

According to the principle of *balanced* development and the financial potential based on proportions ensure equilibrium between all its components proportional distribution of financial resources between the spheres and areas of use that achieve strategic goals and current tasks of the enterprise.

According to the principle of *continuity* of regular processes and actions provided the technology management of financial potential carried out cyclically and permanently as the necessary procedures and decision administrative decisions in the formation, development and use of all its components.

On the request of the principle of *specialization* the practical implementation of management system is carried out using an individual approach to the choice of technologies and tools of administrative influence on the formation and use of financial potential of a particular agricultural enterprise.

The principles of *dynamic and adaptability* formulate the request of periodic correction of technology and management tools, financial potential in accordance with changes in the overall management of the company and in case of significant changes in external conditions, regulatory and

⁶⁴Бикова, В.Г. (2006). *Оцінка та планування фінансово-економічного потенціалу підприємств загальнодержавного значення*. Дніпропетровск: Наука і освіта.

⁶⁵Стецюк, П.А. (2009). *Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств*: монографія. Київ: ННЦ Ін-т аграрної економіки

economic environment. In addition, these principles determine necessity of continuing forecasting of potential threats, risks and opportunities that may arise due to significant changes in the environment.

The principle of *effectiveness* describes the demand of rational expenditure on the formation and use of financial potential, definition of criteria and methods for evaluating the effectiveness of these processes, conducting such regular evaluation and constant monitoring of the dynamics of efficiency of management.

Considered above conceptual foundations of the financial management potential of agricultural enterprises can visualize in their next logical-block diagram (Figure 1).

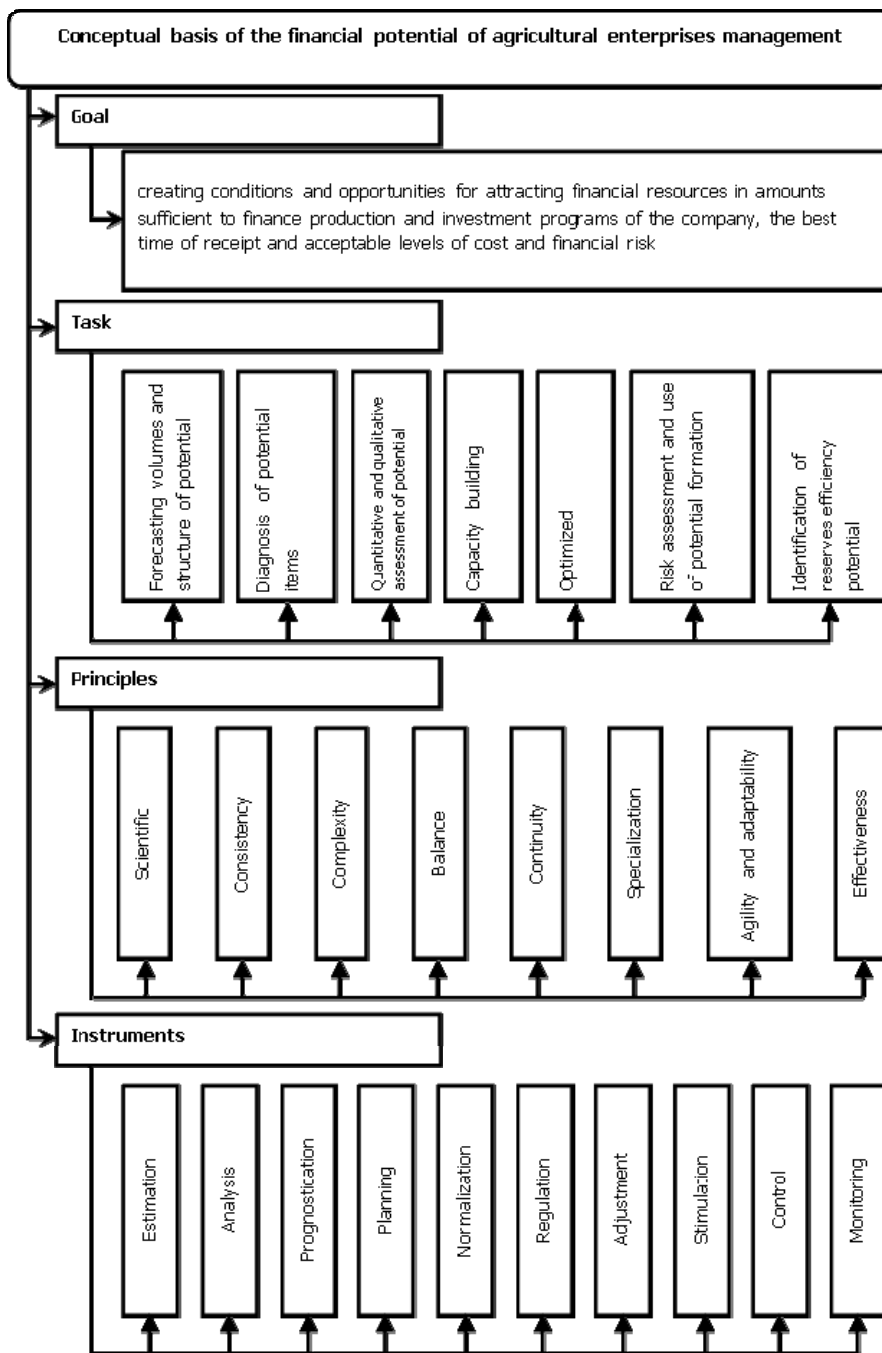

Figure 1. Logically, a block diagram of the conceptual bases of the financial potential of agricultural enterprises

Realization of goals, objectives and principles of formation process and financial potential of the company is carried out through specific management tools. Since the formation of the economic

mechanism of the financial capacity management and usage for the purpose of administrative tools require separate research, in this study we only will describe the most important of them, they are: assessment, analysis, forecasting, planning, regulation, promotion, monitoring, monitoring.

Conclusions and recommendations for further researches. It was established that in the domestic scientific literature is not enough attention is given to general methodological foundations of the financial potential of the company, what negatively affects the conceptual approaches to construction an integrated financial management system. Argued that the financial potential of the company is system creating component of formation the economic efficiency of its production and investment and should be the object of administrative influence. It was established that the formation of the conceptual foundations of the financial potential of agricultural enterprises causes necessity of definition of its objectives, main tasks, principles and tools of administrative influence on these processes. Each of these components was grounded. Further, researches of conceptual basis of the financial potential are advisable to focus on the issues of formation mechanism of economic governance and financial potential use for these purposes, methodological and management tools.

References

1. Pylypenko, A.A. (2005). *Menedzhment: Pidruchnyk dlia stud. vyshchykh navch. zakl.* – Kharkiv: VD «INZhEK», 106-108.
2. Shershnova, Z.Ie. (2004). *Stratehichne upravlinnia: pidruchnyk (2-he vyd., pererob. i dop.)*. Kyiv: KNEU.
3. Pidlisna, O.A. (2014). Finansovyi potentsial budivelnykh pidprijemstv: formuvannia ta upravlinnia. *Efektivna ekonomika*, № 5.
4. Bykova, V.H. (2006). *Otsinka ta planuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu pidprijemstv zahalnodержavnoho znachennia*. Dnipropetrovsk: Nauka i osvita.
5. Stetsiuk, P.A. (2009). *Stratehii i taktyka upravlinnia finansovymy resursamy silskohospodarskykh pidprijemstv: monohrafiia*. Kyiv: NNTs In-t ahrarnoi ekonomiky.

Вікторія Ільченко

Університет митної справи та фінансів (м. Дніпропетровськ), Україна

ПОЛІПШЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Viktoriia Ilchenko

University of customs and finance (Dnepropetrovsk), Ukraine

IMPROVEMENT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF POPULATED LOCALITY

The article is devoted to improvement of sustainable development of populated locality. The purpose of the article is to give the reader information on the main areas of activities of state authorities and local self-government that provide sustainable development of populated locality.

The paper analyzes factors that influence the structure of a mechanism that ensure sustainable development of human settlements. This mechanism has a number of features of formation and functioning. It ensures the sustainable development of human settlements. The main components of the mechanism are financial, investment and innovation policy. Each component has its own parameters to function effectively.

The author suggests the general structure of a mechanism to ensure sustainable development of human settlements. In the structure of the mechanism identified and demarcated functional subsystems.

The article provides a practical example of an industrial city Dnepropetrovsk. In conclusion the author suggests an approach that will ensure balanced development of all sectors of the economy and the solution of economic, social and environmental problems.

Key words: socio-economic development, sustainable development, region, mechanisms of development, sustainable development strategy.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження механізму забезпечення поліпшення розвитку населених пунктів полягає в тому, що він є невід'ємною складовою господарського механізму економіки України в цілому; побудований за тими ж принципами, що і сам господарський механізм і спрямований на застосування економічних підходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів. Цей механізм характеризує соціально-економічний та екологічно збалансований розвиток як сільських, так і міських поселень і спрямовується на створення їхнього економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для теперішнього та майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів, технологічного переоснащення підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживання, відпочинку та оздоровлення, а також збереження і збагачення культурної спадщини.

Метою дослідження є удосконалення механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що на сучасному етапі в науковій

літературі структура механізму забезпечення сталого розвитку не має однозначного трактування. Розглядом цього питання займалися такі науковці, як М.Ф. Аверкіна, О.С. Біла, З.С. Варналій, Я. Генціяж, З.В. Герасимчук, Я.А. Жаліло, Т. Л. Желюк, Н.Р. Нижник, Г.І. Румянцева, Г.В. Сасенко, Д.М. Стеченко, В.М. Трегубчак. Проте повного, однозначного уявлення щодо цілісності та системності означеного механізму ці праці не дають.

Виклад основного матеріалу. Взагалі розвиток населених пунктів координує та забезпечує держава, тому аби продовжити його темпи чи поліпшити їх вона повинна розробляти нові програми, акти та механізми щодо розвитку населених пунктів у всіх регіонах. Головною метою цих дій має бути: покращення соціального та економічного потенціалу населених пунктів та ефективніше його використання, підвищення рівня та якості життя населення, збільшення рівня обсягу виробництва конкурентоспроможної продукції, відтворення трудових ресурсів, а також створення нових робочих місць, що сприятиме кращому працевлаштуванню населення та зменшенню рівня безробіття; раціональне використання природних ресурсів, створення умов для їх відновлення; підвищення рівня забезпеченості житлом, гарантованого забезпечення житлом соціально незахищених громадян; покращення екологічного стану населених пунктів та створення безпечних умов для життя і здоров'я населення.

Виходячи з цієї мети, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування має бути спрямована на реалізацію таких цілей⁶⁶:

1. Розвиток соціальної сфери. Це розвиток культурної та освітньої сфер, здійснення заходів щодо переоснащення або покращення спортивної бази навчальних закладів, покращення та збільшення соціальних гарантій населення.

2. Краще надання послуг, які надаються населенню. Тобто покращення сфери комунальних послуг, медичного обслуговування та ін.

3. Забезпечення економічного зростання. Це впровадження нових технологій у виробництві, створення кращих умов для підприємницької діяльності, підвищення ефективності використання бюджетних коштів, ефективне використання електроенергії в установах населеного пункту, забезпечення зайнятості працездатного населення, формування сучасної туристичної інфраструктури та ін.

Здійснення поставлених цілей можливе за рахунок тісної співпраці державних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, громадських організацій та установ різних форм власності.

Необхідно зазначити, що на структуру механізму розвитку населених пунктів значною мірою впливає саме механізм забезпечення цього розвитку. З метою поліпшення їхнього функціонування треба враховувати ті чинники, які впливають на формування механізму забезпечення.

Так, на структуру механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів впливають такі чинники⁶⁷:

1. Узгодженість соціального, економічного, містобудівного й екологічного аспектів розвитку населених пунктів та оточуючих територій.

2. Відтворювальні процеси в них, які залежать від наявності відповідної (або необхідної) кількості фінансових ресурсів. Ефективність відтворювальних процесів залежить від фінансової, інвестиційної, інноваційної, природоохоронної політики та їх збалансованості.

Тут слід зазначити, що процеси відтворення ресурсів, їх відновлення та примноження в умовах ринкової економіки ускладнюються, протікаючи при цьому здебільшого поза ринком: в сім'ї й системах освіти, охороні здоров'я та відпочинку, у відповідних підсистемах біосфери та в таких некомерційних сферах діяльності як наука і культура і т. д.

3. Процеси перерозподілу та підвищення ефективності використання ресурсів. Вони залежать по-перше, від розроблення стратегічних засад забезпечення сталого розвитку, по-друге, від створених національних програм, які спрямовані на скорочення споживання видобувних видів палива, по-третє від використання комплексу економічних, правових і адміністративних інструментів.

Перерозподіл ресурсів у населених пунктах повинен відбуватися за рахунок структурних змін

⁶⁶ Біла С., Шевченко О., Жук В. (2013). *Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні*. НІСД, 88.

⁶⁷ Біла С., Шевченко О., Жаліло Я., Жук В. (2011). *Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні*. НІСД, 80.

у споживанні ресурсів, при цьому досягаючи максимально допустиме заміщення зовнішніх невідновлюваних ресурсів внутрішніми відновлювальними.

Підвищення ефективності управління ресурсами населених пунктів повинне передусім забезпечити приведення наявних управлінських форм і методів у відповідність з потребами стратегічного розвитку територій. Воно має передбачати використання тих економічних, правових і адміністративних важелів та формуватися з урахуванням принципів ефективності, прозорості, відкритості, законності та ін. Належне й раціональне управління ресурсами населеного пункту ставить перед органами управління відповідні завдання у відношенні цільового, ощадливого й ефективного їх використання.

4. Наявність базових інфраструктур (соціальної, інженерної та транспортної) з метою нормального функціонування та забезпечення їх доступності для жителів населених пунктів. Інфраструктура обслуговує населення, підприємства, установи та організації.

Так, соціальна інфраструктура – це насиченість населеного пункту такими об'єктами як школи, дитячі садки, поліклініки та лікарні. За містобудівними нормативами вони мають бути в пішій доступності, тобто в межах 15-20 хвилин ходьби.

Інженерна інфраструктура – це комунікації для постачання комунальних послуг. При централізованому водопостачанні існує розгалужена система водопроводів, яка, як правило, належить місцевому водоканалу, він одночасно займається і водовідведенням. До міської інженерної інфраструктури відносяться магістральні та внутрішньо-квартальні теплові мережі при централізованому тепlopостачанні, а також котельні та їх комунікації.

Транспортна інфраструктура - це насиченість магістральними трасами і внутрішньоквартальними дорогами. У багатьох українських населених пунктах транспортна мережа функціонує неефективно у зв'язку з постійно зростаючим автопарком та зростанням транспортних потоків в них. Але цю ситуацію можна легко вирішити за допомогою використання таких елементів як мости, переїзди, нерегульовані перехрестя і перехрестя зі складною організацією руху.

5. Обережна та раціональна експлуатація наявного житлового фонду, інших будинків і споруд, реконструкція та модернізація старих будівель з дотриманням соціальних стандартів і санітарно-гігієнічних умов.

6. Обережне та раціональне використання пам'яток культурної спадщини.

7. Забезпечення економіко-екологічної безпеки, тобто досягнення такого стану захищеності населених пунктів від загроз, який забезпечує їх сталий розвиток та максимальне збереження їхнього майна та ресурсів.

Варто зазначити, що економіко-екологічна безпека населених пунктів – це сукупність умов і чинників, реалізація яких буде передбачати, з одного боку, кращий їхній розвиток, інноваційні зрушення в економіці, підвищення рівня життя населення, а з іншого – буде зумовлювати спроможність протистояти виникненню збитків, спричинених антропогенним навантаженням, які призводять до втрати ресурсів. Економіко-екологічна безпека населених пунктів залежить від: поступового нарощення обсягів виробництва шляхом використання інноваційних технологій за умови збереження та відтворення екосистеми; системного оцінювання стану економіко-екологічної безпеки з метою підвищення економічних, екологічних та соціальних показників.

Тому, представлені умови поліпшеного розвитку населених пунктів певною мірою визначають особливості (характер, специфіку) формування та функціонування механізму забезпечення сталого розвитку.

Ефективність процесів у цьому механізмі залежить від фінансової, інвестиційної та інноваційної політики.

Фінансова політика є основною формою регулювання соціо-еколого-економічних процесів, є частиною економічної політики. Фінансова політика – це комплекс дій і заходів, що здійснюються державою в межах наданих їй функцій та повноважень у сфері фінансової діяльності суб'єктів господарювання та фінансових інституцій громадян і безпосередньо держави з метою вирішення певних завдань і досягнення поставлених цілей.

Вона має такі напрями⁶⁸:

- фінансово-економічний: визначення ефективного функціонування фінансів підприємств і

⁶⁸ Герасимчук, З., Вахович, І., Камінська, І. (2006). *Фінансова політика сталого розвитку регіону*. Монографія, 105-115.

сфер економіки населених пунктів, незалежно від форм власності; забезпечення зростання обсягів виробництва, доходів суб'єктів господарювання, механізму планування, регулювання відносин із бюджетом, податковими, банківськими, страховими та іншими організаціями;

- бюджетний: визначення доходів і витрат місцевих бюджетів, які спрямовані на забезпечення їхнього розвитку;

- податковий: визначення форми і методів роботи податкових органів, законодавчо-правове забезпечення системи оподаткування, що в свою чергу, встановлює стабільні фінансові зв'язки і фінансове регулювання екополітичних відносин.

Специфікою фінансової політики розвитку населених пунктів є те, що:

- інвестиції у сталий розвиток, не скоро дадуть віддачу. А зараз фінансові ринки все більше зацікавлені в інвестиціях зі швидкою віддачею;

- розвиток потребує великих інвестицій;

- розвиток спрямований у майбутнє, а фінансові ринки абсолютно ігнорують майбутнє.

Розробленню фінансової політики повинна передувати:

- оцінка впливу фінансової стратегії на сталий розвиток населених пунктів;

- оцінка відповідності фінансової діяльності завданням сталого розвитку економічної системи.

- аналіз шляхів досягнення стабільності грошово-фінансової системи, що забезпечить формування конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, екологічно безпечної ринкової економіки.

Реалізація фінансової політики населених пунктів здійснюється за допомогою механізму забезпечення сталого розвитку. Їхня фінансова політика залежить від інвестиційної політики, яка спрямована на залучення інвестицій з метою розвитку базових інфраструктур як передумови забезпечення сталого розвитку. Пріоритетними для населених пунктів інвестиціями є ті, що передбачають:

- сприяння зростанню виробництва та створенню нових робочих місць;

- вплив на структурну перебудову економіки за допомогою переорієнтації виробництва та формування нових міжгалузевих зв'язків діючих і створюваних підприємств та організацій;

- створення високотехнологічних підприємств;

- виробництво товарів експортного спрямування та імпортозамінюючих;

- впровадження енергозберігаючих технологій у виробництво та альтернативних джерел енергії;

- поліпшення навколишнього природного середовища та екологічної ситуації;

- виробництво товарів і послуг для населення;

- розвиток та модернізація сфери житлово-комунального господарства;

Інноваційна політика щодо розвитку населених пунктів полягає в розробленні напрямів і механізмів впровадження та використання нововведень у виробничій практиці підприємств, установ, організацій. Зараз потужний розвиток економіки можливий за умов її інноваційної спрямованості, коли поряд із врахуванням специфічних особливостей країни та національного менталітету, вона стане економічною основою для вирішення економічних, соціальних і екологічних проблем у суспільстві, а також зниження диференціації населення та усунення бідності⁶⁹. Інноваційна політика базується на визначенні напрямів його змін відповідно до тенденцій, які відбуваються в процесі глобалізації, окреслюванні кола інноваційних рішень, формуванні інноваційних завдань залежно від типу сформованої місцевої стратегії, створюванні відповідних умов для оперативної реалізації інновацій. Ефективність інноваційної політики залежить від рівня фінансування інноваційної діяльності.

Зараз фінансування інноваційної діяльності в Україні та її населених пунктах перебуває на дуже низькому рівні: основним джерелом залишаються власні кошти підприємств, які не завжди є в наявності, а державна підтримка майже не відбувається.

Не виявляє зацікавленості і активності до вітчизняної сфери високих технологій й іноземний капітал: інвестиції спрямовують переважно в сферу торгівлі, послуг, зв'язку, харчову та металургійну промисловості.

Вирішення проблем фінансового стимулювання інноваційного розвитку дедалі більше стає

⁶⁹ Ватченко, О., Ільченко, В. (2011). Механізм забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Науковий вісник НЛТУ України*, 21.19, 205-212.

визначальною умовою забезпечення завдань довготривалого економічного зростання. До зазначених проблем належать⁷⁰:

- утвердження ефективної системи мобілізації фінансових ресурсів (бюджетних, інвестиційних, кредитних, власних коштів підприємств тощо) із різних джерел на цілі інноваційного розвитку на ринкових принципах;

- реального впровадження механізмів та інструментів, здатних забезпечити стимулюючий вплив фінансів на розвиток науково-технічної та інноваційної діяльності, прогресивні структурні зрушення в економіці;

- поступового і невпинного збільшення реальних обсягів валового внутрішнього продукту на основі використання досягнень науково-технічного прогресу.

За сучасних умов впровадження інновацій підприємствами, установами та організаціями населених пунктів значно ускладнене низкою важливих проблем, які мають системний характер, а саме: відсутністю стабільної державної та місцевої політики в галузі інноваційної діяльності; недосконалістю нормативно-правового забезпечення стимулювання інноваційної діяльності; низьким рівнем економічної мотивації учасників інноваційного бізнесу та недооцінення інноваційного потенціалу університетів населених пунктів.

Переважає більшість науковців зазначає, що для формування умов сталого розвитку населених пунктів необхідно зосередитися на реалізації таких пріоритетних складових як економічна, екологічна та соціальна. Зосередження на цих складових сприятиме посиленню координації дій органів державної влади, неурядових структур, підприємств різних форм власності під час вирішення проблем охорони довкілля та структурної перебудови економіки.

Екологічну складову сталого розвитку доцільно розглядати через її вплив на соціальну сферу, тому що негативні екологічні небезпеки безпосередньо перетворюються саме в соціальні негаразди. У пошуку оптимального співвідношення між економічною та соціальною сферою слушно використовувати принцип, запропонований В.Г. Трегобчуком, згідно з яким «жодні економічні вигоди не можна визнати доцільними, якщо зростають показники захворюваності, інвалідності та смертності населення, погіршується його фізичне і психічне здоров'я»⁷¹.

Тому на основі вище перелічених складових можна запропонувати загальну структуру механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів, яку доцільно розмежувати на функціональні підсистеми та відобразити на прикладі промислового міста Дніпропетровська (рисунок 1).

Екологічна підсистема являє собою сукупність інструментів, кінцевою метою використання яких є досягнення позитивних результатів в екологічній сфері.

Правова підсистема відіграє одну з ключових ролей у механізмі забезпечення сталого розвитку міста, оскільки на сучасному етапі відсутні нормативні акти, які регулюють забезпечення сталого розвитку міста. Однак, варто зазначити, що згідно із Конституцією України, органам місцевого самоврядування надано широкі права для здійснення економічного і соціального розвитку на своїй території. Вона дає право розробляти органам місцевого самоврядування у межах власних компетенцій стратегічні плани забезпечення сталого розвитку, у разі затвердження рішенням міської ради, робить їх обов'язковими до виконання на території населеного пункту.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», до виключних компетенцій міських рад (стаття 26) належить затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку населених пунктів, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування.

За цим самим законом (стаття 27), до повноважень виконавчих органів міських рад належить підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку населених пунктів, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення балансованого економічного та соціального розвитку відповідної території та ефективного

⁷⁰ Румянцева Г. (2010). Інвестиції у соціально-економічному розвитку регіону. Актуальні проблеми фінансової системи України, 2, 106-110. (2010, квітень, 23).

⁷¹ Трегобчук В. (2002). Концепція сталого розвитку для України. Вісник НАН України. <<http://www.nbu.gov.ua/portal/All/herald/2002-02/7.htm>>.

використання природних, трудових і фінансових ресурсів⁷².

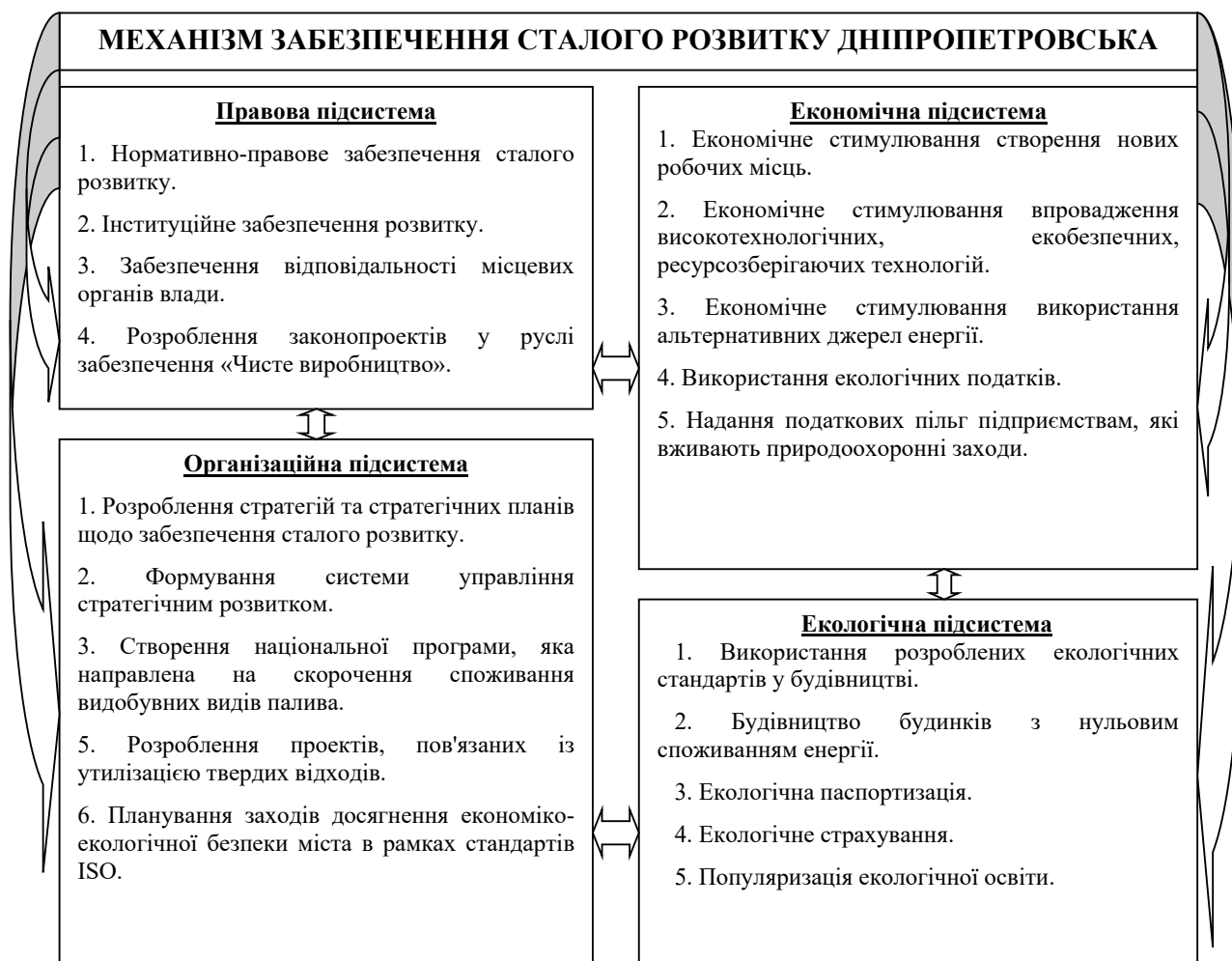

Рис. 1. Механізм забезпечення сталого розвитку м. Дніпропетровська (складено автором)

Також слід зазначити, що зараз в Україні відбувається перехід до нової ринкової економіки, який вимагає здійснення реформованої земельної політики у населених пунктах. Земельні ресурси населених пунктів мають важливі виробничу, соціально-культурну, рекреаційну, екологічну функції, які також помітно впливають на розвиток населених пунктів та реалізуються у розміщенні житлових будинків, підприємств, елементів виробничої і соціальної інфраструктури в умовах обмеженості земельних ресурсів⁷³. Україні зараз притаманне неефективне використання земель населених пунктів, тому аби покращити їхній розвиток вона повинна раціональніше використовувати землі, розробляти якісь плани забудови, формувати нові механізми управління землекористуванням за допомогою системи державного регулювання, значення якого постійно зростає, та розробляти нові нормативні документи щодо землекористування, застосовуючи їх в проблемних або відсталих населених пунктах.

Таким чином, структура механізму забезпечення сталого розвитку населених пунктів повинна включати елементи чотирьох головних напрямів. Перший напрям – це розроблення заходів щодо забезпечення відтворювальних процесів у населених пунктах і відповідно адаптація їх до сучасних соціо-еколого-економічних умов розвитку. Другий напрям пов'язаний із процесами перерозподілу та

⁷² Закон про місцеве самоврядування в Україні 1997 (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>> (1997, травень, 21).

⁷³ Льченко В. (2014). Поліпшення розвитку населених пунктів. *Треті економіко-правові дискусії*. 33-37. (2014, червень, 26).

підвищенням ефективності використання ресурсів. Третій напрям – це забезпечення населення в доступі до базових інфраструктур. Згідно з четвертим напрямом, у населених пунктах повинен забезпечуватись прийнятний рівень економіко-екологічної безпеки. За таких умов механізм забезпечення сталого розвитку дозволить оптимізувати використання ресурсів, ефективно їх відтворювати та охороняти для збереження нинішнім і майбутнім поколінням.

Висновки. Отже, слід зазначити, що механізм забезпечення поліпшеного розвитку населених пунктів необхідно розглядати в сукупності всіх його складових з обов'язковим урахуванням кінцевого результату. Передумовою забезпечення відтворювальних процесів, перерозподілу та раціонального використання ресурсів, досягнення прийнятного рівня безпеки в населених пунктах є формування свідомої діяльності як населення, так і суб'єктів господарювання, діяльність яких повинна бути спрямована на поліпшення економічного, соціального та інших станів у населених пунктах, а держава, в свою чергу, на основі нормативно-правової бази повинна стимулювати забезпечення кращого розвитку в них. Впровадження механізму стратегії сталого розвитку регіону полягає в забезпеченні збалансованого розвитку всіх сфер його економіки на основі виваженого використання ресурсів для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем. Особливу увагу при цьому слід приділяти вивченню ролі інновацій, складової управління, ефективній роботі всіх підприємств території, а також застосуванню соціальних гарантій та пільг для підвищення якості життя населення.

References

1. Bila S., Shewchenko O., Guk W. (2013). *Stimuluwannya ekonomichnogo zrostannja na miscewomu riwni*. NISD, 88.
2. Bila S., Shewchenko O., Galilo J, Guk W. (2011). *Innowacijnij pidhodi do regionalnogo rozwitku v Ukraini*. NISD, 80.
3. Watchenko O., Pchenko W. (2011). *Mehanizm zabezpečennja stalogo rozwitku regioniw Ukraini*. *Naukowij wisnik NLTU Ukraini*, 21.19, 205-212.
4. Gerasimchuk, Z., Wahowich, I., Kaminska, I. (2006). *Finansowa politika stalogo rozwitku regionu*. Monografija, 105-115.
5. Pchenko W. (2014). *Polipshennja rozwitku naseleennih punktiw*. *Treti ekonomiko-prawowi diskusii*. 33-37. (2014, cherwen, 26).
6. Rumjanzewa G. (2010). *Inwestizii u sozialno-ekonomichnomu rozwitku regionu*. *Aktualni problemi finansowoi sistemi Ukraini*, 2, 106-110. (2010, kwiten, 23).
7. Tregobchuk, W. (2002). *Konzeptzija stalogo rozwitku dlja Ukraini*. *Wisnik NAN Ukraini*. <<http://www.nbu.gov.ua/portal/All/herald/2002-02/7.htm>>
8. *Zakon pro miszewe samowrjaduwannya w Ukraini 1997* (Werhowna Rada Ukraini). *Ofizijnij sajt Werhownoi Radi Ukraini*. <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>> (1997, trawen, 21).

Volodymyr Mazur, PhD in Economics

Ternopil National Economic University, Ukraine

STRATEGIC PLANNING – INSTRUMENT OF EFFECTIVE MANAGEMENT UNDER CURRENT ECONOMIC CONDITIONS

The role of strategic planning at enterprise under current economic conditions has been investigated in the article; the main competitive advantages of an enterprise have been analyzed; the degree of influence of competitive power of investigated enterprise using strategic Porter model has been defined. It was concluded that big attention should be paid to activation of activity of existing competitors. The increase of role of substitute goods causes specific worsening of situation. Suppliers of raw materials are not threaten for the enterprise being in long term relations and new market participants for which high barriers of entry, crisis economic situation and activity of existing companies in defending their positions make unable any efforts to enter and stay at market.

Key words: strategic planning, adaptability, effective management, competitive advantages, suppliers, competitive power, control strategy, internal factors, external factors, strategic model.

Problem statement. Strategic planning is an important aspect in each enterprise influencing future location among its competitors. A lot of managers of companies do not realize the advantages of strategic planning.

Any enterprise owing to planning has a possibility to take into consideration internal and external factors in advance, which support favorable conditions for effective functioning. Investigation of the process of building and approaches to the choice of the model of strategic planning will help business entities to implement effective system of strategic planning.

It is necessary to prove the necessity of development of strategic planning at enterprise and identify its role in development of prospective directions of foreign economic activity of an enterprise.

Review of recent investigations and papers. Scientific works of the following national and foreign scholars-economists deal with the issues of usage of strategic planning at companies, they are: M. Aleksyeeva, L. Balabanova, O. Bohomolov, L. Vladimirov, A. Gradov, A. Idrisov, S. Kartyshev, L. Karyakin, L. Lakhtionov, S. Nikiforov, S. Oborska, A. Postnikov, V. Ponomarenko, L. Chorna, O. Yastremska and others. A significant contribution into the formation and development of theoretical base of strategic management has been made by: D. Aaker, R. Akoff, I. Ansoff, P. Druker, H. Wissem, W. King, D. Cleland, H. Mintsberg, M. Porter, A. Thompson, A. Chandler.

This issue is not studied well enough in Ukrainian literature, only separate issues are explained that is why Ukrainian entrepreneurs should use such methods of the development of strategy, which are not adaptable to conditions of functioning of companies in national business environment and are not tested.

Presentation of the material. Ukrainian companies try to use and improve different systems and models of management activity to increase long-term effective activity. Special departments, working groups and sectors for defining long-term strategic priorities of the development of a enterprise and forming corresponding strategic systems are created at companies. Using modern achievements and results of strategic management, enterprise receives a considerable advantage comparatively with competitors in struggle for resources, markets, consumers, suppliers etc.

Most western and eastern companies use strategic planning for making some changes and solving difficult problems formed outside and inside the enterprise.

Strategic planning is adaptable to changes of conditions. The peculiarity of strategic planning is increasing level of participation of manager of an enterprise. The important thing is that while competitive strategy is chosen, leaders should understand clearly which type of enterprise they want, because strategies of increasing for small, average and big companies are different.

Small companies have such advantage as flexibility giving them possibility to rebuild their activity that is why they have economic prospects. To main types of strategies of a small enterprise belong copying strategy, strategy of optimal size, participation strategy in product of a big enterprise and strategy of use of advantages of a big enterprise. Direction of these strategies minimizes acuteness of competition with big enterprises and the best use of its flexibility.

Average enterprises for support of vital activity have to observe specialization at market niche. Average enterprises can choose one of four types of increasing strategies depending on rates of their increasing and rates of increasing market niche: strategy of preservation, strategy of search of invader, strategy of leadership in niche, strategy of leaves the niche. Market niche for average enterprises is a means of competitive struggle against big enterprises.

Strategies for big enterprises should be chosen on the base of analysis of key reasons characterizing their condition taking into account the results of analysis of portfolio of different types of business and character & essence of realized strategies.

On current stage of development, strategic planning is an instrument of struggle against chaos and is considered as a means of overcoming increasing instability of external surrounding. Foreign investigations, the object of which was the influence of strategic planning on financial indications of an enterprise, revealed that systematic use of strategic planning can improve the results of activity. Thus, the main advantages of strategic planning revealed in foreign investigations are the following:

- possibility to choose new logic of future development;
- used as an effective means of increase of company's availability to overcome changes;
- improves coordination of enterprise activity and minimizes irrational actions concerning overcoming unexpected changes;
- supports more effective distribution of resources;
- supports total complex approach to enterprise and its surrounding;
- gives opportunity to see prospects of an enterprise;
- distributes responsibility not only for directions of activity but also for current and future activity.

Practical use of strategic planning can be observed at enterprise LLC "Impulse". LLC "Impulse" is Ukrainian leading producer of various paint-and-varnish materials. The enterprise was founded in 1998. Its specific activity is in production of varnish – PF (ПФ) 060, PF (ПФ) 040, parquet alkyd urethane, varnishes for wood and metal; paint – PF (ПФ) 115, PF (ПФ) 266, water disperse paint; enamel – GF (ГФ) 021, MC (MC) 17, ML (MJ) 165 and other first coats. This enterprise produces more than 40 colors of paint.

The main competitive advantages LLC "Impulse" is shown in Table 1. The enterprise has its consumers and dealers realizing production not only in Ukraine but also abroad. Its production is qualitative and certified but has negative impact on environment. Consequently, it is necessary to take into consideration experience, quality, and price, widen sales and consumers base.

To study a competitive struggle in the sphere, sources and evaluation of the level of the influence of competitive forces using strategic model of Porter.

Model of competitive forces according to Porter includes such components: competition between producers of the given sphere; threaten of appearance of new competitors; economic possibilities of suppliers; economic possibilities of consumers; substitute goods.

Porter model is shown on the example of analyzed LLC "Impulse" depicting competition between producers of the given sphere. Paint-and-varnish industry in Ukraine comprises 150 enterprises until 2009, about 50 of them could produce more than 1000 tons of paint-and-varnish production during a year. Only 15 enterprises produce almost 60% national paint-and-varnish materials among which were open joint-stock company "Dnipropetrovsk VPP", open joint-stock company "Sumykhimprom", open joint-stock company, closed joint-stock company "Lakma", LLC PE "ZIP", closed joint-stock company "Khimreserve" and others. To leading national producers of paint-and-varnish materials belong some big companies with foreign investments, founded in recent years, in particular "Snezhka-Ukraine", "YOBI-Ukraine", "MeffertHanzaFarben" and "Polifarb Ukraine". Small companies increased very quickly with the volume of production until 500 tons during a year. National market of paint-and-varnish materials shows high rates of increase: in 2010 the growth of Ukrainian market paint-and-varnish materials was 12-15%, in

2011 — about 20%, in 2012 — about 15%.

Table 1

Competitive advantages of LLC “Impulse”	
Index	Characteristics
Organizational competitive advantages	
1. Experience.	Enterprise at paint-and-varnish market since 1998.
2. Enterprise size.	Small.
3. Financial power.	Own costs.
4. Management effectiveness.	No marketing service. Manager is obliged.
Functional competitive advantages	
1. Marketing: - price segment; - communication policy; - consumers.	Base and wholesale price. Prices vary depending on the type, volume and color of good. Absent. Formed consumers' base.
2. Production: - quality of goods; - use of environmentally safe materials; - use of new technologies of production;	High. Use of materials causing damage to environment. Certified and licensed raw materials.
3. Personnel: - qualification of personnel; - experience of practical activity of personnel.	Scientific laboratory at enterprise developing new organic products. 200 highly-qualified employees, personnel and managers. Coordinated work at all levels. The system of training and education is at enterprise.
Competitive advantages based on mutual relations between external surrounding	
Organized relations between suppliers.	The enterprise has its suppliers supplying either national or foreign raw materials of high quality.
Work with dealers.	The enterprise cooperates with trade dealers and agents of marketing service.

The influence of substitute goods. The segment of water-disperse materials is developed the most dynamically in Ukraine. Alkyd and water-disperse paints is of the biggest demand: 55-60% of common market of paint-and-varnish materials and water-disperse paints — 30-35%. Marketing specialists evaluated the part of the market of oil and powder paints as 5-7% for each of them. The variety of paint-and-varnish materials were increased in Ukraine during the last 3-5 years.

According to the data of Public Statistic Service, in 2010 in Ukraine 236 000 tons of paint-and-varnish materials were produced. The market of paint-and-varnish materials is increased owing to national producers. The volume of production of paint-and-varnish materials in Ukraine was increased in 18% in 2012 while the volume of import of this category of production was increased only in 5%.

Threaten of potential competitors is not big because of existing significant barriers for entering into market. It is the following:

- small profitability of the sphere;
- decrease of demand in production;
- production saving, what supports competitors to spend more costs for production and it influences the price being significant for a consumer;
- only availability of full cycle of production gives the possibility for an enterprise to manufacture products of high quality. It requires very big capital investments;

- loyalty to trade mark of consumers;
- difficulties in mastering production technology of paint-and-varnish materials of high quality;
- high level of production differentiation. Companies being at market for a long time are fixed in consumers' mind;
- threatens as additional costs connecting with the access to cheaper sources of raw materials;
- government regulation. Absence of possibility for new market participants to receive subsidies.

Besides, companies being at market for a long time are active to defend their supplies and have a considerable experience playing a considerable role in many spheres of production.

Consumers as competitive power demand constant fall in prices and increase of quality of products & services; companies decrease their profit to satisfy all these aspects. Hence, the influence of the given power on an enterprise is significant enough.

The main consumers of paint-and-varnish production are persons aged between 18 and 75 of an average income and higher having secondary, higher or undergraduate education. The enterprise realizes its production for hospitals, schools and other public establishments.

Suppliers as competitive power. The influence of suppliers is not so significant because of production of paint-and-varnish materials is usually manufactured from own raw materials. The most important introduction are made by companies "Pologivsky plant" – sunflower oil; LLC "UkrOliya", TM "Dykanka" - oil; open joint-stock company "Metafraks" – pentaerythritol; open joint-stock company "Uralkhimprom" – phthalic anhydride; LLC "UKRMINERALRESURS" – chalk.

The power of another interested persons. The state has the biggest power on an enterprise. It influences using control upon circulation and realization of production, defining necessary level of quality of production, labeling, impose revenues and taxes, forming competitive conditions etc. The main threat is the state itself (local tax office, arbitration tribunal, job placement authorities, departments of State Pension Fund, fire-prevention and sanitary inspection etc.).

Analyzing competitive powers using methods of estimation and analysis, the most significant criteria were defined for each separate competitive power. The level of influence of the criterion on a company should be evaluated according to 5-grade scale (big influence – 5, moderate – 4, mediate – 3, weak – 2, almost not revealed – 1) and tendency of the influence of the given criterion as positive or negative (defalcation of marks "+" or "-") (Table 2).

Table 2

The influence of competitive powers on the activity of LLC "Impulse"

Competitive power	Index	Weight	Level of influence
Consumers	The volume of purchases	0.16	+2
	The price of goods in consumer's costs		-4
	The level of loyalty to a concrete seller		+2
	Buyer's sensitiveness to the price caused by orientation on trade mark and quality		-1
	Consumers' sympathy to trade mark		+4
	Stability of demand for production		-2
	Tendencies of changes of product quality role		-2
		I = - 0,02	
Producers	A lot of foreign and national competitors	0.17	-3
	Availability of leaders		+2
	Active struggle of competitors for market part		-4
	Ability to maneuver, flexibility and adaptation of competitors to changes		-5
	Tendencies to decrease of volumes of market		-1
	High level of differentiation of production		+3
		I = - 0.23	

Continuation of table 2.

Substitute goods	Quality and effectiveness of substitute good	0.1	+3
	The level of prices for substitute goods		-2
	Readiness of a consumer to buy substitute good		-5
	Costs for transition to substitute good		-5
	Stability of demand for substitute good (the level of faith)		+4
		I = - 0.1	
Suppliers	Quantity and concentration of suppliers	0.2	+4
	The level of dependence of an enterprise on supplier of resources		-2
	Price elasticity of resources		+4
	Suppliers income		+3
	Possibilities of use of substitute resources		-3
	Easy supplier's search of new consumers		+2
	Quality of contractual relations between suppliers and enterprise		+3
		I = 0.31	
New market participants	Availability of high barrier to entry	0.7	+4
	Activity of companies existing at market defending their positions		+4
		I = 0.68	
Other interested persons	Unstable political and legal situation in a country	0.2	-4
	Unfavorable state tax policy		-4
	Absence of adequate control over production and quality of production		-3
	Joining to WTO: opens new sales market;		+3
	makes Ukrainian market accessible for foreign competitors		-2
	Protection of private interests using state activity		-4
		I = - 0.53	

Total evaluation is defined by each power using multiplication of the coefficient of weight of index by its range:

$$I_{ij} = K_j \times \frac{\sum_{i=1}^n P_{ij}}{n} \quad (1)$$

where I_{ij} – total evaluation i index of j factor,

K_j – coefficient of weight of j factor,

P_{ij} – range i index j factor.

n – number of indexes within j factor.

Total assessments are summed within each factor and in such a way we will receive total assessment according to factor:

$$I_j = \sum_{i=1}^n I_{ij} \quad (2)$$

where I_{ij} – total assessment j factor,

Thus, total index of competitive powers:

$$I_K = - 0.53 + 0.68 + 0.31 - 0.1 - 0.23 - 0.02 = + 0.11.$$

Assessment scale of competitive powers' influence on enterprise activity was shown in Figure 1.

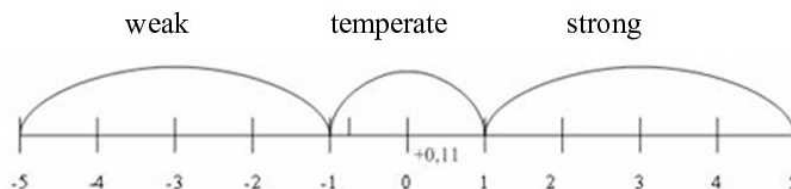

Figure 1. Assessment scale of competitive powers' influence on enterprise activity

Total assessment + 0.11 belonging to “foggy” region shows the situation at the given market to be uncertain. Either positive or negative factors of competition influence it (which exist in surrounding and subjectively evaluated by leaders of an enterprise). It requires balancing of negative phenomena and measures for their prevention or facilitation. In other case some local crises can appear in organizational and economic mechanism of an enterprise, what can cause systematic and strategic crisis.

Control strategy for costs should be used in given situation by means of reducing overhead expenses; new equipment implementation; use of cheap raw materials and resources; use of new technologies etc.

Having analyzed the activity of LLC “Impulse” we can summarize the received results in Table 3.

Table 3

Aggregate table

Functional strategy	Chosen strategy	Essence	Disadvantages, possible ways of strategy improvement
1. According to M. Porter owing to analysis of marketing surrounding	Control strategy	Increase of volumes of production, reducing of overhead expenses, use of cheaper raw materials.	Research and development & new equipment implementation cause considerable financial resources.
2. Marketing competitive strategy	Marketing strategy of nichers in particular leaving niche	Growth rate of a company-nicher leaves behind growth rate of niche. It appears the possibility and necessity to enter other spheres of business.	It is necessary to analyze competitors' activity, own possibilities of a company concerning forming competitive advantage, target market and consumers' attitude.

Analyzing Table 3, we can say that, in total, position of an enterprise is stable in current conditions. It is necessary to implement new equipment and new technologies for more productive activity and competitiveness of paint-and-varnish materials at market, to analyze competitors' activity, company's possibilities in forming competitive advantage, target market and consumers' attitude to production manufactured at an enterprise.

Conclusions and prospects for future investigations. Having analyzed the activity of the enterprise LLC “Impulse” according to main strategic models, we have enough positive results. It is necessary to develop the main types of production, invest more capital in the development of enamel, paints and varnishes. Owing to constant improvement of production, methods of manufacture, technique and designs made in own laboratory, the enterprise has a possibility to capture foreign markets. The state makes the most competitive pressure on the enterprise, its activity does not remove factors destabilizing market situation and in general, it threatens the existence of Ukrainian paint-and-varnish industry. A big attention should be paid to activation of activity of existing competitors. The increase of role of substitute goods causes specific worsening of situation. Suppliers of raw materials are not threaten for the enterprise being in long term relations and new market participants for which high barriers of entry, crisis economic situation and activity of existing companies in defending their positions make unable any efforts to enter and stay at

market.

Such situation is caused by some factors; constant changeability of surrounding can be defined as the main factor. Ukrainian enterprises, being in more unfavorable situation because of instability of economic and political state of the country, faced with such problematic situation appeared before. Consequently, the main method to solve this problem is constant adjustment of strategic plans according to external challenges.

References

1. Alekseeva, M.M. (1997). *Planirovanie deyatel'nosti firmy*. M.: Finansy i statistika.
2. Balabanova, L.V., Kholod, V.V. (2006). *Stratehichne marketynhove upravlinnya konkurentospromozhnistyu pidpryyemstv: Navchal'nyy posibnyk*. Kyiv: Profesional.
3. Horemykin, V.A., Bohomolov, O.A. (2001). *Ekonomichna stratehiya pidpryyemstva*. M.: Informatsiyno-vydavnychyy dim «Filin», Rilant.
4. Vladimirova, L. P. (2000). *Prognozirovaniye i planirovaniye v usloviyah rynka*: Uchebnoe posobie. M.: Dashkov i K.
5. Gradova, A.P. (2005). *Ekonomicheskaya strategiya firmy*. SPb.
6. Idrisov, A.B., Kartyshev, S.V., Postnikov, A.V. (2006). *Strategicheskoe planirovaniye i analiz ehffektivnosti investitsiy*. M.: Inform. - izdatel'skiy dom – Filin".
7. Karyakina, L.A. (2000). *Biznes-plan: ocenka konkurentosposobnosti predpriyatiya. Ekonomicheskij federalizm: gosudarstvenno-pravovoe regulirovaniye ehkonomiki: materialy Vseros. nauch.-prakt. konf.* Saransk, 76–77.
8. Lakhtionova, L.A. (2001). *Finansovyy analiz sub'yektiv hospodaryuvannya*: Monohrafiya. K.: KNEU.
9. Nikiforova, S.V. (2006). *Teoreticheskie i prakticheskie aspekty strategicheskogo marketinga*. SPb.: Un-ehkonomiki i finansov.
10. Shersh'n'ova, Z.Ye., Obors'ka, S.V. (1999). *Stratehichne upravlinnya*. K.: KNEU.
11. Ponomarenko, V. S. (1999). *Stratehichne upravlinnya pidpryyemstvom*: Monohrafiya. Kharkiv: Osnova.
12. Chorna, L.O. (2009). *Mistse systemy realizatsiyi produktsiyi v marketynhoviy diyal'nosti pidpryyemstv / L. O.Chorna. Ekonomika ta derzhava*, 1, 38-40.
13. Yastrems'ka, O.M. (2011). *Stratehichnyy konsaltny: stanovlennya i rozvytok / O. M. Yastrems'ka // Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny*, Vypusk 29, 146–154.
14. Aaker, D. (2007). *Stratehichne rynkove upravlinnya*: [Per. z anhl.]. vyd. 7. SPb.: Pyter.
15. Akoff, R.L. (2002). *Akoff o menedzhment*. SPb.: Izd-vo «Piter».
16. Ansoff, I. (1989). *Strategicheskoe upravlenie*: Sokr. per. s angl; Nauch. red. i avtor predisl. L. I. Evenko. M.: Ekonomika.
17. Druker, P. (1988). *Effektivnoye upravlenie. Ekonomicheskije zadachi i optimal'nye resheniy* [per. s angl. M. Ko-tel'nikovoj]. M.: FAIR-PRESS.
18. Vissem, H. (2000). *Strategicheskij menedzhment i predprinimatel'stvo. Vozmozhnosti dlya budushchego procvetaniya*: Per. s angl. M.: Finpress.
19. King, U., Kliland, D. (1982). *Strategicheskoe planirovaniye i hozyajstvennaya politika*; per. s angl. M.: Progress.
20. Mincberg, G., Kuinn, Dzh.B., Goshal, S. (2001). *Strategicheskij process*. Per. s angl. pod red. YU.N. Kapturevskogo. SPb.: Piter.
21. Porter, M. (2007). *Konkurentna stratehiya. Metodyka analizu haluzey i konkurentiv* [per. z anhl. I. Minervin]. 3 yzd. M.: Al'pina Biznes Buks.
22. Tompson, A. A., Striklend, A. Dzh. (1998). *Strategicheskij menedzhment. Iskusstvo razrabotki i realizacii strategii* : Uchebnik dlya vuzov. M.: Banki i birzhi, YUNITI.
23. Chandler, A. (2001). *Strategiya i struktura*. M., Marketing.
24. Podol'chak, N.Yu. (2012). *Stratehichnyy menedzhment: navch. posib.* L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniki.
25. Mishchenko, A.P. (2004). *Stratehichne upravlinnya: Navchal'nyy posibnyk*. K.: «Tsentr navchal'noyi literatury».
26. Balabanova, L. V. (2004). *Marketynhovyy menedzhment*. K.: «Znannya».
27. Ansoff, I. (1999). *Novaya korporativnaya strategiya*. Piter Kom.
28. LLC “Impulse: <<http://www.impuls.sumy.ua>>.
29. Kvasniy, L.H. (2008). *Teoretychni aspekty stratehichnoho upravlinnya pidpryyemstvamy v umovakh rynkovoyi ekonomiky. Naukovyy visnyk natsional'noho lisotekhnichnoho universytetu Ukrayiny: Zbirnyk naukovotekhnichnykh prats'*. L'viv: NLTU Ukrayiny.
30. Butenko, N.V. (2007). *Marketynh: Pidruchnyk*. K.: Atika.

Запрошуємо до участі в журналі

«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЖУРНАЛ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ»

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних International Scientific Indexing

Журнал виходить 6 разів на рік.

Статті для публікації в першому номері журналу приймаються до **1 лютого** і виходять друком до **28 лютого**.

Статті для публікації в другому номері журналу приймаються до **1 квітня** і виходять друком до **30 квітня**.

Статті для публікації в третьому номері журналу приймаються до **1 червня** і виходять друком до **30 червня**.

Статті для публікації в четвертому номері журналу приймаються до **1 серпня** і виходять друком до **31 серпня**.

Статті для публікації в п'ятому номері журналу приймаються до **1 жовтня** і виходять друком до **31 жовтня**.

Статті для публікації в шостому номері журналу приймаються до **1 грудня** і виходять друком до **31 грудня**.

Вимоги до рукописів:

Обсяг статей: 10 – 30 сторінок (для розрахунку сторінок використовується шрифт Times New Roman, кегль 14, міжрядковий інтервал – полуторний).

Статті приймаються українською, чеською, польською, англійською, німецькою, французькою мовами.

В статті, яка подається для публікації в журналі, **обов'язково мають бути враховані наступні вимоги:**

– прізвище та ім'я автора, назва статті, анотація (обсягом 700-900 знаків) та ключові слова подаються двома мовами: мовою статті та англійською мовою;

– повні відомості про автора: звання, ступені, посада, місце роботи також подаються мовою статті та англійською мовою;

– посилання на джерела та літературу робляться посторінково та подаються мовою оригіналів, тобто не перекладаються та не транслітеруються;

– звичайний список літератури наприкінці статті *не подається, але водночас*

– наприкінці статті додатково розміщується список цитованої та використаної у статті літератури в «латинізованому» вигляді: в ньому всі кириличні літери транслітеруються латиницею.

Бібліографічні описи джерел і літератури у посиланнях та списку літератури мають бути оформлені згідно з угодами APA (American Psychological Association). Нижче наведено зразки оформлення бібліографічних джерел.

Ілюстрації до статей (графіка і малюнки) подаються у форматі TIFF або JPEG (кожен малюнок в окремому файлі).

При підготовці ілюстрацій слід мати на увазі, що в журналі не використовується кольоровий друк.

Рукописи, які не відповідають цим технічним вимогам, редакція не реєструє і не розглядає з метою публікації.

Адреси для листування:

E-mail: publications@eujem.cz

Офіційний сайт: <http://eujem.cz>

Поштова адреса:

Головний офіс: BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

Зразки оформлення бібліографічного опису джерел і літератури згідно з угодами APA (American Psychological Association) порівняно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006:

Загальні правила: посторінкові посилання на джерела та літературу подаються мовою оригіналів, тобто не перекладаються та не транслітеруються.

Місяць перегляду web-сторінки подається мовою статті.

Цитати також подаються мовою статті.

Приклад оформлення посилання згідно вимог ДСТУ (для порівняння)

Приклад оформлення посилання згідно вимог APA, які прийняті в журналі

При посиланні на книгу цілком:

Noland M. Industrial Policies and Growth: Lessons from NoIand, M., Pack, H. (2002). *Industrial Policies and International Experience* / M. NoIand, H. Pack. – *Growth: Lessons from International Experience*. Santiago: Santiago : Central Bank of Chile, 2002. – 85 p. Central Bank of Chile.

При посиланні на окремі сторінки книжкових та періодичних видань:

Noland M. Industrial Policies and Growth: Lessons from NoIand, M., Pack, H. (2002). *Industrial Policies and International Experience* / M. NoIand, H. Pack. – *Growth: Lessons from International Experience*. Santiago: Santiago : Central Bank of Chile, 2002. – P. 51. Central Bank of Chile, 51.

Brada J.C. Industrial Policy in Hungary: Lessons for America / J.C. Brada // *Cato Journal*. – 1984. –Vol. 4. – №2. – P. 485-487. Brada, J.C. (1984). Industrial Policy in Hungary: Lessons for America. *Cato Journal*, Vol. 4, 2, 485-487.

Rodrik D. Development Strategies for the Next Century / D. Rodrik // *Annual Bank Conference on Development Economics* / Preprint – 2000. – April 18-20. – Washington, D.C. Rodrik, D. (2000). Development Strategies for the Next Century. *Annual Bank Conference on Development Economics*. Preprint. April 18-20. – Washington, D.C.

Dash M. Granger Causality and the Capital Asset Pricing Model / M. Dash // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2014. – Vol. 3. – No. 2. – P. 68-73. Dash, M. (2014). Granger Causality and the Capital Asset Pricing Model. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 3, 2, 68-73.

Shah R. GDP Nos. Dance in Tune With FII Play / Shah, R. (2012, May 7). GDP Nos. Dance in Tune With FII R. Shaf // *The Economic Times*. – 2012, May 7. – P. 1. Play. *The Economic Times*, 1.

Allegret J. P. Current accounts and oil price fluctuations in oil-exporting countries: The role of financial development / J. P. Allegret, Couharde C., D. Coulibaly, exporting countries: The role of financial development. V. Mignon // *Journal of International Money and Finance*. – 2013. – Vol. 47. – P. 185-201. Allegret, J.P., Couharde, C., Coulibaly, D., Mignon, V. (2013). Current accounts and oil price fluctuations in oil-exporting countries: The role of financial development. *Journal of International Money and Finance*, Vol. 47, 185-201.

Sulphrey M. M. Orientation towards Finances: Testing of ORTOFIN Scale in the Indian Context / M. M. Sulphrey, Finances: Testing of ORTOFIN Scale in the Indian Context. S. Nisa // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2014. – Vol. 3. – No. 4. – P. 257-264. Sulphrey, M.M., and Nisa, S. (2014). Orientation towards ORTOFIN Scale in the Indian Context. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 3, 4, 257-264.

Goncharuk A. G. About the Efficiency of Meat Production in Ukraine / A. G. Goncharuk, O. V. Pogorelova // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2012. – Vol. 1. – No. 2. – P. 202-204. Goncharuk, A.G., Pogorelova, O.V. (2012). About the Efficiency of Meat Production in Ukraine. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 1, 2, 202-204.

При посиланні на web-ресурси

посилання включає ім'я автора сторінки, назву сторінки, назву сайту (набирається курсивом), адресу сайту (URL), виділену знаками <>, та, за можливості, дату останнього перегляду сайту (в круглих дужках) автором посилання:

Costello A. Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis / A. Costello, J. Osborne // *Practical Assessment, Research and Evaluation*. – 2005. – Vol. 10. – No. 7. Available at: <http://pareonline.net/pdf/v10n7.pdf> (accessed January 5 2015). Costello, A. Osborne, J. (2005). Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, Vol. 10, 7. <<http://pareonline.net/pdf/v10n7.pdf>> (2015, January, 5).

Akram M. Do crude oil price changes affect economic growth of India Pakistan and Bangladesh? / M. Akram, changes affect economic growth of India Pakistan and R. Mortazavi. Available at: <http://www.diva-Bangladesh?> *Digitala Venenskapliga Arkivet*.

portal.org/smash/get/diva2:551295/FULLTEXT02 (accessed January 2 2015).

<<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:551295/FULLTEXT02>> (2015, January, 2).

CACSS // Le plus petit cirque du monde. – Centre des Arts du Cirque Sud-de-Seine, 2008. Available at: *Arts du Cirque Sud-de-Seine*. <http://www.lepluspetitcirquedumonde.fr/articles/categorie/num/48/> (accessed July 1 2012)

CACSS (2008). Le plus petit cirque du monde. *Centre des Arts du Cirque Sud-de-Seine*. [<http://www.lepluspetitcirquedumonde.fr/articles/categorie/num/48/>](http://www.lepluspetitcirquedumonde.fr/articles/categorie/num/48/) (2012, July, 1).

Посилання на законодавчі акти та правові документи:

Угоди:

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR). <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf> (2013, листопад, 21),

Международный пакт о гражданских и политических правах (принят 16 декабря 1966 года, вступил в силу 23 марта 1976 года) 999 Сборник договоров ООН (МПГПП). http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml (2013, листопад, 21)

При посиланні на статтю Конвенції:

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR) art 2. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf> (2013, ноябрь, 21)

Резолюція 2061 (ухвалена 25 липня 2012 року) РБ ООН. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_k87 (2013, листопад, 21)

Двосторонні угоди:

Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування (Угоду затверджено Постановою КМ № 1094 від 28.11.2012) (прийнята 28 листопада 2012 року, набрала чинності для України 18 лютого 2013 року). *Офіційний вісник України*, 29, 130.

Agreement Concerning the Sojourn of Refugees within the Meaning of the Convention Relating to the Status of Refugees (Geneva Convention of 28 July 1951 and Protocol Relating to the Status of Refugees of 31 January 1967) (France – Austria) (adopted 21 October 1974, entered into force 24 July 1975) 985 UNTS 303.

Рекомендації СОП:

МОТ Рекомендація № 195 (О развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение) (92 сессия Генеральной конференции МОТ, 17 июня 2004 года). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532 (2013, листопад, 21).

Документи ООН

Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам, ГА ООН Резолюция 1514 (XV) (14 декабря 1960 года)

UNGA Res 51/210 (17 December 1996) UN Doc A/RES/51/210. <http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r210.htm> (2013, листопад, 21)

Документи судів

Документи Міжнародного суду

Land, Island and Maritime Frontier Case (El Salvador/Honduras, Nicaragua intervening) (*Application for Intervention*) [1990] ICJ Rep 92 <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=390&code=sh&p1=3&p2=3&case=75&k=0e&p3=5> (21 липня 2013).

Legal Consequences of the Construction of a Wall (Advisory Opinion) 2004 <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm> (21 липня 2013).

Case Concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Germany v USA) (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

Закони та законодавчі акти тощо

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/606-14> (2013, листопад, 21).

Цивільний кодекс 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5> (2013, листопад, 21).

Розпорядження про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства 2007 (Кабінет Міністрів України). Офіційний вісник України, 89, 89.

Посилання на статтю кодексу, закону, конституції тощо

Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6 (2003) (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, листопад, 21)

Zveme vás k účasti v časopise!

EVROPSKÝ ČASOPIS EKONOMIKY A MANAGEMENTU

Časopis vychází šestkrát ročně.

Články pro zveřejnění v prvním dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. února** a musí být publikovány do dne **28. února**.

Články pro zveřejnění v druhém dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. dubna** a musí být publikovány do dne **30. dubna**.

Články pro zveřejnění v třetím dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. června** a musí být publikovány do dne **30. června**.

Články pro zveřejnění v čtvrtém dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. srpna** a musí být publikovány do dne **31. srpna**.

Články pro zveřejnění v pátém dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. října** a musí být publikovány do dne **31. října**.

Články pro zveřejnění ve šestém dílu časopisu jsou přijímány do dne **01. prosince** a musí být publikovány do dne **31. prosince**.

Požadávky k rukopisům:

Objem - 10 - 30 stránek.

Jazyk článků – česky, ukrajinský, angličtina, francouzština, němčina.

U článků podávaných v libovolném jazyce, nezbytně v angličtině musí být uvedeno :

Anotace objemem 700-900 znaků, název článku a úplná informace o autorovi: jméno a příjmení, titul, akademický titul, pracovní funkce, postavení, zaměstnání.

Poznámky pod čarou – na každé stránce.

Odkazy na zdroje na konci článku - volitelný.

Bibliografické popisy zdrojů a odkazy by měly být poskytovány na základě norem APA (American Psychological Association).

Ilustrace k článkům (grafické a výkresy) musí být uvedený ve formátu

TIFF nebo JPEG (každá postava v samostatném souboru/dokumentu).

Všimněte si, prosíme, při zpracování ilustraci že v časopisu není použit barevný tisk.

Rukopisy které nesplňují tyto technické požadavky redakční kolégie neregistruje a nebude probírat s účelem tisku a zveřejnění.

Adresa pro korespondenci:

E-mail: publications@eujem.cz

Web: <http://eujem.cz>

Adresa:

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

Vzorec bibliografického popisu zdrojů a literatury v rámci dohod APA (American Psychological Association) ve srovnání s **ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (Státní Rada ze standartizace a metrologie Ukrajiny)**:

Všeobecné pravidlo: odkazy na originální zdroje a literaturu jsou předloženy v původním jazyce, t.je. není přeložený a ne přepsaný.

Měsíc přečtení web-stránky je uveden v jazyce sepsání článku.

Citáty z jazykových verzí zahraničních, pokud jsou k dispozici, obsahuje také jazykově původní článek.

1. Když se odkazuje na celé knihu jako celek:

Kelsen, H. (2009). *General Theory of Law and State*. Harvard: Harvard University Press.

[Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Kelsen, H. *General Theory of Law and State* / H. Kelsen. – Harvard : Harvard University Press, 2009. – 516 p.]

Když se odkazuje na stránku 17:

Kelsen, H. (2009). *General Theory of Law and State*. Harvard: Harvard University Press, 17.

2. Když se odkazuje na celé knihu jako celek:

Алмонд, Г., Пауэлл Дж., Стром К, Далтон Р. (2002). *Сравнительная политология сегодня*. Москва: Аспект Пресс.

Když se odkazuje na stránky 13-15:

Алмонд, Г., Пауэлл Дж., Стром К, Далтон Р. (2002). *Сравнительная политология сегодня*. Москва: Аспект Пресс, 13–15.

[Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Алмонд Г. *Сравнительная политология сегодня* / Г. Алмонд, Дж. Пауэлл, К. Стром и др.; сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной; под ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 537 с.]

3. Giumelli, F. (2013). How EU sanctions work: a new narrative. *Chaillot Papers*, 129.

[Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Giumelli, F. *How EU sanctions work: a new narrative* / F. Giumelli // *Chaillot Papers*. – 2013. – P.129.]

4. Манхейм, К. (1994). *Диагноз нашего времени*. Москва: Юрист. [Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Манхейм К. *Диагноз нашего времени*: пер. с нем. и англ. / К. Манхейм. – М. : Юрист, 1994. – 700 с.]

5. Nigro, F., Nigro, L. (1970). *Modern Public Administration*. New York: Harper and Row. [Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Nigro F. *Modern Public Administration* / F. Nigro, L. Nigro. – New York : Harper and Row, 1970. – 490 p.]

6. Rosenau, J. N. (2004). Governance. In T. J. Sinclair (Ed.), *Global Governance. Critical Concepts in Political Science*, 1, (p. 405). London, New York. [Podle ДСТУ to bude mít další podobu: Rosenau J. N. *Governance* / J. N. Rosenau // *Global Governance. Critical Concepts in Political Science*; ed. by T. J. Sinclair. – London : New York, 2004. – Vol. 1. – P. 405.]

7. Když se uvádí odkazy na webové stránky, položka musí obsahovat jméno autora té stránky, titulní stránku (*anebo její název*), název webu (uvedený kurzívou), webovou adresu (URL) zvýrazněnou znaky <>, a také, pokud je to možné, datum, kdy naposledy byla webová stránka aktualizovaná (v závorkách) autorem odkazu:

EU Creating Court for Kosovo War Crimes. *EPOCH Times*. <<http://www.theepochtimes.com/n3/601421-eu-creating-court-for-kosovo-war-crimes/>>

Монтескье Ш. Избранные произведения. О духе законов. *Электронная библиотека bookZ.ru*. <http://bookz.ru/authors/montesk_e-6arl_-lui/montes01/1-montes01.html> (21. listopadu 2013).

8. Odkazy na právní předpisy a právní dokumenty:

Dohody:

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR). <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21. listopadu 2013);

Международный пакт о гражданских и политических правах (принят 16 декабря 1966 года, вступил в силу 23 марта 1976 года) 999 Сборник договоров ООН (МППП). <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml> (21. listopadu 2013).

Když se odkazuje na článek Úmluvy (Konvence):

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR) art 2. <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (21. listopadu 2013).

Резолюція 2061 (ухвалена 25 липня 2012 року) РБ ООН. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_k87> (21. listopadu 2013).

Dvoustranné dohody:

(Dohoda mezi Vládou Ukrajiny a Vládou Ruské federace o spolupráci v oblasti hledání v letectví a záchranění. (Dohoda je schválená usnesením Kabinerz Ministrů Ukrajiny № 1094 ode dne 28.11.2012) (je přijaté dne 28. listopadu 2012, vstoupila v platnost pro Ukrajinu 18-ho února 2013). *Офіційний вісник України*, 29, 130.)

Agreement Concerning the Sojourn of Refugees within the Meaning of the Convention Relating to the Status of Refugees (Geneva Convention of 28 July 1951 and Protocol Relating to the Status of Refugees of 31 January 1967) (France – Austria) (adopted 21 October 1974, entered into force 24 July 1975) 985 UNTS 303.

Doporučení COI (Služba uspořádání dopravy):

MOT Рекомендация № 195 (О развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение) (92 сессия Генеральной конференции МОТ, 17 июня 2004 года). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> (2013, листопад, 21).

MOT Рекомендация № 195 (О развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение) (92 сессия Генеральной конференции МОТ, 17 июня 2004 года). Oficiální webová stránka Nejvyšší rady Ukrajiny <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> (21. listopadu 2013).

Dokumenty OSN:

Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам, ГА ООН Резолюция 1514 (XV) (14 декабря 1960 года)

UNGA Res 51/210 (17 December 1996) UN Doc A/RES/51/210. <<http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r210.htm>> (21. listopadu 2013)

Dokumenty soudů

Dokumenty Mezinárodního soudu:

Land, Island and Maritime Frontier Case (El Salvador/Honduras, Nicaragua intervening) (Application for Intervention) [1990] ICJ Rep 92 <<http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=390&code=sh&p1=3&p2=3&case=75&k=0e&p3=5>> (13. července 2013).

Legal Consequences of the Construction of a Wall (Advisory Opinion) 2004 <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/imwp/imwpframe.htm>> (13. července 2013).

Case Concerning the Vienna Convention on Consular Relations (Germany v USA) (Request for the Indication of Provisional Measures: Order) General List No 104 [1999] ICJ 1.

Soudní usnesení jednotlivých zemí:

Справа за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 103, 109, 131, 132, 135, 136, 137, підпункту 1 пункту 2 розділу XII «Прикінцеві положення», абзацу четвертого пункту 3, абзацу четвертого пункту 5 розділу XIII «Перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів», № 1-1/2013, КСУ 2013.

Zákony a jiné právní úkony etc.

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/606-14>> (21. listopadu 2013).

Цивільний кодекс 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (21. listopadu 2013).

Розпорядження про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства 2007 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 89, 89.

Odkaz na článek zákoníku, zákona, Konstituce, atd.

Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6 (2003) (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (21. listopadu 2013).

Become a Contributor for the Journal

EUROPEAN JOURNAL OF ECONOMICS AND MANAGEMENT

The Journal is issued 6 times per year.

Articles for publication in the first issue of the journal are accepted until **February, 1** and will be published until **February, 28**.

Articles for publication in the second issue of the journal are accepted until **April, 1** and will be published until **April, 30**.

Articles for publication in the third issue of the journal are accepted until **June, 1** and will be published until **June, 30**.

Articles for publication in the fourth issue of the journal are accepted until **August, 1** and will be published until **August, 31**.

Articles for publication in the fifth issue of the journal are accepted until **October, 1** and will be published until **October, 31**.

Articles for publication in the sixth issue of the journal are accepted until **December, 1** and will be published until **December, 31**.

Requirements to manuscripts

Page Limit is 10 – 30 pages.

The language of articles is Czech, Ukrainian, English, Polish, French and German.

For an article in any language, the following is required in English:
an abstract (700-900 characters), a title of the article and complete data
of an author – full first and last name, academic title,
academic degree, position, and place of employment.

Footnotes are allowed, no endnotes.

Bibliography after the article is optional.

Bibliography should be arranged in accordance with the agreements of the American Psychological Association (APA).

Illustrations to articles (graphics and images) should be submitted in the TIFF or JPEG format (each image in a separate file). While preparing illustrations authors should take into account that colour printing is not available in the Journal.

The editorial board do not register and do not review for publication manuscripts that do not comply with the aforementioned requirements.

Address for service:

E-mail: publications@eujem.cz

Web: <http://eujem.cz>

Mailing Address:

BEROSTAV DRUŽSTVO, Vlastislavova 562/15, 140 00, Praha 4 – Nusle

Samples of bibliography formatting in accordance with the APA (American Psychological Association) Agreements in comparison to State Standard of Russia and Ukraine 7.1:2006

**Samples of bibliography formatting
in accordance with the State Standard
of Ukraine 7.1:2006
(for comparison)**

**Samples of bibliography formatting
in accordance with the APA (American Psychological
Association) agreements, that is accepted in the Journal**

For reference to a book as a whole:

Noland M. Industrial Policies and Growth: Lessons from NoIand, M., Pack, H. (2002). *Industrial Policies and International Experience* / M. NoIand, H. Pack. – *Growth: Lessons from International Experience*. Santiago: Santiago : Central Bank of Chile, 2002. – 85 p. Central Bank of Chile.

At reference to separate pages of books and periodical issues:

Noland M. Industrial Policies and Growth: Lessons from NoIand, M., Pack, H. (2002). *Industrial Policies and International Experience* / M. NoIand, H. Pack. – *Growth: Lessons from International Experience*. Santiago: Santiago : Central Bank of Chile, 2002. – P. 51. Central Bank of Chile, 51.

Brada J.C. Industrial Policy in Hungary: Lessons for America / J.C. Brada // *Cato Journal*. – 1984. –Vol. 4. – №2. – P. 485-487. Brada, J.C. (1984). Industrial Policy in Hungary: Lessons for America. *Cato Journal*, Vol. 4, 2, 485-487.

Rodrik D. Development Strategies for the Next Century / D. Rodrik // Annual Bank Conference on Development Economics / Preprint – 2000. – April 18-20. – Washington, D.C. Rodrik, D. (2000). Development Strategies for the Next Century. *Annual Bank Conference on Development Economics*. Preprint. April 18-20. – Washington, D.C.

Dash M. Granger Causality and the Capital Asset Pricing Model / M. Dash // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2014. – Vol. 3. – No. 2. – P. 68-73. Dash, M. (2014). Granger Causality and the Capital Asset Pricing Model. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 3, 2, 68-73.

Shah R. GDP Nos. Dance in Tune With FII Play / Shah, R. (2012, May 7). GDP Nos. Dance in Tune With FII R. Shaf // *The Economic Times*. – 2012, May 7. – P. 1. Play. *The Economic Times*, 1.

Allegret J. P. Current accounts and oil price fluctuations in oil-exporting countries: The role of financial development / J. P. Allegret, Couharde C., D. Coulibaly, exporting countries: The role of financial development. V. Mignon // *Journal of International Money and Finance*. – 2013. – Vol. 47. – P. 185-201. Allegret, J.P., Couharde, C., Coulibaly, D., Mignon, V. *Journal of International Money and Finance*, Vol. 47, 185-201.

Sulphey M. M. Orientation towards Finances: Testing of ORTOFIN Scale in the Indian Context / M. M. Sulphey, Finances: Testing of ORTOFIN Scale in the Indian Context. S. Nisa // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2014. – Vol. 3. – No. 4. – P. 257-264. Sulphey, M.M., and Nisa, S. (2014). Orientation towards Finances: Testing of ORTOFIN Scale in the Indian Context. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 3, 4, 257-264.

Goncharuk A. G. About the Efficiency of Meat Production in Ukraine / A. G. Goncharuk, O. V. Pogorelova // *Journal of Applied Management and Investments*. – 2012. – Vol. 1. – No. 2. – P. 202-204. Goncharuk, A.G., Pogorelova, O.V. (2012). About the Efficiency of Meat Production in Ukraine. *Journal of Applied Management and Investments*, Vol. 1, 2, 202-204.

For referring to materials of websites, a reference includes name of the author, the title of webpage, *the title of website (in italics)*, the address of website (URL) given in symbols <>, and possibly the date of last visit to website in parentheses:

Costello A. Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis / A. Costello, J. Osborne // *Practical Assessment, Research and Evaluation*. – 2005. – Vol. 10. – No. 7. Available at: <http://pareonline.net/pdf/v10n7.pdf> (accessed January 5 2015). Costello, A. Osborne, J. (2005). Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, Vol. 10, 7. <<http://pareonline.net/pdf/v10n7.pdf>> (2015, January, 5).

Akram M. Do crude oil price changes affect economic growth of India Pakistan and Bangladesh? / M. Akram, R. Mortazavi. Available at: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:551295/FULLTEXT02> (accessed January 2 2015). Akram, M., Mortazavi, R. (2011). Do crude oil price changes affect economic growth of India Pakistan and Bangladesh? *Digitala Venenskapliga Arkivet*. <<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:551295/FULLTEXT02>> (2015, January, 2).

CACSS // Le plus petit cirque du monde. – Centre des CACSS (2008). Le plus petit cirque du monde. *Centre des Arts du Cirque Sud-de-Seine*, 2008. Available at: *Arts du Cirque Sud-de-Seine*. <http://www.lepluspetitcirquedumonde.fr/articles/categorie/e/num/48/> (accessed July 1 2012) <<http://www.lepluspetitcirquedumonde.fr/articles/categorie/num/48/>> (2012, July, 1).

References to legislative acts and legal documents:

Treaties

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR). <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (2013, November, 21),

Международный пакт о гражданских и политических правах (принят 16 декабря 1966 года, вступил в силу 23 марта 1976 года) 999 Сборник договоров ООН (МПГПП). <http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml> (2013, November, 21)

For reference to an article in a Convention:

International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976) 999 UNTS 171 (ICCPR) art 2. <<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>> (2013, November, 21)

Резолюція 2061 (ухвалена 25 липня 2012 року) РБ ООН. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_k87> (2013, November, 21)

Bilateral Treaties:

Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в галузі авіаційного пошуку і рятування (Угоду затверджено Постановою КМ № 1094 від 28.11.2012) (прийнята 28 листопада 2012 року, набрала чинності для України 18 лютого 2013 року). *Офіційний вісник України*, 29, 130.

Agreement Concerning the Sojourn of Refugees within the Meaning of the Convention Relating to the Status of Refugees (Geneva Convention of 28 July 1951 and Protocol Relating to the Status of Refugees of 31 January 1967) (France – Austria) (adopted 21 October 1974, entered into force 24 July 1975) 985 UNTS 303.

ILO Recommendations:

MOT Рекомендація № 195 (О развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение) (92 сессия Генеральной конференции МОТ, 17 июня 2004 года). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532> (2013, November, 21).

UN Documents

Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам, ГА ООН Резолюция 1514 (XV) (14 декабря 1960 года)

UNGA Res 51/210 (17 December 1996) UN Doc A/RES/51/210. <<http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r210.htm>> (2013, November, 21)

Laws and so forth

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний вісник України*, 19, 194.

Закон про виконавче провадження 1999 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/606-14>> (2013, November, 21).

Цивільний кодекс 2003 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, November, 21).

Розпорядження про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства 2007 (Кабінет Міністрів України). *Офіційний вісник України*, 89, 89.

Reference to an article in a Code, Law, Constitution, etc.:

Цивільний кодекс, ст. 56, гл. 6 (2003) (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page5>> (2013, November, 21)